

Hunán
Frecsály
Könyvtár
Könyvtár
76

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

L. hung.

423.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Biblioth. Hung. Jankowichiana
S. Ord. 7.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

JUTALOM FELELETEK

A'

MAGYAR NYELVRŐL,

A'

MAGYAR NEMZETI MUSEUM

1815. 1816. 1817.

ESZTENDEI

K É R D É S E I R E.

II. KÖTET.

Kiadta

HORVÁT ISTVÁN,

A'

Széchenyi Országos Könyvtár Örzője

a'

Magyar Nemzeti Museum mellett.

P e s t e n,

Ns. Trattner János Tamás' betűivel. 1821

A' II. Kötet Tartalma.

- 1.) GRÓF TELEKI JÓZSEF, Egy Tökélletes Magyar Szótár Elrendeltetése, Hészítése módja.
- 2.) HOLMÁR JÓZSEF, Próbátétel a' Magyar Helyes írás Philosophiájára.
- 5.) GEORCH ILLÉS, A' Magyar Helyesírás Fő Rend-
szabásairól.
- 4.) GÁTI ISTVÁN, Elmélkedés a' Magyar Dialectus-
ról, Lexiconról, és Helyesírásról.

279844

PRÓBATÉTEL
A'
MAGYAR HELYESÍRÁS
PHILOSOPHIÁJÁRA.

ÍRTA
KOLMÁR JÓZSEF

1 8 1 7.
ESZTENDŐRE.

In tenui labor!

PROSTRIE
MAGYAR HITTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1861

1861

1861

E l ő s z ó.

A' Helyesírás módjának törvényeit keresni, fejtegetni, és azokról Oktatást adni: száraz és unalmas munka. Sokszor tsak egy betűskének mivoltáról, annak helyes, vagy helytelen írása módjáról is, hosszasan kell beszélnünk. Ezt a' betűfejtegetést, a' tápláló, és kedves izü eledelekhez szokott lelkek, igen soványnak és izetlennek találják. De a' nagy tziel meg érdemli a' munkát; a' reménylett haszon megjutalmaztatja a' fáradságot. Minden Literatúrának első fundamentoma a' Helyesírás mestersége. Hogy hogy dolgozhatnak a' remek elmék valami jót, szépet és nagyot azonn a' Nyelvonn, a' mellynek már tsak az Orthographiája is kétséges és bizonytalan? Hogy hogy tarthatna az olyan Nyelv számot arra a' ditsőségre, hogy a' tudós nyelvek sorába számláltassék?

A' jelenlévő Értekezés Szerzője először tsak némelly futó gondolatit, a'vagy Incidentiáját kezdette papirosra tenni: de azok későbbben mind jobban jobban kiterjeszkedtek, 's mintegy észre vehetetlenül a' Logikai rendnek, 's egymásból folyásnak útjába vágta. Ekkor hát jobbnak találta a' Szerző, azokra is ki ereszkedni, a' mellyeket első gondolatja szerént nem akart vala illetni: hogy a' mennyire lehet, közelítsen ez a' Munka egy rendbeszedt Egésznek tökéletességéhez. Így nyerte ez, a Szerző elsőbb tzielozásának ellenére, azt a' hosszú-

ságot, a' mellynek tsak ez a' gondolat szolgálhat
mentségül, hogy az a' Tiszteletre méltó Hazafi, a'
ki a' Nemzeti Muzeum által feltett három Kérdések-
hez, ezt a' Magyar Helyesírást illető negyedik Hér-
dést ragasztotta, olly liberalis volt, hogy a' bekül-
dendő Értekezéseknek kiterjedési mértékét meg nem
határozta, és a' munkálkodók eszét 's kezét meg nem
kötötte.

Most már, mikor ez a' Munka ennyire terjedt,
örömet kívánna ennek a' Szerző más forma alko-
tást adni, és ezt az Egészlet, Részekre 's Fejezetek-
re osztván, ennek Systematikusabb külső tekintet
szerezni: de arra, terhes hivatala miatt érkezése
nem lévén, megelégszik azzal, hogy §§ okra osz-
totta ezt az Értekezést, a' mellynek egész folyásá-
ban a' világos rendet (lucidus ordo) mindenek felett
megtartani törekedett.

A' rövidség és könnyenn érthetőség tekintetéből,
megtartotta ez az Értekezés az illyen Gramma-
tikai Mesterszókat; *Nomen, Verbum, Adverbium,*
Gerundium 's a' t. mint szintén néha ezeket is: Vo-
calis, Consonans, Syllaba 's a' t. sőt a' Zsidó Gram-
matikából vett *Dagess* névvel is, e' helyett: *Meg-
kettőztetés*, Könnyebbség okáért, élni nem irtódzott.

A' Szerző nagy mértékbe meg leszsz jutalmaz-
tatva, ha hogy Hazánk Tiszteletre méltó Tudóssai,
az ő próba munkáját kedvező figyelemre, és arra a'
szerentsére méltónak itélik: hogy ez, a' mi Nemze-
ti Literatúránk tsak legkissebb ágazatjának is vilá-
gosítására, 's tellyesebbítésére, eszközül szolgál-
hasson.

B é v e z e t é s.

§. 1.

A' Beszéllésre való tehetség az embernek megküiömböztető tzimere, és igen betses tulajdona, Ha az egész emberi nemzetség néma volna, vagy tsak részekre nem osztható hangot tudna adni, mint a' madarak, és a' barmok: tsak egy foggal álnánk fellyebb a' majmoknál. A' Beszéd által mintegy ki megy magából a' lélek, és közli magát a' szomszéd lelekkel; ki fejt a' maga gondolatit, indulatit, érzéseit, akaratját; és a' mi ő benne láthatatlan volt, azt nyilvánvalóvá teszi. A' Beszéd által leszz az, hogy a' mit az egyik ember érez, ugyan azt érezze a' másik; a' mit az egyik gondol, ugyan azt gondolja a' másik; a' mit az egyik akar, azt megértse a' másik. A' Beszédnek segedelmével, főből főbe, lélekből lélekbe által megy a' gondolat, az ítélet, a' tudomány, és a' tapasztalások. Így tehát a' Beszéd az emberi pallérozódásnak legfőbb eszköze, a' társasági életnek legerősebb kötele, az emberi nagyságnak egyik szegelet köve.

§. 2.

Hözölheti az ember másokkal a' maga gondolatit, indulatit, és akaratját, vagy *Jelek* által, vagy *Élő nyelvel*. Ez utolsó a' tulajdonképpen mondott *Beszéd*, melly későbbben fejtődött ki amaz elsőnél. Míg a' Beszéllés tehetsége tsak a' legalsó fo-

gon, sőt még azon is alól állott: addig *Jelek* által segített magánn az ember. Intett a' szemével, kezével 's más tagaival; mutatott az újjaival 's a' t. e' mellett pedig adott valamelly bárdolatlan hangot, a' mint hozta magával az indulat, és a' belső érzések, Ez a' legelső beszéllés módja. *Pantomimia*. Így beszélnek még ma is az Európaiak az esméretlen nyelvü Polynésiai vad emberekkel. Így taníttatnak a' siketnémák.

§. 5.

Az integetés, és mutogatás jó segedelem ugyan szükségből: de nem elégséges a' tzelra. Az egyes gondolatokat, a' parantsoló, vagy tiltó akaratot, és a' hirtelen indulatokat eléggé kinyomja ugyan: de a' tsendes elmélkedés munkáinak, és az öszvefüzött gondolatok menetelének elő terjesztésére igen alkalmatlan. E' mellett igen kevés segedelmet nyújt a' setétben. A' honnét egy belső ösztön, emberi nagyságának titkos érzése, és a' szükség kényszerítette az embert, hogy gondolatit, és akaratját bizonyos hangokkal, Nyelvével fejezze ki. Hallotta a' madarak', és más állatok' szavát, hallotta a' szélnek süvöltését, és más hangokat, a' mellyek által az élő, és munkás természet megszollalt ő körülötte. *) Ö

- *) Hogy beszélni tudunk: azt kiváltképpen a' fülünknek 's hallásunknak köszönhetjük. A' ki egy igét sem hall: az soha egy igét sem szöll értelmesen. *Se igét nem hall* — ebből a' Sententiából két jeles szavaink készültek, ugymint: *Siket* és *Néma*. Ez az igazi *Hendiadys* a' Grammaticusok' nyelvén. mikor az Egész, ketté vágódik. *Ἐν δια δυν.* Én az így készült szókat, az én Philológiai nyomozó dásaimban így nevezem: *Polyplus Philologicus*, mert egy, több szókból álló, tellyes értelmü kimondás, derékon ketté vágatván, két ép, és egészséges szó kerül ki belöle.

hát azokat követte; azok szerént formált Neveket, szókat; és az első eredeti Nyelv kétség nélkül tele volt természeti hangkövetésekkel, (Onomatopaea) a' minémük még mais találatnak, kissebb vagy nagyobb számmal, minden élő Nyelvekben.

§ 4.

Igy gyakorolván magát az ember, tapasztalni kezdette nyelvének, 's ajakainak felséges tehetségét; és tsak hamar észébe vette, hogy ebben a' mesterségben véghetetlenül fellyebb mehet a' madaraknál, és minden állatoknál. Sok ideig tsak faragatlan, és durva hangot adott; azután tisztább módra, 's mértékre szedte a' kimondott szókat. Így készült lassanként a' részekre osztott *Hangbeszéd. Sonus Articulus*. Az egyes szónak egyes részei *Betűknek* neveztetnek; a' mellyeknek öszve szedett csoportja *Szótag. Syllaba*. A' Szótagok' egybe szerkeztetése ad egész szót, ámbár némely Szók tsak egy Betüből álnak, és még is kifejezik a' tellyes értelmet. Ha sok szókat öszve szerkeztetünk Logieai renddel: azokból készül a' *Folyó Beszéd*. A' Folyó Beszéd' szövetének első szárait, (*prima Stamina*) a' vagy az egyes szókat a' minyelvünk *) *Igéknek* is nevezte.

Se ígét - Siket. Nem hall - Néma. Soha sem volt ez Tót szó! Találtam nyelvünkben néhány igen szép Polypusokat.

Az élő embernek kiváltképpen való tzimere az, hogy ő *beszél*. Mikor az élet meg szünik: akkor az ember örökre *el halgat*. Ennek a' szónak hátulsó része elvágódván, lett belölle *elhal, meghal*. Mint ma is mondják: *elhalgatott örök-re az az meghalt*. Ezt nevezték a' Grammatikusok: *Apocope, utólkopott, vagy usonkított szó*.

*) Ige, tulajdonképpen három szál fonalat jelent a' motóllán. Takáts mesteri szó hát ez; a' honnét

Beszéllünk vagy a' jelenlévőkkel, vagy a' távol-
lévőkkel. A' Jelenlévőkkel beszéllünk *Elő szóval*; a'
távol lévőekkel pedig bizonyos rajzolt *Jelek* által. A'
rajzolt Jelek vagy magát a' dolgot, tárgyat, gon-
dolatot ábrázolják: vagy pedig a' dolgoknak a' be-
széllés által formáltt Neveit, avagy az egyes szókat.
Az első rendre tartoznak a' Hieroglyphicumok, a' Me-
xicói hajdani himvarrás, és festés módja, 's talám
részszerént a' Chinaiak' tzipra betüi. A' második, a'
szóknak egyes Betüit rajzolja le, a' mellyek össze-
szedetettvén, és kimondattatván; a' tzelha vett dol-

a' Folyó Beszéd' szövetének első szálainak, a'
vagy az egyes szóknak jelentésére helyesen vi-
tetett által, A' hasonlatosságot tovább sürgetni
nem szükség. *Ige*, ebből a' gyökerből készült:
Ig, Terminus. Ez igen gazdag gyökeér nyelvünk-
ben, úgy hogy maga kiad egy kised szótárt.
Néhál elől áll: másutt hátul. Némelly szóknak
megmarad épségben: másutt pedig elváltozott
formában jelenik meg. A' Határ kétféle: *első és*
utolsó — Kezdő, és Véghatár. Terminus a quo,
et Terminus ad quem. Az *Ig*, mind a' kettőt je-
lenti nálunk. Épségben áll ezekben: *Ige, Iga,*
Igaz, Igen, Iget. Megváltozott formában látta-
tik sok szóknak; mellyek között legnevezetesebb
ez *Eg*, mellyből lett későbbben meglágyulva az
Egy, principium numerandi — primus termi-
nus a quo. Lágyítás nélkül találhatik ebben:
Egész, integer, melly annyi, mint *Eg-ez! unum*
hoc! integrum hoc! quia omne unum in se est
integrum, et vice versa. A' falusi kis gyerme-
kek még mais így számlálnak: *Egyő — Kettő*'s
a' t. A' Fonalat hármával kezdvén számlálni a'
matollánn, ez volt az első szám: *Egyő!* mellyet
hajdan így mondtak: *Ig-e!* *primus terminus*
hic! hinc incipit numeratio! Ebből látjuk, hogy
az *Unitas* hajdan így mondatott: *Ig — reá* mu-
tató végezettel *Ig-é*, vagy *Ig-ő*; mellyből lett ké-
sőbbben *Egg-ő*; ma pedig *Egyő, Fgygyő.*

gok nevei találtnak benne. *) Egy meg betsülhetetlen találmánya az emberi észnek. Ezt nevezi a' Magyar: *Ír - Írni - Írás*, **) a' melly szó egyenesen az Írás mesterségének nagy betsére mutat.

§. 6.

A' Beszédben, ***) és Írásban, ugyan azon egy a' fő tzel, tudnillik, *hogy a' halgató, vagy olvasó,*

*) Híhető, hogy a' második rendre tartoznak a' Persepolisi Ék betük (Scriptura cunealis) mellyeket még nem igen értenek a' Tudósok. A' Telegraphus Jegyei, és a' Siketnémák oktatása végett gondolt, 's leginkább az újjak' mozgásával, a' levegőben formáltt Jelek, nem egyebek mint a' rendes Betük' helytartóji, avagy Surrogatumi.

**) *Ir*, nyilvánssággal annyi mint *ÉR - valet pretio*. A' régi világ, ha valamit felakart jegyezni emlékeztetés végett, p. o. juhainak, marháinak számát: tehát elő vett egy négy szegletű fátskát, és arra a' juhait számát *rá róvta*. *Rovom, Rovás*, annyi mint *ráóvom, ráóvás, óvni, ójni, megójni*, annyi, mint megőrizni, hogy elne vesszen. Mikor későbbben juhait számba akarta venni: akkor elővette a' *Rovást*, és az arra *ráóvott* számokat onnét *leóvta*, a' *rá óvásnak* ellenkezője *leóvás - leóvasta* 's a' t. Későbbben közzé tsúszván az l betű: *olvasta*, mellyből a' régi Magyar még most is kihagyja az l betüt. Innét van: *az Irást olvasni*, melly szó a' *Rovással* való bánástól vétetett. *Ovasni* tulajdonképpen annyit tesz, mint *számba venni a' Rovás szerént*. Innét az együgyü Magyar még a' pénzt is nem *számlálja*, hanem *olvassa*; melly szóllás módja ok nélkül gondoltatik helytelennek, holott *olvasni*, annyi, mint *számba venni*.

***) *Beszéd*. Ítéletem szerént igen jeles eredetű szó. Lett t. i. ebből a' két szóból: *Ebbe eszed - benne eszed!* - *b - eszed!* Az első szó tag, mint igen sok szavainkban, elkopott, (per Aphaeresin) az utolsó pedig vonást nyert, tisztességből (accentus dignitatis). A' Beszéllőnek fő törvényének kell

minden szavunkat jól, és igazán megértse, az az, éppen azokat a' gondolatokat kösse össze kimondott, vagy leírt szavainkkal, a' mellyeket azokkal mi magunk összevetöttünk, és összevetetni kívánunk. A' Homályosság (Obscuritas) és a' Kétértelműség (Amphibolia) mind a' Beszélésnek, mind az Írásnak fő tüzéjével ellenkezik.

§. 7.

Az Írás, az élő szóval való beszélésnek helytartója, *Surrogatum*. A' ki nem tud jól beszélni: nem is jól fog írni; ellenben, a' ki tökéletesen jól beszél, és a' mint beszél, úgy ír: annak írása tökéletes lehet. Ebben a' széles értelemben megálhat ez a' Cánon: *Úgy írjunk, a' mint beszélünk*. De ezt csak ugyan legfőbb törvénynek el nem esmérhetjük.

§. 8.

Mikor én beszélek, és kétséges értelmű szót találok szóllani: kérdést támaszt a' halgatóm, és kényszerít, hogy magamat jobban kifejezzem. Erre az Olvasónak alkalmatossága nintsen; és így ha hibás,

lenni, hogy észszel, értelemmel, értelmesen beszéljen. Az összevetést, ész nélkül való, *Kalabala* beszédet (Habala) nem szenvedheti a' Magyar; mert az olyan beszédnek tüzéozását meg nem foghatja, utol nem *éri* - utol nem *értte* = nem *érti*, az olyan beszédben nem mutatja magát *érett elme*, — az olyan beszédnek nints *értelme*. A' honnét a' Beszélőt így inti: *Magyarász! meggondold mit szólsz! ott járjon az eszed! elébb járjon az eszed, mint a' nyelved! Beszéd*. Nem Persa szó ez a' világért is! *Beszél, ebbe ész él*. Ha pedig a' *Beszéd-ből* formáltatjuk: annyi, mint *beszédél* = *beszédl* = *beszél*, és ha így van: szükség azt két l betűvel írunk, és az igazi kimondás is ezt láttatik parantsolni.

vagy kétséges értelmű talál lenni az írás: tehát az elvétett, vagy kétséges értelem megmarad. De ha jól érti is a' rossz írást az értelmes olvasó: elég, hogy tereh, és unalom ő néki látni csak egy betűske' hibáját is. És így az Író sokkal nagyobb vigyázással, és pontossággal írjon, mintsem a' mint beszél a' beszélő; annyival inkább, mivel az Írónak több ideje is van a' vigyázásra, és meggondolásra, mintsem a' gyorsan beszélőnek. Ide járul az; hogy a' sebes folyó beszédben, a' nyelvünk nagy szabadsággal szeret élni — némelly betűket kihágy — másokat különös hangra összeolvaszt, és a' szót néki simítja, vigyázván sokkal inkább a' diszes szokásra, és a' hangékeségre (Euphonia) hogy sem mint a' Grammatikai szoros törvényekre. De az Írónak ez a' szabadsága nintsen; néki fő törvényje a' Grammatikai pontosság, a' mellytől a' szónak legkissebb haj szála körül is el nem távozhat. És így meg kell állani ennek a' Cannonnak: *Sokkal jobban, sokkal tökéletesebben igyekezzünk írni, mintsem a' mint beszélünk,*

§. 9.

Ítvan hát két Canon: *Ugy írjunk a' mint beszélünk,* és ismét: *jobban igyekezzünk írni, mintsem a' mint beszélünk.* E' két Canon; között csak úgy látszó, nem pedig valóságos ellenkezés vagyon, mert mindenik megáll a' maga helyén. Ez arra mutat, hogy a' Beszélés, és az Írás egymásnak költsönös szolgálatot tésznek. A' Beszéd regulázza az Írást, és viszont az Írás regulázza a' Beszédet. A' Nyelvszokás igen is hogy parantsol az Írónak, hogy éppen azokat a' hangokat nyomja ki Betűkben, a' mellyek a' jól kimondott szóban előfordúlnak, és ne írjon *Verebet, Agárat, Loat:* hanem *Verebet, Agarat, Lovat.* De ismét a' szollásbeli durvaságtól, és éktelenségtől mi őrzi meg a' nemzetet, hanem ha az írott

könyvekkel való esmeretség? A' Beszéd nem tsak a' tudósoké, hanem a' tudatlan köz rendé egyszersmind, a' kiknek szájába könnyenn elfajulhat, és elromolhat a' nyelv: de az Írás a' nemzet' tudós részének munkája, a' kik a' Hazai nyelvet fundamentomosan érteni, és az Írásbann a' nyelvnek törvényjeire vigyázni tartoznak. Mihélyest tehát valamelly Hazai nyelv azt a' tökéletességet elérte, hogy annak Philologiaja Tudomány formában álhat elő: attól fogva annak a' nyelvnek tisztaságának Őrállóji a' legjobb írott könyvek. Ugyan ezek, a' nyelvnek időnként való palléroztatásának legjobb segítő eszközei; mert a' Nyelvtudósok, és Könyvírók, valamint hogy az ok nélkül elhagyott, 's feledékenységbe ment régi szókat, 's szóllás' formáit össze keresgélük, és új életre hozzák: ugy a' mostani Nyelvszokásban észrevett jeles fordulásokat megjegyzik, felveszik, és folyásba hozni törekednek. Most hát már ezt a' régulat: *Ugy írjunk a' mint beszélünk*, egész jussal megfordítjuk, és így tésszük fel a' Cánont: *A' mennyire lehet úgy beszéljünk, a' mint írni tartozunk.* *) A' Beszéd, és az Írás egy-

*) Az Ánglus és Frantzia, ha úgy beszélne, a' mint ír, maga magát nem értené; ha úgy írna, a' mint beszél: felforgatná Nyelvének eredeti valóságát. Mi Magyarok, ha úgy beszélünk a' mint írunk: az' nálunk beszédbeli tisztaságnak tartatik, 's méltán is. De ezt módjával kell érteni. A' köz beszédben nem engedi Nyelvünk magát a' betűkhöz köttetni mindenben, hanem szereti a' szabadságot, a' tisztos szokás, és tsinos illendőség határi között. A' legtsínossabb nyelvü Magyar Orator sem beszél így: *Szent Pál azt mond-ja, -- van rá gond-ja, -- nints a' szájába vető falat-ja; hanem mongya, gongya, falattya.* Nem mondjuk egész-ség, bolond-ság: hanem egészég, bolontság. Ha valaki minden sza-

mást költsönösen segítik; de mind a' kettőnek van főbb törvénye, a' melly parantsol mindeneknek.

10.

Minden Hönyviro úgy gondoltatik, mint a' Hazai Nyelvnek dolgában a' Törvénytévő hatalomnak egyik tagja. Nohát a' Hönyvironak főben járó kötelessége, hogy minden Ígét jól, és helyesen írni törekedjék, *) külömben, a' mennyibe rajta áll, motskolja, és pusztítja Hazai nyelvét. A' Helyes Irás mestersége neveztetik *Orthographiának*, ettől a' két Görög szótól: *ορθος rectus*, és *γραφοω scribo*.

§. 11.

Mikor a' mi Magyar Öseink Ásiából Európába költöztek: vagy tellyességgel nem voltak semminé-

vában az Irást követi: egy kelletlen, és erőltetett feszesség (*Steifheit*) van az ő beszédében, és az olyan ember, mint irás tudományját helyén kívül mutogató büszke (*Pedant*) kigúnyoltatást nyer. A' köz népet nem kell megítélni azért, hogy az irás módjától sok részént eltávozik közbeszédében; tsak hogy a' szép nyelvet éktelenül el ne motskolja. Hadd járjon kiki az ő sorsához illő öltözetben: hadd beszéljen kiki az ő forsa és rangja szerént. A' Párisi hal árulók miért beszél-nének olly fel hangon, 's olly tisztán, mint a' Parlamentomi Orátorok? A' piatzonn üllő Magyar Aszszonyok szájából, nem rina e' ki az irás szerént való pompás tiszta beszéd? 's ha ollyat találunk hallani, nem de nem azt a' kedvetlen érzést tapasztaljuk é magunkban, mint mikor valakit a' piatzi porban ülni látnánk, az ő leg-szebb inneplő ruhájában?

*) A' Könyv író két képpen ronthatja a' Nyelvet: ha rosasz stílussal él, és ha az egyes szókat helytelenül írja. Az első megsérti a' Nyelvnek Syntaxisát, a' másik annak *Orthographiáját*. Itt most tsak erről van szó.

mű Irással 's Betűjelekkel *) esmerettségben, vagy ha irtak is, az ő módjok szerint, de az ő Ősi val-

*) *Betű.* Ezt a' szót legrövidebb úton származtathatjuk ebből: *Alphabetum*, melly szó lett a' Görögök két első betűjéből: *Alpha*, *Beta*, melly ismét a' 'Sidóból eredett: *Aleph*, *Beth*. Egy nagy tekintetű Tudós Hazánkfia pedig a' *Betű* nevét a' *betűzéstől* származtatja. Elmésenn, és tudósann! De az Etymológiában ezt kell fő törvénynek esmérnünk: hogy Etymusunkat, ha lehet, valamely közbeszédi szóllás formájával (*usus loquendi*) gyámolítsuk, melly a' nyomozott szónak igaz eredetét mintegy *méhében* hordozza. Ezt neveztem én az én Philológiai nyomozódásaimban *Matrix*-nak. Ha jó *Matrixot* találunk: akkor a' felvett Etymus tsalhatatlan. Már pedig az Irásról és Betűkről beszélvén a' Magyar, tudtomra soha nem említi a' *tűzést*. Nohát már a' felvett Etymusnak nints gyámola, mert nints *Matrixa*. Eszerént tehát másutt kell kereskedni, és a' *Betű* nevét sokkal inkább ebből kell származtatni: *Vető*, mert valósággal így szóllunk: *Vesd ki ezt a' betűt — tudsz e' szép M-et vetni? — ezt a' betűt nem jól vetetted*. Ez már tsalhatatlanul jó *Matrix*. A' mi több: az Irás mesterségének kezdetekor, holmi kemény materiára, kőre, fára, értzre metztették a' *Betűket vésővel*. Ez a' mondás: *Vesd ki ezt a' betűt*: tsak egy hajszállal különbözik ettől: *Vesd ki ezt a' betűt*. És így a' *Betű* neve hajdan lehetett *Véső*, vagy *Vető*; az után az irás vékonyabb materiára, gyengébb szerszámmal, nagyobb gyorsasággal tétetvén, és mint egy oda *vettetvén*: lett a' neve *Vető*, ebből — *Betű*.

A' Chaldeai, Syriai, és még sokkal inkább a' négyszegű, 's többnyire a' Jód betűnek változtatásából eredett Zsidó betűk, egy tekintetre megmutatják, hogy véső alá valók. Igen alkalmas metzések esik azoknak vésővel; és azt is által látjuk, hogy az olyan Irásnak szükséges képpen visszssa felé, az az jobbról balra kellett menni az ő soraiban. A' Görög és Római öreg

lásokkal együtt, nemzeti írások módjával is felhagytak; és az Európai, nevezetesen a' Római Betüket vették fel írásaikban, a' mint az ő Heresztyén Papiaktól tanítottattak. *) Ez nem kevés nehézséggel járt.

Betük is eléggé alkalmasok Véső alá: de már az egész módjok, 's testi alkotások arra mutat, hogy balról jobbra kell őket írni. Az Arabs betük tellyességgel nem Véső, hanem penna alá valók, és gyors vetésre mutatnak.

- *) Ha vallyon a' mi Öseinknek voltak e' saját betüik akkor, mikor Europába költöztek? ez Historiai Kérdés, a' mellyre tsak historiai próbák után lehetne igazán megfelelni. Illyen próbáink nintsenek. Erdélyben, a' Sz. Miklósi Templom falán lévő, úgy gondolt régi Magyar Írás, haládatlan tárgya volt némelly Tudósaink' nyomozódásának. De, ha nints arra bizonyos históriai próbánk, hogy Öseinknek tulajdon Nemzeti Írások lett volna: szintén olly nehéz munkát vállalna magára, a' ki, azt akarná megmutatni, hogy a' mi Ös eleink, Ásiai honnyaikban, minden betü jeleknek, írásnak, és olvasásnak esmérete nélkül lettek volna. Mert egy ollyan Nemzetről, a' melly Europába lett költözésekor, minden úgy látszó faragatlansága mellett is, olly tsalhatatlan jeleit mutatta az életre termettségnek, a' megérett férfikornak és a' nagy tapasztalásoknak; a' melly Nemzet a' nagy Világ piattzán, úgy mint Ásiának derekán, századokig, sőt ezeredikig, sok boldog és boldogtalan időkön keresztül, bujdoslott, és vándorlott; a' melly annyi féle népekkel volt hol szerentsés, hol szerentsétlen öszveköttetésben; a' melly annyi féle nemzetségekkel tsatázott, és békélt, háborgott, és szövetségre lépett, a' midőn a' hajdani rendtartások szerént, a' maga fiait más nemzetekhez, és ismét más nemzetek' fiait magához, kezességül adta, és vette, mellynél fogva a' költsönös esmeretség hathatósan terjesztetett, a' Cultúra, és a' gondolkodás módja egyik nemzetségről a' másokra elragadott, és által szivárgott: egy illyen Nemzetről tsak nem lehetetlen azt feltenni, hogy tellyesség-

Mertha igaz az, a' mit a' Tudósok megjegyzettek, hogy a' Betük, az élő Beszédben uralkodó Hangej-

gel semmi esméretére ne jutott volna az írás' mesterségének, a' melly már több ezerelektől fogva olly megbetsülhetetlen szolgálatot tett az emberiségnek; a' melly minden valamire való Nemzetektől igen korán elfogadtatott, és hol kissébb, hol nagyobb szorgalommal gyakorlásba vétettetett. Szabad legyen itt egy kevésse ki ereszkednem.

Őseinknek valamelly nagy Literatúrájáról álmodozni nevettséges dolog volna. Mi őket Ásiai lakások' utolsóbb századjaitól fogva tsak úgy esmérjük, mint sok viszontagságok között hanyatatott, bujdokló, pásztori, egyszersmind hadakozó vitéz népet, mellynek a' Literatúrához úgy szólván semmi köze nintsen. Lám a' későbbi időkben Bátor Miklós Váci Püspököt, azért, hogy mindég könyvet hordozott magával, a' Förendek kigúnyolták; mellyért Mátyás Király kemény Letzkét adott nékiék. De még a' Mátyás arany ideje után is, a' ki a' tudományok' betsületét olly nagy tüzzel terjeszette, és olly ditső fényre emelte, nem volt újság ollyan Mágnásokat látni, a' kik a' tudományoknak még tsak külső tornáttzában is meg nem fordultak. Sok Fő Embereink, mint Bátor István Ország Birája és Erdélyi Vajda, Güthi Ország László Fő Lovászmester, és Rozgony László Fő Kamarás 1491. írni nem tudtak, és azt, sem ő Magok, sem a' Nemzet, gyaláznak nem tartotta. Ebből megítélhetjük a' régi idők' gondolkodása módját, hogy a' mi Nemzetünk' Nagyjai a' betűkkel, könyvekkel, s tudományos dolgokkal való bajmoldást alig ítélték magokhoz méltónak lenni. De meglehet, hogy nem így volt a' dolog hajdan.

A' Magyar Nemzet' Cultúrájának Historiájában szükség megkülömböztetnünk annak hajdani, Közép, és Ujj Periodusát, avagy időszakaszszát. Az ujjabb (mellynek sok külböböző grádusai vagynak) attól fogva tart, miolta bizonyos nyomba ment Nemzetünk Historiája, úgy hogy illendő

pontos-

téseket soha voltaképpen ki nem nyomhatják: sokkal inkább úgy kellett lenni, hogy a' Római Betűk, a'

pontossággal megmutathatjuk, mit tettek, és mit nem tettek Őseink a' tudományok' mezejében. A' Közép időkben értem azt, a' mitől fogva Nemzetünk' historiájának hajnala felderülni kezdett, de még igen sok homáljal keverve. Ide számlálom az Árpád' Századját Szent István Királyig, és oda előbbre az Urál hegyek, és a' Volga's Tanais vizek körül töltött két vagy három századokat, a' mitől fogva már a' Bizántinus Irók, és Nestor emlegetni kezdik a' Magyar Nemzetet. Mind ezeket megelőzi a' hajdani idők Periodusa, a' midőn Ős eleinkről semmi hiteles historiai datumaink nem lévén, az ő lételek, és viselt dolgaik elrejtöznek a' sötétség' országában. Itt már a' képzelődés annyi Hypothesiset formálhat valamenyit akar: de a' szabad tetszés szerént való elme futtatás, tsak Román, és üres álmodozás, hanem ha van a' felvett Hypothesisnek valamely fundamentoma, a' mellyet nyomosnak talál a' józan értelem, és a' mellyet gyámolít az emberiség' historiájának Analógiája. Historiát, szabad kénnyel teremteni nem lehet: de historiai hypothezisek nélkül el nem lehetünk. Tsak hogy, a' ki a' sötét Labyrinthus' tekervényjeiből világosságra ki akar verekedni: szükség, hogy vezér fonala legyen annak. Már pedig van a' mi kezünk között egy igen nagy Nemzeti kints, melly éppen abból a' sötét, és esmeretlen idők' periodusából, firól fira, századokról századokra szállott mi reánk örökség gyanánt a' mi Atyáinkról — ez a' mi édes Anyai Nyelvünk — egy gazdag bányája az Archaeológiai esméreteknek — ássuk ezt a' bányát nagy szorgalmatossággal; tanuljuk a' mi Anyai Nyelvünket, búvárkodjunk annak örvényjében, nyomozzuk ki, fedezzük fel annak titkait, és ha hiteles hozzá vetéssel megakarjuk állapítani, hogy a' mi Őseink, gyaníthatóképpen mitsoda léptőjén állhattak legyen a' Culturának: fogadjuk el azokat a' betses resultatumokat, a' mellyeket kötözve kötöz reánk a' mi Anyai Nyelvünk.

Magyar Beszéd' hangjának minden nemeit, és azoknak minden hajszálat, igazán ki nem fejezhették; bi-

Hogy a' Nemzetek sorsában az Arany, Ezüst, Réz, és Vas idők' külömbsegei egymást eleitől fogva felváltogatták légyen: azt mutatja a' Világ' Historiája. A' környülállások' púsztitó ereje, és befolyása miatt, még a' legvirágzóbb állapotjából is le szálhat, és elparlagosodhatik az a' nemzet, melly az előtt kimiveltségnek, és magas Cultúrának minden pompájával tündöklött. Mi volt a' Görög Nemzet hajdan! 's hova estek alá annak maradéki! Lehettek valaha a' mi Eleink is nagy Nemzet: de a' mindenható Sors megfordította a' kotzkát; és egyéb népeket felemelvén, a' miénket alá szállította a' középszerű nemzetek' sorába. Lehetett az valaha fő, a' ki most a' más keze lába. Ha az újabb vélekedések' ellenére megmutatódik az, a' miről hajdan senki sem kétkedett, hogy a' Magyar Nemzet valóságos Scythia vér: akkor nem igen kell több az arról való meggyőződhetésre, hogy *volt olyan idő, a' midőn Asiának tónust adott a' Magyar Nemzet*, úgy mint a' melly egy olyan tözsök nemzetnek ágazatja vala, melly az ő erköltsi, polgári, és hadi talentomaival világszerte virágzott, és a' leghitelesebb' régi Iróktól vetélkedve magasztaltatik.

Nemzetünk' utóbbi Századjait vévén fel: ott a' tudományok eránt nem a' legnagyobb hajlandóságot, 's tiszteletet találjuk Öseinkben. Tsak nem régiben kezdett a' Magyar igazán öszve barátkozni a' szelid Múzsákkal, miólta a' fegyver-Zörgés megszűnt; az előtt igen tsinnyán, és tsak melleleg gyakorlották Nemzetünk' jobbra termett fiai a' könyvekkel való esmeretséget, noha a' Magyar Genie még a' legszorgossabb időkben is nem hagyta magát tanúbizonyság nélkül. De meglehet, hogy valaha hajdan, a' dolgok másképpen állottak. Szabad legyen egy hasonlítást tenni. Az Erdélyi bértzek között elnézvén a' vad Oláhokat, az ő kietlen durvaságokban: ki merné állítani rá nézve, hogy ez az elparlago-

zonyos lévén az, hogy a' mi Nyelvünkben sok olyan Hangejtések vannak, a' mellyek a' Római nyelvben

sodott Nemzetség a' ditsösséges Róma fíjainak maradéka légyen? De szól a' história; 's ha ez nem szólna is, kiált az Oláh nyelvnek a' Római-val való vérsége, és szoros atyafisága. Az ilyen példák megintnek bennünket, hogy valamelly népnek bizonyos időkori sorsából 's állapotjából, annak régibb állapotjára, soha vaktába következést ne formáljunk. Mitsoda léptsőjén állottak Os eleink a' Culturának, mikor Európába jöttek? azt is igen tsak a' nagyjából tudjuk; mik lehettek az előtt? setéttség fedezi azt. Ugy de, a' hol minden historiai monumentumok el hagynak is bennünket; van egy kiváltképpen való Archaeológiai kútfő, t. i. a' mi Nemzeti Nyelvünk, a' melly nekünk józanabb dolgokat szól a' kétséges, és sok mesékkel kevert régi Historiáknál. Ezen állításomról számolok valaha bővebben: most még ide teszek egy próba gondolatot.

Mikor a' Magyar Nemzet az Írást, annak nagy hasznáért, *Írásnak* nevezte: aliqua jobban nem esmérte, és többre nem betsülte akkor ezt a' ditső Mesterséget, mint a' mennyi tekintete volt az Írásnak Nemzetünknel a' közép századokban. Ezt az elnevezést az első Periodusára viszem Nemzetünknek, és kitsoda mutatja meg, hogy képtelenséget állítok?

Az Írás mestersége lassanként fejlődött ki. A' Fa rovástól fogva, a' jeles Írásig sok próbákon, és sok léptsőkön kellett keresztül menni; és ez a' munka sok századokba került. A' melly Nemzet tsak róni tud, és tovább nem ment: mitsoda megfoghatatlan titkot lát az az Írásban, ha az ő néki egyszerre megmutatódik? Még a' legvadabb Szigetek lakosi is tsak tudnak róni, vagy valamelly otromba jegyet vágni az élőfák oldalára; de még is lárn az a' szegény Amerikai Indus, a' ki az ő Urától egy levéllel küldettétvén a' Tiszviselőhöz véletlenül botba futott: merő boszorkányságnak, és ördögi mesterségnek tartotta az Írást, és meg nem foghatta, hogy az a' babonás

nem találtak. Az ilyen Ásiai kevertt hangokat, Öseink' elsőbb Heresztyén Papjai és Tanítóji, kéntelenek voltak két három Római betűkkel, vagy a' bétűkhöz ragasztott bizonytalan jegyekkel ki nyomni igyekezni; és az ilyen kettős betűket kétség nélkül a' Tót, Német, Olasz, Frantzia Tanító, mindenik a' maga tulajdon nemzeti írása módjához kívánta nagy ügyel bajjal alkalmaztatni. Így vesződött a' Magyar Orthographia maga magával sok századok alatt; és ámbár az idő sok hibákat, bizonytalankodásokat, egyenetlenségeket megorvosolt benne: de tsak ugyan még mind e' máj napig sem tudott nálunk bizonyos nyomba menni a' Helyes Írás mestersége. Ez az Írás-

portéka, mellyet ő a' zsebjebe vitt vala, hogy tudta a' Tisztviselőnek hírül adni az ő Urának veszedelmes akaratját? Így itél az, és nem is ítélné másképpen, a' ki még soha nem látott Írást; tsudák tsudája van ebben az ő bárdolatlan elméjének. De — hát vallyon a' mi Nagy Atyáink, boszorkányságnak tartották é az Írást, mikor azt először meglátták az ő Heresztyén Papjaiktól? Már így minden bizonyjal más nevet adtak volna az Írásnak.

Tegyük fel, hogy a' régi Magyaroknak nem volt hajdan az Írással semmi esmerettségek: nem lehet megfogni, hogy az ő ákombák fa rovássok körül való szóllások' formáját, mimódon alkalmaztathatták volna az attól véghetetlenül különböző Írásmesterségére. Már pedig a' Magyar az Írást *Óvassa, el Óvassa, Olvassa*, melly szó a' *Rá Óvásnak, Rovásnak* Analoguma nyilvánvalóval. Ebből helyesen láttatom magamnak gyanítani, hogy a' Magyar Nemzet hajdan, mind azokon a' próba léptsőkön keresztül ment, a' mellyekenn az Írás, a' Rovástól fogva az ő legfelsőbb tökéletességére emelkedett; mert tsak így maradhatott meg az első eredeti szóllás formája, egyik léptsöről a' másikra ragadván, a' legfelsőbb grádusig. Erre mutat a' *Betű* név is, mellyet hajdan *vésték*, későbbben pedig *vetettek*.

beli különbözés, egy formátlanság, sőt nyilvánosság ellenkezések, nem kis tsorbát ejtenek a' mi Nemzeti Literatúránkon.

§. 12.

Ennek a' fogyatkozásnak lehető megorvosoltatására tzelozott az a' tiszteletre méltó Hazafi, a'ki a' Nemzeti Muzeum által feltett három rendbéli jutalom kérdésekhez ezt a' negyediket ragasztotta: „*Miképpen lehetne a' Magyar helyes Irást (Orthographiát) az egymással ellenkező szokások és önkényes vélemények helyett Philosophiai Principiumokra építeni?*“

A' feltett kérdés, Nemzeti Literatúránkra nézve szükséges, nemes, és fontos, — a' megfejtés nints nehézségek nélkül — a' vég tzel nehezen ha elérhető. Hogy ez a' mező miveletlen volna nálunk: azt állítani nem lehet. Irtak erről már elég sokat a' Magyar Grammatikusok; jöttek közelebb a' Tudományos Gyűjteményben, és a' Nemzeti Gazda mellett is, a' Helyes Irást illető több rendbéli értekezések; az ide tartozó Principiumok nagy részént ki vagnak már fejtegetve, hol kisebb, hol nagyobb szerentsével, annyira, hogy ha a' Materialék nagy számát elnézzük, azt mondhatjuk, hogy igen kevés híjjával vagyunk, és már jó formán tisztába kellene lennünk: és még sints vége a' különbözéseknek, az ellenkező szokásoknak, és a' penna hartzra került versengéseknek. Ki merné magát azzal biztatni, hogy mind ezeket egyszerre elhalgattatja? Iholott a' Magyar Genius, még a' betűkben, és az írás' hajszálaiban is, nagyon szereti kimutatni szabadságát, és nem könnyen engedi magát megköttettetni. *)

*) Hogy a' Magyar Írók olly különbözö írásmódot követnek: nem egy oka van annak. Még a' legjobb Grammatikusok, 's Nyelvtudósok sem egyez-

De azért nem illik restelkednünk, vagy eltsügednünk, hanem annál nagyobb eltökéllettséggel, és vigyázással lássunk a' munkához; jobbítsuk, tisztogassuk Orthographiánkat; nyissuk fel egymás szeméit a' hibákra; mondjuk ki újra, a' mit már százszor hijába, mondtak, mások ha az jó, és hasznos a'

nek meg mindenben; sőt sokszor egymással ellenkező regulákat szabnak: ezek osztan megosztják a' sokaságnak ítéletét. Azis igaz, hogy a' Magyar Orthographiának principiumai, még nintsenek egész tökéletességgel meghatározva, elrendelve, és kifejtetve. Ide járul az, hogy ha jól akarunk magyarul írni: tehát vagy akarjuk vagy nem, kénytelenek vagyunk etymologizálni; ez pedig nehéz munka, és sok szavainkra nézve nem kis fejtöréssel jár, a' mihez nints kedve minden írónak; hanem leírja a' szót, a' mint pennájára jön, leírja azt, a' mint gondolja, leírja azt — rosszul. Ez így lesz mind addig, valámig egy józan Principiumokon épültt, és az egész Magyar nyelvet fel ölelő *Etymologicon* nem készül; a' melly megkészülvén, a' lesz a' kérdés, ha vallyon helybe hagyja é? és beveszi é azt az egész Nemzet? Mindezek mellett az okoz tetemes kárt, hogy Oskoláinkbann a' Magyar Nyelv, tudomány formába nem igen tanítatik. Sok Tanítók tsak kevéssé értik Nyelvünk természetét; és így magok sem tudván a' Helyes Írásmódjához, tanítványjaikat is rosszul szoktatják. Így tehát a' hány Oskolák: annyi féle írásmódja. Már pedig a' mit az ember ifjúságában megszokott: nehezen hágy fel azzal, bár ha megmutatódik is annak helytelen volta. Vagynak sokann, a' kik megvetvén a' legjobb példákat, és legjobb regulákat is, önkényes véleményeiket követik, a' melly annál károsabb, ha ahoz járulánd, a' Szektirozás Lelke. Mostanába egy az első rangú Nyelvtudósaink közül, kézzel foghatólag megmutatta, hogy *Keresztényt*: de azért, hány proselytusokat nyerhet az ellenkezők közül? majd az idő fogja meg mutatni.

tzélra; ha pedig valamely új gondolatra tehetünk szert: terjeszszük azt mások eleibe, bizzuk a' dolgot nyelvtudósaink ítéletére, és tartsuk azt minden jutalmak felett való jutalomnak, ha tsak legkisebb részben is gyarapithatjuk Nemzeti Literatúránkat. Illyen hazafiúi érzés vezérlette ennek a' jelenlévő Értekezésnek Íróját, a' ki szükségesnek tartja még előre botsátani ezt a' magáról való vallástételt, hogy ő ex professo nem Nyelvmester, hanem tsak Dilettant, és ditső Anyai Nyelvének meghitt barátja.

§. 13.

A' Kérdés tehát ez: „Miképpen lehetne a' Magyar Helyesírást az egymással ellenkező szokások, és önkényes vélemények helyett Philosophiai principiumokra építeni?“ Szükség ennek a' feltett kérdésnek igazi mivoltát (Status Quaestionis) kifejegetni, és meghatározni azért, mivel hogy az nagy világosságot fog vetni ennek a' jelenvaló Értekezésnek egész menetelére.

§. 14.

Önkényes véleményje szerint ír az, a' kinek az általa felvett írásmódra nints egyéb oka, hanem tsak a' hatalmas *sic volo!* — egy olyan kútfő, a' mellyből nem lehet sok tisztátalan folyamatoknak nem eredni, a' mellyek nem kevéskárt tesznek a' mi Nemzeti Literatúránk mezejében. Az igaz, hogy a' Nemzeti Nyelvnek dolgába minden hazafinak van jussa bele szóllani, a' ki tsak ért a' dologhoz: de ne felejtse el a' hazafi, hogy a' Nemzeti Nyelv nem egyedül az ő sajátja, hanem az egész Nemzetnek tulajdona, mellyet úgy őriz a' Nemzet, mint szemének fényjét. Ugy szóljon hát kiki a' Nemzeti Nyelv dol-

gába, hogy az egész Nemzetnek, avagy a' Nyelvtudósok' Chorusának ítéletét mindenkor illendő tekintetbe tartsa; mert nem magános birtokról, hanem közjóról és közös kintsről vagyon a' szó. A' mások szavára vakul esküdni rabszolgaság; a' maga ne talán új és eredeti gondolatit, a' Literatúrának tetemes kárával elrejteti, és elnyomni, vagy fősvényesség, vagy pedig gyáva félénkség: de az ő törvénytelen, és pajzán szabadságával a' mások törvényes jussait sértegetni, a' nagy és szent ügyben ízetlenül elméskedni, a' mások józan ítéletének tirannusának lenni, a' Nemzeti nyelven-despotizálni: soha nem egyezett meg az igaz hazaság Characterével.

Önkényes véleményje szerint ír továbbá az, a' ki ámbár valamelly okot, régulat, vagy a' más Irók példáját láttatik is írása módjában követni: de a' dolgot jól meg nem rázogatja, hanem valamelly úgy látszó okkal megelégedvén, a' sokkal hatalmasabb és közönségessen elesmért törvényről elfelejtkezik; vagy ha éppen tsak a' más példáját követi, olyan példát vett fel vgyázatlanul, a' mellytől a' Nyelvtudósok' jobb része régen eltávozott, vagy naponként jobban jobban eltávozik; ő pedig azt még is legjobb-nak nézi, tsak azért mert úgy akarja. Az ilyen nyughatatlan és viszketeges különözés a' Helyesírás törvényjeit rongálja, azokat kétségesekké teszi, és a' Nemzeti Literátorok' egységét pusztítja.

§. 15.

A' feltett Hérdés tehát oda tzelez, hogy az ilyen önkényes vélemények és az azokból szükségesképpen származni szokott egymással ellenkező szokások eltöröltetvén, és megszünvén: hogy lehetne azok helyett a' Magyar Helyes Írást Philosophiai princípiumokra építeni?

Tudni való dolog, hogy valamint minden emberi Beszédnek, úgy a' Magyar Nyelvnek is egyedül való szerzője, alkotója, és szülő anyja, a' Nemzetnek eleitől fogva való megegyezése, *Conventziója*, avagy a' *Nyelvszokás*. Így tehát, valamint minden más Nyelvek, úgy a' mi Magyar Nyelvünk is nem természeti, hanem történeti, avagy historiai genezissel bírván: itt a' szoros értelemben mondatott Philosophiai *a prioritásnak* helye nintsen. Ugy de, valamint minden egyes Tudományoknak, és tudományos fundamentomonn épült mesterségeknek (artes liberales) úgy a' nyelveknek is; van bizonyos Philosophiájok az ő Nemek szerént. A' Nyelvnek Philosophiája — *a' Philologia*; ennek egészítő része (pars integralis) a' *Grammatika*. A' Philologia a' Nemzeti Nyelvnek ügyében a' Felsőbb Törvényszék: a' Grammatika pedig az Alsóbb. A' Philológia inkább a' Nyelvnek lelke körül jár: a' Grammatika inkább annak testi alkotására figyelmez. A' Philológiának kötelessége, a' Nyelvnek Geniusát kitanulni, annak Characterét, megkülömböztető, és tziperes tulajdonságait (idiomata) megjegyezni; azt módjával tsinosítani, nemesíteni; azt a' Neologismusnak vigyázatlan kitsapongásai nélkül, új kintsekkkel gazdagítani, ki rekesztvén, és el tiltván attól a' Nemzeti Nyelv Characteréhez nem illő idegen *Idiotismusokat*. A' Grammatikának pedig kötelessége, az egyes szóknak, avagy az Igéknek egész mivoltát kinyomozni, a' törzsök szókat a' származottaktól, az egyeseket az össze rakottaktól megkülömböztetni, a' szók hajtogatásának, módosításának sokféle formájit, és ezeknek a' Nyelvszokás által meghatározott törvényjeit össze szedni, elrakogatni, és tudományos rendben *methodice* előadni. Ebben a' Methodusban a' Logikai rendnek, a' Philosophiai pontosságának, egymásból folyásnak, Consequentianak, átallyában uralkodni

kelletik; és itt a' *Nyelvtörvények Philosophiai rangra emeltetvén, a prioritást nyernek*, noha az nem általán fogva való, hanem tsak bizonyos tekinteti (a prioritás non absoluta; sed relativa, seu comparativa). Az Irást a' Nyelvtörvényjeihez alkalmaztatni annyit tesz, mint azt *Philosophicum Principiumokra építeni* az ő neme szerént.

§. 16,

Most már a' feltett Kérdésnek hova tzelozását, avagy tendentiáját meghatározván, fel kell keresni, és megállapítani azokat a' *Közönséges, és Különös Nyelvtörvényeket*, mint *Philosophicum Principiumokat*, a' mellyekre figyelmezni tartozik a' Magyar Iró, ha azt akarja, hogy az ő írása' módja Helyes. írásnak találtassék; azután pedig ki kell mutatni azokat a' Helyeket, a' mellyekben a' Magyar Irók még eddig bizonytalankodván, vagy egymást megérteni nem akarván, az önkényes véleményeknek, és az egymással ellenkező szokásoknak helyt adtanak

§. 17.

Közönséges Nyelvtörvény az, (*Lex Generalis sermonis humani*) a' mellynek kötelező ereje egyaránt kiterjed minden népek Nyelvére, valamellyek illendően ki pallérozottattak, és Grammatikai tökéletességre emeltettek. *Különös Nyelvtörvények* azok, (*Leges lingvae speciales*) a' mellyek ez, vagy amaz Nemzeti Nyelvnek szabására, alkotására, és természetére (*Indoles Lingvae*) tartoznak. *)

*) Minden Nyelvek, a' mellyek a' tökéletességnek tsak középszerű mértékére léptek is, megegyeznek abban, hogy mindenikben feltalátatnak a' Beszédnek esmeretes nyoltz részei: *Nomen*, *Pronomen*, *Verbum*, 's a' t. mindenik *moveál*, *comparál*, *declinál* az ő módja szerént; min-

§ 18.

Valamint minden emberi Beszédnek, úgy a' Beszéd - mássának, az Irásnak, legfelsőbb Principiuma a' *Világosság' törvényje* mellynek ez a' formulája: *Olly tisztán, olly világosan beszéljünk, és írjunk, hogy a' halgató és olvasó minden kimondott, vagy leírott szavainkat igazán megérthesse; az az, éppen azokat a' Gondolatokat köthesse öszve kimondott, vagy leírott szavainkkal, a' mellyeket azokkal mi magunk öszve kötöttünk, és öszve köttetni kívánunk, § 6. Ez egy ollyan Postulatum, melly a' Beszédnek, és Irásnak conceptusából minden közbe vetés nélkül foly; sőt mint abba bele zártt gondolat, abból fel bontás által (per Analysis) egyszerre kifejtődik. Mind a' Beszéd, mind az Irás egészszen elveszti a' maga fő tzeljét, hanemha ezt a' Világosság' törvényjét mindenik szorosán megtartja. E' nélkül nints igazság a' Beszédben; hasonlóképpen az Irás, vagy készakartva intézett, vagy nem akartva szerzett megsalattatás eszközévé leszsz e' nélkül. Ennél felsőbb Principium nints — ez a' törvény az ég alatt lévő minden értelmes Nyelveket egyaránt kötelez; és ugyan azért ez, mint minden*

denik a' személyek, és idők' külömbsege szerint hajtogatja a' Verbumokat 's a' t. — *Grammatika Universalis*. De mindenik a' maga módja szerint hajtogatja a' szókat, más más végezetekeket, typosokat vévén fel, 's más más törvényeket követvén. — *Grammatica Specialis*. Vagynak ismét *legkülönösebb Különösségek*, p. o. hogy a' Magyar Nyelvben még a' Nomeneknek sints Genusa ott, a' hová a' bölts természet nemi külömbséget nem tett: ellenben a' Zsidó, Tót, és más Nyelvekben még a' Verbumok is nemi külömbséggel járnak. A' Haraiboknál másként nevezi a' férfiú a' napot, holdat, nyilat, másként pedig az Aszszony. 's a' t.

különös Nyelvszabást, avagy Materiát kirekesztő törvény, *Formale Principiumnak* méltán neveztetik.

Ezt a' fő törvényt annyival inkább köteles a' Magyar Író elfogadni, mivelhogy a' szoros megvizsgálás után tsalhatatlanul úgy találjuk, hogy a' Magyar Nyelvnek minden törvényjei felett való törvényje a' *Homályosság, és két értelműség távoztatása* (fuga Amphiboliae) a' mellynek enged az *Egyforma hangúság, vagy Hangegyezés* törvényje; (Lex Symphoniae); ennek ismét enged az *ékehangúság* törvényje (Lex Euphoniae); ennek ismét enged a' *Törzsökösség* törvényje (Lex Etymi) melly nyomos és fundamentomos állítást bővebben megmutatni, most helye nintsen.

§. 19.

Ebből a' fő törvényből fejtődik ki különösen az Írásra nézve, egy második *Formale Principium*, melly az Írásnak minden nemeire egyaránt kiterjed. Ennek formulája ez: *Úgy írjunk, hogy Írásunkban magával való ellenkezés (inconformitas, in Consequentia) ne légyen*, az az, a' melly írásmódot egyszer felvettünk, azt álhathatosan megtartsuk; külömben minden sorba, vagy minden oldalon más más módot követvén, az Orthographiát örökös Zűrsavarba hagyjuk (Heterographia).

§. 20.

Ezen most előadott két *Formale Principium*okon kívül, a' mellyek akármellyféle nyelvenn írókat egyaránt köteleznek; figyelmezní kell az Írónak azokra az Orthographicum Principiumokra, a' mellyek különösen az ő *Hazai Nyelvének gyökeres Törvényjeiből erednek*; a' mellyekre nem ügyelni annyit tesz, mint a' helytelen írásmód által anyai nyelvét rontani, és pusztítani. Ezeket nevezzük a' *Helyesírás Materiale Principiumainak*.

§ 21.

Ezeknek a' Helyesírás Materiális Törvényjeinek, és azoknak elsőségi rangjának meghatározásában immár, a' Magyar Nyelvtudósok között némienémü meghasonlás tapasztaltatik; melly szerént némelleyek az élő beszéd' követését, avagy a' *közönséges Nyelvszokást*, és az az által megállapított *Kimondást* vagy *Szóejtést* (Pronunciatio) teszik a' Magyar Helyesírásnak legfőbb Törvényjévé: mások pedig sokkal inkább az *Etymológiát*, és *Analógiát*, avagy a' *Grammatikai pontosságot* vették fel vezérül az Írásban, úgymint a' mellyek sokkal bizonyosabb, és bátorságosabb úton vezérlik az Írókat, mintsem a' sok számtalan esetekben kétséges, bizonytalan, és sokszor magával ellenkező Nyelvszokástól várni lehetne.

Ezt a' kérdést egy kevésbé megvitatni, annyival inkább tzelunkra tartozik, mennél bizonyosabb a' tapasztalásból, hogy Nemzeti Nyelvtudósaink éppen a' szerént különböznek, sőt ellenkeznek egymással az Írásmódjában, a' mint kiki vagy az Etymológiát, és Analógiát tette a' Helyesírás legfőbb törvényjévé: vagy pedig a' közönséges Nyelvszokást követi, mint fő törvényt; és ennek a' Nemzeti Grammatikát, mint sokkal kisebb szolgálót, avagy tselédet, az ő Etymológiájával, és Analógiájával együtt alája vetvén, ezeknek közbe szóllását tsak némelley esetekben itéli a' meg halgattatásra méltónak lenni.

§. 22.

Nem lehet mondani, hogy igazságok ne volna azoknak, a' kik, leginkább az Adelung' nyomdokit követvén, a' közönséges Nyelvszokás mellett szavokat felemelték. Mert mi volna egyéb minden Nemzeti Nyelv, hanem ha a' Nemzetnek eleitől fogva való titkos, és nyilvánosságos megegyezése, hogy mitsoda hangokkal, mitsoda szózatokkal jelentse ki

a' maga gondolatit, és akaratját? Miért vagynak annyiféle Nyelvek a' föld kerekiségében? mi volna az oka annak a' Bábeli Zürzavarnak? hanemha az Igék szabásának, avagy a' Nyelvszokásnak külömbözése. A' Magyar Nyelvet mitsoda Principium alkotta? Hogy a' mi Öseleink érzése, és gondolkodása módjának, indulataik' tüzének, képzelődéseik' elevenségének, úgy szintén az ő életek' módjának, éghajlatjok' mivoltának, és mindenek felett az ő Organumaik' alkotásának, a' Nyelv formálására hatalmas bé folyása lett légyen: az tudni való dolog. De mi adta a' mi Gyökérszavainknak éppen azt a' meghatározott jelentést, és nem más? mi szerzette a' Gyökerek elágazásának, a' szók' hajtogatásának sokféle formáit? mi tette közönségesekké, és állandókká az egyszer felvett Typusokat, a' mellyek a' Magyar Nyelvnek éppen azt a' *fizonomát* adták, melly egyedül tsak az ő tulajdona? Mi tette mind ezeket, hanemha az eleitől fogva való közbeszéd-beli meg egyezés, és a' sok idők alatt megöröködött Nyelvszokás? Úgy látszik tehát, hogy a' melly Principium teremtett minden Nemzeti Nyelveket: ugyan azt kellett a' Nyelvdolgába legelső Bíróvá tennünk.

§. 23.

De más részről az is igaz, hogy minekutánna a' sok bizonytalankodások, ellenkezések, Anomaliák, ide oda forgatások, ögyelgetések után, a' Nemzet mind jobban jobban bele tanúlt a' maga Nyelvébe, minekutánna a' Közbeszéd-beli szokás mind inkább inkább megállapított; a' Nemzeti Nyelv az ő Geniusát igazábban kifejegette, és ki nyomta, és a' mindennapi szokás által megöröködött Typusokat sanctionálta: már akkor a' Nemzeti Nyelv az ő Grammatikai megérettségének idejét elérvén, a' Grammatikusok elebb vagy utóbb elő állottak annak mezejében;

a' kik a' Hazai Nyelvet tudós szemekkel vizsgálván, annak tsupa szabad tetszés szerént alkotott, de már elhatalmazott formáit öszve szedvén, minekutánna mind ezekből bizonyos Regulákat meghatározott Nyelvtörvényeket készítettek, és mintegy a' Nemzeti Nyelvnek Constitutióját megállították volna: atól fogva megfordult a' kotzka, és már most a' *Grammatikai Regulák, mint sanctionált Nemzeti Nyelvtörvények, praescribálnak.* a' Nyelvszokásba minden lépten nyomon bele szóllanak, annak hibáit megigazítják, a' kétséges esetekben a' Nyelv, törvények Analogiájából megfelelnek — és *igy lett a' Grammatikai pontosság sok részben a' Nyelvszokásnak vezérévé és igazgatójává.*

§. 24.

Az okos Grammatikus érti a' maga dolgaít, esméri az ő munkásságának mezejét, tzélját, határát, és soha nem lép túl a' lineán. A' Grammatika nem teremthet Nyelvet, sem abba erőszakos törvényeket dictatori hatalommal nem állithat: hanem a' mit a' Nyelvszokásban szélyel szórva benne talál: azt szedi öszve, és egymásból folyólag, bizonyos fejezetekre osztva, egybe szerkezteti. *Mikor tehát Grammatikai törvényt nevezünk, nem valami ollyat mondunk, a' mi a' Nyelvszokástól különbözne: hanem értjük azon tulajdon magát a' Nyelvszokás törvényjét, de a' mint az methodice van feltéve a' Nyelv Philosophiájában,*

§. 25.

Igazán mondja Herder, hogy mikor a' hajdani háznépek, familiák, 's nagyra szaporodott népek a' mindennapi szokás által beszélni tanultak: ugyan akkor minden írott Metaphysica nélkül mind untalan metaphysicáltak, még pedig igen *subtiliter meta-*

physicáltak. Tegyük hozzá, hogy ők akkor *minden írott Grammatika nélkül minduntalan grammaticáltak*; úgy hogy igazán szólván, a' naponként meg öröködött Nyelvszokásnak fundamentoma, és vezére volt ő benne egy *titkos Nemzeti Grammatika*, melly az ő *psycho-physiologiai* természetekből eredett, és a' mellyben a' mindennapi Nyelvszokás által, mind jobban jobban ki fejtette, és ki nyomta magát az ő Nemzeti Characterek; — nem különben, mint a' Nemzeti szokásoknak, és polgári rendtartásoknak fundamentoma, a' Természet törvényje (Jus Naturae) és azok az erköltsi Maximák, a' mellyek vagy homáljosan, vagy világosabban, ott vagynak a' Nemzetnek szívében.

§. 26.

Ezekből világos, hogy a' Magyar Helyesírásnak fő törvényjét keresvén, nem leheté vala a' Nyelvszokást a' Grammatikával, Etymológiával, és Analogiával ellenkezésbe tenni; nem kelle vala ezeket egymással viaskodtatni, 's ezeknek elsőbségéről versengeni: holott a' *Grammatika nem tesz mást, hanem éppenn magát a' megállapított Nyelvszokást, és az az által meghatározott nyelvtörvényeket, methodice adja elő.* A' Nyelvszokás magában csak *Scopa dissoluta*: a' Grammatika pedig tudományos rendbe szedett alkotmány. A' Nyelvszokás egy széles tenger: a' Grammatika a' mágneses tö. A' mi a' Grammatikával ellenkezik, az éppen a' Nyelvszokással ellenkezik, és viszont; de még is, ha hibát hallunk a' beszédben, vagy hibát látunk az írásban, jobb így szöllanünk: *ez a' beszéd, vagy ez az írás ellenkezik a' Grammatikával — mintsem így: ez a' beszéd, vagy ez az írás ellenkezik a' Nyelvszokással*; mert a' Grammatika, mint *tudományos rendbe szedett Egész*, éppen az már

ma Nyelvünkben, a' mi a' Corpus Juris a' törvényes dolgokban. Már pedig ha valaki tolvajkodik, fosztogat, és a' mások jussait igazságtalanul sértegeti, nem így szólunk róla: *ez az ember vétett a' szokás ellen* — hanem így: *ez az ember megrontotta a' Törvényt* — ámbár meg lehet, hogy a' Corpus Juris nem egyebet foglal magában, hanem csak az eleitől fogva megszokott társasági rendet, és az időnként megállapított rendszabásokat — *Jus Consuetudinarium*.

§. 27.

De valamint hogy a' Nyelvszokás és a' Grammatika egymással *Antinomiában*, avagy ellenkezésben nintsenek, és nem is lehetnek: úgy egyik a' másikat sem el nem nyeli, sem el nem halgattatja, vagy szükségtelemné nem teszi; hanem kezét fognak ezek egymással, mint múlhatatlanul szükséges vezéreink az Írásban; és *ez a' kettő együtt bírja, 's egyenlő jussal bírja az Orthographiára nézve a' törvénytévő hatalmat*. A' honnét a' Magyar Helyesírás' *Materiale Principiumát* ebben a' Formulában adjuk elő: *Úgy írjunk, hogy írásunk módjával sem a' Nyelvszokást, sem a' Grammatikai törvényeket meg ne sértsük*. Vagy pedig im' ezen formulában: *Úgy írjunk, hogy minden le írott szavainkban éppen azokat a' hangokat nyomjuk ki Betűjelekkel; a' mellyek annak a' szónak valóságára tartoznak*. Szükség ezt a' fő törvényt analyzálni, és bővebben ki fejtegetni.

§. 28.

Vegyük gondolóra az Írásnak rendeltetését és tzeljät. Az Írás az élő Beszédnek mássa, avagy surrogatumalévén, az Írásnak az a' kötelessége: hogy a' mondani való szókat igazán ki nyomja, az az a'

meghatározott erejü, 's megszokott Betűjelekkel éppen azokat a' hangokat rajzolja le részenként, és egyenként, a' mellyeknek a' tisztánn ki mondott szóban elő fordulni kellett; *sem több, sem kevesebb Betűt nem tévén, sem valamelly idegen hangot oda nem kevervén, sem azoknak rendjét meg nem zavarván.* Az Írásnak itt elő adott functióját, maga a' dolognak természete, az Írásnak tzielja, és a' Világosság' Törvényje, mint leg felsőbb Formale Principium, egyaránt hozzák magokkal.

§. 29.

Ezek szerint tehát jól van fel téve ez a' Formula: *Helyesen írunk Magyarúl, ha minden le írott szavainkban éppen azokat a' hangokat nyomjuk ki Betűjelekkel, a' mellyek annak a' szónak valóságára tartoznak. A' szónak valóságára tartozó hangoknak nevezem azokat, a' mellyeknek abban, a' Nyelvszokásnak, avagy a' Közbeszédbéli szőejtés' igazságának, a' törzsök' épségének, és az el ágaztatás' helyes menetelének törvényjei szerint, szükségképpen fel találtatni kellett. És így a' ki Magyarul helyesen akar írni, annak tudni kell:*

1. A' Nemzeti Nyelvszokást, avagy a' közbeszédbéli leg helyesebb szőejtést, figyelmeztvén itt nem mindég a' többségre, hanem inkább a' Nemzetnek tsinosabb, pallérozottabb, és tudósabb részére.

2. Tudni kell annak azt, hogy a' Magyar Nyelv, mint Ásiai Nyelv, sőt mint a' maga tulajdon fundusán, tulajdon Anyagyökeréből, az ő leg első tsirájától fogva, tulajdon élet ereje által, minden idegen bé folyások nélkül, tulajdon Principiumai szerint születtetett 's formáltatott, és a' leg felsőbb értelemben mondott Originalitással bíró Nyelv: — bizonyos, és meghatározott erejü és értelmü *Gyökér szókból van alkotva;* tudni kell annak, hogy éppen azok a'

Gyökerek adnak minden egyes szónak erőt, lelket, és értelmet; mellyért is a' *Gyökérbetűket megőrizni, az Írónak szent kötelessége*; külömbenn a' Gyökéret gondolatlanul eltépvén, a' szókat igazi erejék-ből ki vészi, és ditső Nyelvünket éktelenül pusztítja.

5. Tudni kell annak a' *Gyökér Szók' el ágazásáinak törvényjeit*. Ide tartoznak a' származtatás (derivatio), öszve rakás (compositio), hajtogatás' (flexio, motio, Comparatio, Declinatio, Conjugatio), pótolgatás (incrementa, adfixa etc.) törvényjei, a' melyekre az Író minden szókbán nagy gonddal vigyázni tartozik. E' két utolsót nevezzük *Grammatikai pontosságnak* (accuratio Grammatica).

§. 30.

Imé tehát a' Helyes Írásnak most ki fejtegetett Materiale Principiumában a' Nyelvszokást, avagy az igazi szóejtést, és a' Grammatikai pontosságot egymásnak coordináltuk, mindeniket egyenlő rangra emeltük, és a' kettőt azon egy Formulában egyesítettük. Mert mi szükség volna ezeknek elsőségi rangjáról versengeni? holott minden sorainkban egyaránt hasznát vesszük mind a' kettőnek; sőt számtalan egyes szavaink vagynak, a' melyeknek helyes leírásában, mind a' Nyelvszokásnak, mind a' Grammatikának szolgálatjára reá szorúlunk. A' kettő között való külömbiségről ilyen formán szólhatunk: hogy a' Nyelvszokás munkásságának mezeje szélesebb: a' Grammatikának szolgálatja pedig fontosabb; a' Nyelvszokás' vezérlésére minden lépten nyomon szükségünk van Írásunkban: a' Grammatika pedig a' nehezebb, és szövevényesebb esetekben igazít el bennünket; az egyik *Usus* a' másik *Doctrina*. Leg jobb hát e' kettőt öszve kötni, és egyenlő rangra emelni. A' természettől két látó szemeket vettünk, és a' kettő egyet mutat: így a' Nyelvszokás, és a' Gramma-

तिकai pontosság együtt vezérlenek bennünket, hogy Írásunk igaz nyomon járjon.

§. 51.

Most már az a' Hérdés adja magát elő, hogy mikor, és miben kell követnünk a' Nyelv szokást, avagy a' Pronunciatiót? mikor pedig és miben a' Grammatikának sinor mértékét? Ha ez a' Hérdés régen feltevődött, és meg fejtődött volna: már eddig szintén fele részét el igazodva látnánk Orthographiai nehézségeinknek.

§. 52.

Próbáljuk először a' Nyelvszokás', vagy az igazi Szőejtés' mezejét meghatározni, a'hol egyszersmind az is világosságra jön, hogy meddig terjed ennek az úgy gondolt leg főbb Törvénynek határa: *Úgy írjunk, a' mint beszélünk.*

1. Vagynak számtalanszavaink, a' mellyekben a' hangok olly tisztán ki fejezik magokat, és annyira minden keveredés nélkül vagynak, hogy azokat minden nehézség nélkül le írhatja az Író, a' mint a' Szőejtés, avagy a' Pronunciatio hozza azt magával. Még pedig ollyan szavaink vagynak nagy számmal, a' mellyeket többnyire az egész Nemzet, tudós, tudatlan egy formán szokott kimondani. p. o. *árok, árkokat, álom, álmodok, étel, ital, hideg, meleg, komor, korom, kormos, ökor, ökreimet, üresség, ütni, verni, látom, hallom, imádom, mondani, teríteni* 's' t. Nem külömben a' Hettősbetüs szókat is, a' hol a' kettős betűnek mivoltáról kérdés nintsen, p. o. *gyáva, gyermek, lány, lyukas, hüvely, nyakas, kemény, tyúk, rontsad, bontsad, zsír, madzag* 's' a' t. A' ki a' betűknek meghatározott jelentését tudja: minden tétovázás nélkül le írhatja az illyen tiszta hangú szókat, úgy a' mint a' Kimondás

diktálja azokat a' pennára. Írhatunk így egész szententiákat, a' nélkül hogy a' Grammatikára reá szorúlnánk. p. o. *szólj igazat: betörök a' fejed. Nem akarásnak nyögés a' vége. Szemesnek való a' játéka: vaknak az alamizsna. Ne bántsad a' Magyarat.*

2. A' Magyar Nyelvnek igen jeles tulajdonsága a' *Mértékesség* — (natura metrica — Prosodia innata) — melly szerént nálunk minden Syllabák, avagy szótagok, bizonyos, és meg határozott *Műzsikai*, 's *poétai tempóval* járnak. Itt a' természeti, és mesterséges helyheztetésről (positio naturalis et artificialis) szólni nem szükség: csak azt jegyezzük meg, hogy a' Magyar nyelvben a' Magábann hangzó, most rövid, majd hosszú, mellynek szokott jele a' hegyes vonás p. o. *fákat, étel, virít, ólom, udú, bőröm, fűsülöm.* Mind ezeket egyedül az Usus, avagy a' Közbeszédbéli Szóejtés tanítja; valamint azt is megmondja, hogy hól, és mikor válnak a' rövidék hosszúkká, és meg fordítva, p. o. *torma, tormának — medve, medvének — ló, lovat — szekér, szekeret — tenyér, tenyeret — fonál, fonalat* 's a' t. Mind ezeket úgy írjuk, a' mint parantsolja a' Nyelvszokás, a' Prosodiának mestere, és szülő Anyja.

5. Vagynak olyan szavaink, a' mellyek az Analogiától, az az a' rendes törvénytől, avagy a' többség példájától eltávoznak — *Anomala*. Az illyeneket egyedül a' Nyelvszokásból esmérjük, és a' szerént írjuk, p. o. *Egyéb* — ez valósággal az *Egynek* Comparativus Grádusa; és így bb-vel kellene írni: de az Usus csak egy b-vel parantsolja. p. o. mit tudsz még *egyebet*? Nints *egyebem* egy szelet kenyérenél. Ez a' szó *Derekas* — példa nélkül való, melly a' Grammatikával szemközt ellenkezik, mert ellenkezik a' Hangegyezés törvényjével, (Lex Symphoniae) melly igen hatalmas törvény, annyira, hogy ez meghatotta Nyelvünknek egész *Organismusát*, és még is az

egész Nemzet' Nyelvszokássának ellenére kitsoda mer-
né így mondani, és így írni: *Derekes?*

4. A' mi Declinatiók sokkal együgyűbb, rende-
sebb, és törvényesebb, mint az Európai akármellyik
elő, és holt Nyelveké: de még is vagynak nálunk
némelly Anomaliák, avagy olyan külömbözések, a'
mellyeknek alig ha nints ugyan valamelly titkos
oka: de a' mit a' Grammatikusok még eddig fel nem
fedezhettek. Az illyeneket úgy mondjuk és úgy írjuk,
a' mint parantsolja a' Nyelvszokás, az Analogiára
semmit sem ügyelvén, mert — *Usus est maximus*
Tyrannus. p. o. Az Accusativusnak állandó Tzimer-
betüje, avagy Characteristikája Nyelvünkben a' vég-
ről álló t-betü; de a' melly, a' mássalhangzón vég-
ződő szókban néha segéd Magábanhangzot (vocalis
subsidiaria) vesz fel maga eleibe, néha pedig nem
vesz; és ha vesz, most egyet vesz, majd mást. p. o.
Sas, sast — vas, vasat — mák, mákot — kosár,
kosarat — Tatár, Tatárt — kenyér, kenyeret —
Vezér Vezért 's a' t. A' többes számnak állandó Tzi-
mere a' k — betü: de ennek segédjei is külömböznek.
p. o. *Császár, Császárok, — madár, madarak —*
fog, fogak, — gyalog, gyalogok 's a' t.

Illyen külömbőség van a' Birtokosok' ragasztéki-
ban is, (affixa Possessorum) p. o. *rabom, rabja —*
lábom, lába, (azonba mondjuk: a' szállom' *lábjába*
szilvás van) — *lapátom, lapátja — hátam, háta*
(azonba mondjuk: a' földem *hátjára* lentsét vetet-
tem) — *porom, pora — sorom sora* (azonba mond-
juk: egy *sorjába* menjetek) — *sasom, sassa — va-*
sam, vasa — 's a' t. Mind ezeknek okát ime' három
törvényekben kell keresni: a' Takarékoságban, az
Ékes hangúságban, és a' két értelmüségűtől való ír-
tózásbann (Parsimonia, Euphonia, et Fuga Amphiboliae). Mind ezeket egyedül a' Nyelvszokástapítja.

5. Különös erőt avagy energiát ad nyelvünknek az, mikor ugyan azon Mássalhangzó meg kettőztetik, vagy a' Zsidó Grammatika Nyelvén — *dagessálatik*. Edd meg, tedd oda, itt, ott, láttam, hallottam, illik, mikorra, benne, szebb, erősebb 's a't. Aki ezeket meg nem kettőzteti: Nyelvünket energiájától meg fosztani törekedik. Mennyit vesződnek ezzel a' mi Nyelvünket tanulni kezdő Tótok, és Németek! kivált az nem fér a' fejekbe, hogy az apostropháltt Árticulus után meg kell kettőztetni a' szónak első betűjét. p. o. a' bor, a' lélek, e' mellett — hollott pedig itt olly multhatatlan a' *dagess*: hogy Sylvester ideje tájján így irták ezeket: *allélek, abbor, emmellett*. Ide valók a' nyugvást jelentő végezetek: *padonn, széknenn, emberbenn*; nem külömben a' Gerundiumok: *látvánn, menvénn*; és az Adverbiumok: *agyonn ütötte, szépenn irj*. Itt a' dagest örömet el mellőznénk irásunkban, egy nem tudom mitsoda alkalmatlanságot, és disztelenséget látvánn, kivált a' kettős betűk' kettőztetésébenn, p. o. *hagygyán, honynyombann*. De mit tehetünk róla? itt egyedül az Usus parantsol, és itt a' szabad tetszésnek helye nintsen. Legyünk álhatatosok Principiumunk mellett: *úgy irjunk, a' mint beszélünk* kivált mikor azt az energia parantsolja *) Egyébaránt lásd §. 67. Nro 4.

*) Valahol a' Nyelvszokás parantsolja; meg kell kettőztetnünk a' betűket; külömben Anyai nyelvünket férjfiúi erejétől megfosztjuk, nem tsak, hanem sok zürzavart okozunk. Mert egészszen mást tesznek ezek kettőztetéssel, vagy a' nélkül: *Pétsett, Pétsét — vessző, vessző — fenni, feni — hallott, halott — vallék, valék — árr, ár 's a't*. A'hol kár nélkül meg eshetik: örömet el hagyjuk a' kettőztetést 'Takarékosság' kedvéért, p. o. ha valakinek a' régi mód szerént tetszik írni ezeket: *édesb, élesb, erősb, jelesb, 's a't*. bátran el hagyhatja a' kettőztetést, melly itt külömben sem hallatik az s után, de ha Adverbium formál-

6. Nyelvünknek ilyen hathatósággal, és energiával tellyes alkotása mellett is, meg van annak az

tatik belőlök: már akkor ki kell irni a' bb-ét, p. o. nem *jelesbenn*, hanem *jelesbbenn*, nem *édesbenn* (in dulci) hanem *édesbben* (dulcius), mert a' Világosság' törvényje elébb való a' Takarékoság' törvényjénél. §. 18.

Ezekbenn a' parantsolókban: *mondd, vondd, hordd, hozdd* 's a' t. mi okonn irnánk a' külömben sem halható dagesst? ámbár igaz az, hogy a' Parantsoló módnak typusa kettőztetést kíván, p. o. *add, edd, vidd, szedd*.

Vagynak nehány Betűink, mellyekre nézve Kérdés támadhat, ha kell é őket bizonyos szókban kettőztetni? avagy nem? Illyenek az l, n, t, s.

Első az L. Némelylek egyes, mások pedig kettőztött l-el írják ezeket: *álok, szólok, beszélék, szálok, szolgálók, hálok, találok, tserélek, útálok* 's a' t. A' Nyelvszokás egyaránt láttatik tartani mind a' kettővel. Úgy látszik, elég ezeket egy l-el irni: *ál, szól, beszél, szolgál* 's a' t. éppen úgy, mint ezeket szoktuk: *él, kél, fél, nyel*, 's a' t. Úgy de ebből: *álok* ezek lettek: *állat, állandó, állapot*, mellyek mindég dagesssel járnak. Ennek a' szónak: *álok*, eleibe járul a' z (mellyet nevezünk: *Z Eminentiae*), 's leszz *zálok, szálok*, meg *szálok*. Ebből lett *Szállás* mellyet mindég kettőztetve mondunk. Ismét *szolgálók* ból lett *szolgálat*, mellyben senki nem mondja kettőztetve az l-et, holott ez annyi, mint *szolga-álok*, vagy *elő álok mint szolga*: és így ez ismét egy l-et parantsol ebbe a' szóba *álok*. Ide járul, hogy némelyleknek az Elmúlt idejét is két formán ejtjük, p. o. *áltam vagy állottam, szóltam vagy szóllottam, beszéltem vagy beszéllettem* 's a' t. Ezek szerént a' Nyelvszokás külömbözvén ezekben, sem a' ki egy l-et ir, sem a' ki azt meg kettőzteti nem érdemel botránkozást. Lásd alább §. 67.

Második az N. Különös dolog, hogy az N betűt a' szó közepén örömet kettőztetjük: *Istennek, annak, ennek, mennek* – de a' szó végénn annak kettőztetését restelljük. Ezért írják sokann:

a' szelid, és kellemetes tulajdonsága, hogy az Ékes-hangúságra különösen figyelmez. Erre szolgál a' töb.

otthon, itthon, széken, padon, ebben, abban, Budán 's a' t. A' jó Magyar fül meg ítéli, hogy ha tsak egy N - el mondjuk ezeket: *abban az emberben — agyon ütötte* 's a' t. tehát az *nem Magyarúl van*. De külömben is, minthogy ezek a' végezetek helyben nyugvást jelentenek: igen jó ott a' Végbetűt kettőztetni az Idea kedvéért, hogy a' helyben létel jobban *fixírozassék*. Ugyan azért kettőztetjük a' t betűt is ezekbenn: *itt, ott, amott, fal mellett, ház megett, Győrött, Pétsett* 's a' t. De továbbá ha meg kettőztetjük ezt: *bennem*: valóságos inconsequentia meg nem kettőztetni ezt is *benn*, mert hát hol veszi magát amaz elsőbenn a' dagess? Végtére ezeket a' nyugovókat: *azonn, ezenn*, szükség meg külömböztetnünk ezektől a' szorossan reá mutató Névmássaitól: *azon ezen*. Ezért írjuk így: *a' melly naponn vétkezel: ugyan azonn meghalsz. Ismét a' melly ember vétkezik: ugyan azon hal meg*.

Nem külömben van dolgok az Adverbiumoknak: *nagyonn, lassann, szépenn, keményenn, sebesenn* 's a' t. Ezek a' Nyugvás végezeteivel egy természetűek, és aligha nem egy eredetűek lévén, szintűgy két n - el járnak az igaz Magyarok' nyelvén. *Ketten ide!* egészszen el vész az ereje, ha tsak egy n - et mondok. Nohát ha kettőt mondok, miért írok tsak egyet? holott a' kettőztetés dolgában tsak nem egyedül a' Nyelvszokás parantsol.

Ugyan azon Usus mutatja, hogy mindég rövid az a' *len Paragogicum*, mellyel a' régiek annyira szerették nyújtani ezeket a' szókat: *míglenn, pediglenn, ismétlenn*. De már ezek *ottann, legottann, mostann*, ismét dagessel járnak, ámbar ez utolsóból ez az adjectivum támad: *mostani*. Usus est *maximus Tyrannus*. Rövid ez is: *igen, bizon, sött* ez meg lágyált, 's lett *bizony*.

Legnagyobb Hérdés van a' Gerundiumokról: *látvánn, hallvánn, mervénn*, 's a' t. Ezeket

bek között, mikor két három erős izmos mással hangzók közzé, illendő Magábanhangzót szúrunk (Epen-

Sylvester állandóul kettőzteti, 's méltán is: mert a' jó Magyar fül meg különbözteti a' kettőt, 's jobb szereti ezt: *látvánn azért* — mintsem ezt, *látván azért*. De az ő gyanítható eredetek is oda láttatik mutatni, hogy a' dagessnek ott kell lenni; mert ez aligha más, mint Adverbialis végzet; úgy hogy ezek a' szók: *látvánn, hallvánn, értvénn* 's a' t. így lehettek hajdani: *látóann, hallóann, értőenn, mondóann, gondolkodóann* 's a' t. éppenn mint *hosszú hosszúann, vagy hosszann*. Hi fejtődven a' lappangó V az O-ból, és Ó-ból: ezeknek accentusa általment a' követő Voéalishoz. Ez a' származtatás, melyet a' Gerundiumoknak jelentése is gyámolít, meg áll mind addig, valamig a' Grammatikusok jobbra nem tanítanak bennünket; a' mellyből következik, hogy a' ki az Adverbiumokat két n-el írja; úgy kell annak a' Gerundiumokatis írnia. Már pedig, mivelhogy az Adverbiumok minden Nyelvekben olly különös erőt, 's hathatóságot adnak a' beszédnek: már előre is gyanítani lehet, hogy az energiával tellyes Magyar nyelv, ha tsak szerit tehette, az ő Adverbiumainak patogó keménységet adott.

Egyébaránt, mivelhogy a' *Takarékosság* 'szép törvényjét, ha kár nélkül megeshetik, mindég illendő követnünk: tehát meg egyezhetünk abban, hogy a' szó végén lévő dagessáltt nn helyett tsak egy n-et írjunk valamikor Consonans követi azt, ha ugyan a' Hétértelműségtől félni nem lehet, p. o. *lassan beszélj, nagyon jól van*. Ezt pedig nem azért tselekeszszük, hogy az n n szemet szúr, mert ő annak nem oka; nem is tsak azért, mivel a' kettőztetés különben sem hallik ki a' Consonans előtt, mert már úgy ezeket is: *add meg, edd meg, itt van*, így kellene írunk: *admeg, edmeg, itvan*: hanem fő képpenn azért, mert a' Consonansok előtt, ha szintén két három n-et írunk is, mind fattyú n lesz abból, melly az órrunkonn futó hangal suhan ki, vagy még a' gégé-

thesis Euphonica), melly által a' kedvetlen, és a' Nyelvet el akasztó öszve dörgölődzést el távoztatjuk. Így

nek öblébbenn el nyelettetik. p. o. *agyonn verték —be nagyon vagy!* Lásd alább § 43 és 67. Nro 4.

Harmadik a' T. Ezt némelly szókban kettőztetni is láttatunk, nem is, p. o. *szorítom, v. szorítom, borítom, szárítom, tanítom, szomorítom* 's a' t. Ha próbára az el múltt időbe tesszük: meg szünik a' kétség, mert ott tsak egy t-vel mondjuk: *szorítottam*. De ha a' Parantsoló módra tekintünk: nagyobb kétség támad. Mert a' Verbumok vagy tiszta t-be végződnek (t purum) p. o. *lát, vet, fut, köt*, vagy nem tisztába (t impurum) mikor a' végső t előtt Consonans áll, p. o. *hajt, felejt, bánt, bont* 's a' t. A' tiszta t. a' Parantsolóban s betüvé válik: *láss, vess, fuss, köss*; a' nem tiszta t pedig ts leszsz: *hajts, felejts, bánts, bonts*. Már pedig éppen így mennek a' kérdésben lévők: *szorítts, borítts, szárítts, taszíttsd, ne szomoríttsd*. Ez hát nyilvánossággal nem tiszta t-re mutat; úgy hogy a' régiek bizonyosan így mondották: *szarítottom, taszítottom, bátorítottom, tanítottom, meríttem, keríttem* 's a' t.; mellyből most ez a' következés: hogyha valaki ezeket a' szókat két t-vel írja: azt leg alább, *mint tisztas Archaismust*, elnézhetjük.

Negyedik az S. Ez a' harsogó Betü könnyen meg tsalja a' fület, mintha kettőztetve volna ott is, á'hol tsak magábann áll. A' kettőztetést megszokjuk ezekben: *szorosság, kedvesség, magasság, elmésség, okosság, szélesség, ékesség*, 's a' t. ebből a' leszsz: hogy az Adverbiumokatis dages-sáljuk: *szorossan, kedvessen, magassan, elmés-sen, okossan, ékessen*, 's a' t. de aligha nem helytelenül; mert az első esetben *ság* végezet járulván hozzájok két s kerül öszve: de a' második esetben az *an, en* végezet nem vizs magával s-et, sem más adjectivumoknak végbetüjét nem kettőzteti, p. o. *szépen, nem széppon, nagyon, nem nagygyon*, és így *szorosan, nem szoros-san*. Itt tehát ne halgassunk a' kétség-es szóejtésre: hanem az igazi típusra.

leszsz *mondani*, *bontani*, *rejteni*, *segíteni*, *rontottam*, *ejtettem*, 's a' t. ezek helyett: *mondni*, *bontni*, *rejtni*, *segíteni*, *ronttam*, *ejttem*. Erre egyedül az Usus tanít; valamint azt is meg mondja, hogy hova kell tenni az Epenthésist, p. o. *kedvetlen*, nem *kedvtelen* — *kegyetlen*, nem *kegytelen* — *fo-gatlan*, nem *fogtalan* — *istentelen*, nem *istenetlen* — *esztelen*, így is jó: *esztelen* 's a' t.

Ugyan ezen Hang ékességre törekedés, a' Muzsikai, 's poétai tempó' kedvéért, egészszen ellenkező törvényt követ akkor, mikor két barátságos Consonansok közzül ki veti a' Vocalist (Syncope Euphonica), p. o. *korom*, *kormot*, *nem koromot*, — *három*, *hármot*, *nem háromot* — *veder*, *vedret*, *nem vederet*. Így készülnek a' hosszúra nyúltt vizenyős szók helyett a' jeles Daetylusok: *tornyokat*, *álmokat*, *bokrokat*, *árkokat*, *férgeket*, *körmöket*, *ürmöket*, 's a' t. Ezt a' gyönyörű Oeconomiat, melly egészszen Múzsikai fizonomiat szerez Nyelvünknek, úgy tartom, hogy nem könnyen találánk fel a' most élő Európai Nyelvekben; sőt, mivel haladja ezt meg a' Görög, és Római?

Ezekbenn a' hat pontokbann alkalmasint ki vagnak mutatva azok a' határok, a' mellyek között, az egyes szók' le írásábann, egyedül a' Nyelvszokás ve-

De tsak ugyan igaz az, hogy a'larmás betük szeretik magokat kettőztetni. Ebből: *egész*, lenne tsak *egészen*: és még is talán minden Magyar száj kettőztetve mondja ezt: *egészszen*; valamint ezt is *először*, öröme-stebb mondjuk *előszször*; ambár itt ha két sz-et találunk is írni, aligha hibázunk; mert valamint van *útol-szor*: éppen úgy van *elől-ször*, mellyből az Usus az l-et kivétvén: annak helyét, ditső Nyelvünknek Mathematico-Muzsikai természete szerint, igazságosan a' Dagessnek kell ki pótolni. Egyébaránt lásd alább §. 67. Nro 5.

zérli az Irót. Itten tehát minden további vizsgálódás, vagy Grammatikai nyomozódás nélkül, bátran le írjuk a' szókat, éppenn úgy, a' mint a' leg tsinosabb szőejtés diktálja azokat a' pennára, és *mivelhogy itt az Analogiára való figyelmezés hamarább kárt tehetne, mintsem hasznot*: áljon itt egyedül ez a' Canon: *Úgy írjunk, a' mint beszélünk*. Ha minden szavainkkal így volna a' dolog, akkor az Orthographiai Nehézségeknek még tsak árnyéka is alig volna Nyelvünkben.

§. 53.

De most már következik annak megmutatása, hogy hol? és mikor köteles az Iró a' Nyelvszokásbeli Szőejtéstől eltávolozni, és a' Grammatikai pontosságra figyelmezni? *Itt találjuk az első nevezetes Helyet (Locus Orthographicus), a' hol Nyelvtudóssaink az Irás módjában bizonytalankodnak, és egymással ellenkeznek*; annál nagyobb pontossággal kellétek tehát ezt a' Helyet megvizsgálunk, és a' Helyesírásnak tzelba vett törvényjeit meghatározunk.

§ 54.

Itt mindeneknek előtte le kell tennünk, mint szegelet követ, ezt a' philologiai Axiómát: *Mikor két vagy három Magábanhangzó, mint szintén két vagy három Mássalhangzó össze kerül, akár azon egy szóban, akár két egymás mellett álló szóban: tehát azok között sokszor egynémínémü összeütközés: avagy hangtsata támad (Conflictus v. Collisio Vocalium et Consonantium)*. Ezt a' tsatát a' Magyar ajakak egy benne termett tulajdonságnál fogva, azzal igazítják el, hogy a' *hangon valamelly fordítást (Wendung) ejtenek a' sebes ki-mondásban*; úgy hogy osztán a' hang ejtés mind an-

nyiszor nem felel meg egészeszen azoknak a' betűknek, a' mellyek a' Szónak valóságára tartoznak; a' mellyből következik, hogy ilyenkor, ha a' szót helyesszen akarjuk írni, *koránt sem a' sebes Hang-ejtésre, hanem a' Grammatikai pontosságra kelletik figyelmeznünk*; külömbenn a' szót az ő eredeti valóságától meg fosztjuk. Ezt az Axiomát úgy nézhetjük, mint a' *Magyar Helyesírásnak egyik kultsát.*

§ 35.

Vegyük fel először a' Magában hangzókat:

A' Napkeleti Nyelvek' Grammatikájában van egy ilyen Canon: *Vocalis pellit vocalem.* Ezt a' mi Magyar Nyelvünkben, noha nem mindenkor, de igen gyakran tapasztaljuk, hogy ha két vagy három Magábanhangzó öszve kerül: tehát nem szereti azokat a' mi Nyelvünk egymás után szárazon kimondani, hanem egy titkos j betűt kever közikbe, a' mellyet *Jod furtivum*-nak nevezhetünk. Mitsoda esetekben? és mellyik vocalisok szenvedhetik meg egymást? mellyek pedig nem? ezt még ki nem nyomozták Nyelvtudóssaink: de bizonyos, hogy némelylek elférnek egymás mellett, minden békéltető, vagy ragasztó nélkül, p. o. *ló oskola, ide esett, oda állok* 's a' t. Úgy látszik nékem, hogy a' Vonásos é és leg inkább az í betű bir azzal a' tulajdonsággal, hogy a' benne titkonn lappangó j betűt mind annyiszor magokból ki fejtik, mozgásba hozzák, és békéltető gyanánt fel vészik, valamikor előttök, vagy utánnok más vocalis találtaik. Az i betűre nézve esmeretes ez a' Canon a' Zsidó Grammatikában: *Jod quiescit in Kírek*; valamint a' hoszszú é betűre nézve im' ez: *Jod quiescit in Czéri.* Ezek szerént az igaz Magyar ajak ezeket a' szókat: *Atyáé, Medvéé* így ejti: *Atyájé, Medvéjé, Budai - Budaji, Miólta - mijolta, Hiúság - Hijúság, Mi atyánk - Mijatyánk, Szemerciek - Szemerejiek, Fiaim - Fi-*

jajim *) (a' minthogy a' Görög ugyan ezen szót két kemény Jóddal mondja és írja: *hüjoj*) sőt még ezeket a' szókat is: *Deák*, *ideám*, *odaám* kivált az együgyü Magyar, és a' kis gyermekek így ejtik: *Deják*, *idejám*, *odajám*.

§. 56.

Most már ez lesz a' Canon: *A' Jod furtivumot írásukban ki nem írjuk*, mert az nem tartozik a' szónak valóságára, hanem csak a' Nyelvünk lopja azt oda a' maga könnyebbségéért a' sebes ki-

*) Ezt a' szót: *Fiaim* egészen csak a' Jod furtivumra bizzuk: de alig ha nem kellene ott egy Jod Positivum: *fijaim*. Mert ebből: *fiú* a' birtokosság és személyesség végezeteinek rendes typusa szerént lenne: *fiúm*, *fiúd*, mint *szapúm*, *szapúd*: de a' szokás így fordította: *fiam*, *fiad*, mellyek ebből a' harmadik személyből lettek: *fia*. Azt pedig nem kellene elhagynunk a' Jod Positivumot mint: *szapú-m*, *szapú-d*, *szapú-ja* így *fiú-m*, *fiú-d*, *fiú-ja*, megrövidítve *fi-ja*. Innét *fijaim*, mint *karja-im*, *dobja-im*, *gombja-im*, *kertje-im*, *botja-im*. Látni való, hogy mindennütt az Egyes számnak harmadik személyéhez járúl az *im* végezet, mint ebben is: *Sasom*, *Sasod*, *Sassa*, *Sassa-im*.

De már ezt is: *fiú* miért nem írjuk *fijú*? holott ez a' két szó: *fiú* és *ifjú* nyilvánvalóan egymásból eredtek, a' betük' öszve keveredése által — *per Metathesin*, *et Synehisin*. Ha tehát az egyikbe meg van a' Jod Positivum: miért nints a' másikba? Annyival inkább, mivel ezeket *fi*, *hazafi* számtalan Magyarok így ejtik: *fi*, *hazafi*, vagy *fij hazafij*, tudn'illik az *i* nek hosszú tempót adnak. Ez a' szóejtés arra a' szép gondolatra vezet bennünket, hogy ezt a' szót *Fi*, ebből szármoztassuk: *fij!* vagy a' máimód szerént *félj!* *Honora Patrem tuum!* Találtam erre gyönyörű példákat Nyelvünkben: hogy két három betűskébe egy egész Moralis Maximát zártak Ős eleink, és az ő Ethicum Principiumaikat egyes szókba bétették. De erről máskor.

mondásbann. Ez abból világos, mert ha az olyan szókat syllabákra szaggatjuk, és vonatva mondjuk ki: észre vesszük, hogy a' j betűre nints szükség, mert a' nélkül is meg van a' szónak tökéletes értelme, p. o. *Kony-há-é, Buda-i, Ko-váts-né-é, mi-ól-ta*. Más az, mert bizonyos a' Consonanson végződő szók' példájából, mellyek ezerekre tellnek, hogy a' Genitivus tsak tiszta é betűt vesz fel minden Jod nélkül p. o. *Papé, magadé, uraké, kovátsé 's a't.* — valamint a' Patronymicumok is tsak tiszta i betűvel járnak, p. o. *Pesti, Debretzeni, Bétsi s' a't.* Mi szükség volna tehát inkább a' sebes Hangejtésre, mintsem a' szónak valóságára figyelmeznünk, és Irásunkat a' Jod Positivummal terhelnünk? annyival inkább, mivelhogy ha nagy indulattal, 's gravitással beszélünk, nem is mindég adunk helyt a' Jod furtivumnak, p. o. *majd meg mutatja hatalmát a' mi — Urunk, a' mi — Atyánk.* *)

Imé tehát egy első példája annak, *hogy nem úgy kell írunk a' mint beszélünk* és szerentsére — még ebben eddig minden Iróink meg is egyeztek.

§ 57.

Itt egy észrevételt nem lehet elmellőznünk. Mostani leg jobb Iróink előtt igen kedvessé kezd lenni ez a' forma: *Leend - leendek*. De úgy látszik, hogy ez az Irásmód a' próbát ki nem áthatja. Ugyan is

*) Mikor a' Participium Activumokat a' többes számba tesszük: örömezt tsak a' Jod furtivumra bizuk a' hangot, p. o. *legyünk nem tsak hallói, hanem megtartói és tselekedői a' törvénynek.* De meg lássuk, hogy kétértelműség ne okoztassék; p. o. *a' gyermekek' tanítói, a' Király alattvalói*; itt ki kell írni a' Jodot, hogy megkülömböztessék ezektől: *tanítói tiszt, alattvalói kötelesség, Úrnak szolgálai, nem jól van: hanem Úrnak szolgálai, vagy szolgálai.*

Nyelvünknek egész Birodalmába, nintsen tsak egyetlen egy maga valóságában álló Törzsökszóknak is, a' mellynek közepénn egymás mellett két vonástalan e betű találtatnék. Ez arra mutat, hogy a' formát a' Magyar ajakak, és azt a' hangot a' Magyar fülek soha sem szenvedhették. Miért tolnánk hát írásmódunk által egy olyan szokatlan formát, és hangot a' Nemzetre? Ezt jól érzették a' mi Öseink, és ugyan azért a' szót syncopálvánny így irták: *lendek, lend*. Más az, hogy ezekbenn a' j betűnek szükségesképpen ott kell lenni; mert az ott, nem Jod furtivum, hanem a' V betűnek helytartója; bizonyos lévén az, hogy ezek a' szók: *leendek, teendek, veendek, eendek, iandok*, mind ezekből a' Gerundiumokból erednek, *lévén, tévén, vévén, évén, iván*, a' mellyből még az is ki jön, hogy az *Accentus tonicus*, az első syllabától elvétetvén, a' másodiktól meg nem tagadtathatik; úgy hogy, ha jól akarjuk, így kell ezeket mondanunk, és írunk: *lejénd, tejénd, vejénd, ejénd, ijánd*; szólván tudniillik a' Coniunctivi Futurumról — mert a' Participii Futurum egészen más — mivelhogy az *hátnál egy hatalmas incrementumot nyervénn*, egyedül maga az incrementum bírja a' tónust, p. o. *lejendő, tejendő, tisztelendő, mulandó, forgandó, jövendő* 's a' t. *)

*) Elmés gondolatja, egy valóban nagy Literátornak, hogy ez a' forma: *adándok, vejéndek*, nem volt hajdan Magyar szájban, hanem a' Deák *andus, endus* végezetekből ragadott Nyelvünkre a' közép századokban. Azomba azt nem tagadhatjuk, hogy a' Köznép nyelvén mindennap forognak, és a' Deák nyelvvel való esmerettséget megelőzni láttatnak ezek a' szók: *jövendő, mulandó, kelendő, forgandó, veszendő, állandó, elegendő, halandó, illendő, várandó* 's a' t. mellyekben éppen a' kérdésbelévő forma uralkodik. Hanem az már több mint

Ide tartozik még egy észrevétel. Valamint az i betübenn ott lappang, és bizonyos esetekben belöle ki fejtődik a' Jod: éppen úgy az Ó és Ú (Ö és Ü) betükben ott lappang, és bizonyos esetekben belölök kifejtődik a' V betü ama Zsidó Canon szerént: *Vav quiescit in Cholem, et Schurek*. Hérdés: hogy ha a' Jod furtivumot ki nem írjuk: nem kellene é azonszerént a' V betüt is ki hagynunk, mikor ezeket írjuk: *Lovak, savak, darvak, kövek, sívöltök 's a' t.* De látni való, hogy ez nem volna jó következtetés. Egy az, mert a' V betü ezekben sokkal keményebb, 's meghatározottabb módon nyomja ki magát, mint amott az alig érezhető Jod: más az, hogy ha ezeket a' szókat syllabákra szaggatjuk, és részenként mondjuk ki: tehát mindég ott kell lenni a' V-nek, hogy meg ne homalyosodjék a' szónak értelme, p. o. *lo-vak, lo-vász, lo-vag, lo-vagolni*, és így itt a' V betü, ámbár valósággal tsak a' rést, avagy *hiatust* pótolja is a' két vocalis között: de egész betü rangot nyer, és az írásból ki nem maradhat. Egyébaránt bizonyos,

hihető, hogy azokból vették légyen Ős eleink ezekhez a' typust a' közép századokban: *adándok, maradándok, veténdek, vejéndek 's a' t.* mellyek tsak könyvekben találatnak, a' köznép nyelvén pedig talám soha sem forognak. A' mi ezeknek accentusát illeti: a' régiek őket azoktól nagyobb részint megfosztották, kiket követni kezdenek ismét a' legújabbak; de tsak a' Monotónia' eltávoztatásáért is szebb volna talám így: *akarándja, szereténdem*, mintsem *akarandja, szeretendem*. Sylvesterből itt el nem igazodunk, mert ő, valamint a' Krakкаи Abécze is, számtalanszor nem ad vonást a' hosszú é-nek, p. o. *en, igheket*, e' helyett: *én, igéket*. De tsak ugyan még is tett Sylvester az első személyben vonást: *szereténdünk*; tsak hogy sem az ő, sem az Topographusa pontosságáért jót nem álhatunk.

hogy a' Baranyaiak meg elégesznek egy adspiratióval, és így mondják: *Lohak*.

§. 59.

A' Magában hangzók' öszve ütközéséről több nevezetesség nem adván magát elő: *) vizsgáljuk meg másodszor a' *Mássalhangzókat* és azoknak öszve-ütközését. *Itt érkezünk a' mi Orthographiánk mezejének leg szövevényesebb vidékére, itt vagynak a' botránkozás kövei, mellyek miatt Nyelvtudósaink egymás között leginkább meghasonlottak;*

*) Némely Mássalhangzók, ha szintén hárman négyen kerülnek is öszve, igen barátságosan meg férnek egymás mellett, és még a' Magyar Ajakak is könnyen és tisztán ki mondják azokat, tsak hogy a' szó elején ne áljanak, p. o. *fontra vetni, nyársba húzni, lántzra tenni, fonspontra menni, Nyelv pritty, híntsd meg, Belgrád, Toltsva, 's a' t.* Néha az együgyűek az egyiket megdézsmálják, mint: *fospont*, a' másikba sehevát szúrnak, mint: *Belegrád*.

Látni való, hogy az ilyen rakásra gyűlt Mássalhangzók' kimondását, többnyire azok a' betűk könnyítik, a' mellyeket a' Görög és Deák, *Liquidáknak* neveztek, úgymint l, n, r. Innét van a' Deák Prosódiában ez a' regula: *Muta et Liquida, vocalem natura brevem non prolongant.* *Rajnis* és *Szabó Dávid*, követték ezt a' Magyar Verseken Nemes bátorsággal: mások félnek tőle, ok nélkül; holott, ez annak természeteti oka, mivel a' Muta és Liquida, igen könnyen keresztül pattanván egymáson, hosszú tempót nem okoznak. E' pedig az Organumok' mi voltától függvén, szintűgy megáll a' Magyarban, valamint a' Deákban. p. o. áklödba, aprölék. Sokkal roszzsabb volt ennél a' h betűt, melly nálunk valóságos mássalhangzó erővel bír, tsupa munkátlan adspiratióvá tenni, p. o. már hájñál hasadván.

és ha itt a' dolgot tisztába vihetnénk: ekkor egy igen nevezetes pontban eleget tenne a' tzelnek ezen jelenvaló Értekezésünk. Tegyük próbát.

§. 40.

A' Consonansok' öszve ütközéséből támadtt Hangtsatanak, és annak el háritása módjának, négy Törvényjeit találjuk, a' mellyeknek mint philologiai Axiomáknak mivolta, az élő beszéd' Organumainak természetén fundáltatott. Az első ez: *A' Más-salhangzók között vagynak olyanok, a' mellyek közzül ha kettő öszvekerül: tehát a' hátulsó el üzi az elsőt. Consonans pellit Consonantem.* Ennek a' Consonansok között való ellenséges indulatnak, avagy *Antipathiának* fundamentomát találjuk magábann az emberi nyelvnek és ajakának Organismusában; a' honnét úgy ítélünk, hogy nem tsak a' Magyaroknak, hanem minden tiszta hangon beszéllő Nemzettségeknak nyelve, és ajakai, egyaránt érzik a' feltett Axiomának igazságát az egész föld kerekiségében.

§. 41.

Úgy értsük pedig a' dolgot, hogy itt egyedül a' sebes kimondásról vagyon a' szó, a' mint beszélni szoktunk, és beszélnünk kell a' társasági élet tzeljára. Probáljuk bár ezeket a' szókat hirtelen ki mondani: *láb-tól, kaszabtól, lap-ta, eb-től.* Itt a' b, és t, öszve ütköznek, és ezeket egymás mellett hirtelen kimondanunk tsupa lehetetlenség; hanemha így segítünk a' dolgonn:

1. Vagy megállapodunk egy szempillantásig a' b-nél, és annyi időt adunk Nyelvünknek, még a' patogós b betüt egész tiszta hangra kiformalhatja, és így, mintha syllabizálnánk, így; *láb-tól, kaszab-tól, lap-ta, eb-től.*

2. Vagy pedig egy titkos Vocalist lopunk oda, 's ilyen formánn ejtjük őket: *lábatól, kaszabotól, labota, ebetől*. Ezt nevezzük a' Zsido Grammatika után: *scheva mobile*.

3. Minthogy a' sebes kimondás, sem a' közbevetett időt, sem pedig a' *Schevát* nem kedvelli; tehát így segít a' dolgonn, hogy a' b betüt kiveti, és annak helyébe teszi a' p betüt, mint amannak tsere betüjët, Analogumát, és így leszsz a' sebes kimondásban: *laptól, kaszaptól, lapta, eptől*.

Most vegyünk fel más esetet. Próbáljuk ezt a' szót *lapda* hirtelen kimondani: tsupa lehetetlenség az emberi Nyelvnek, hanemha vagy nyugvást adunk Nyelvünknek a' p-nél, vagy *Shevát* lopunk mellé, vagy pedig a' Magyar élő Beszédnek törvényje szerint, a' Betüt *Metamorphozissához* folyamodunk, és a' p betüt ki vetvén, az ő keményebb atyafiját teszszük annak helyébe, és így leszsz *labda*. Valósággal meg is van nálunk ez a' dialectusi külömb-ség, hogy a' Debretzeni Gyermekek *laptáznak*, a' Hetskemétiék pedig *labdáznak*. Ha vizsgáljuk a' szónak genezissét, valósággal ebből lett az: *lapoda, lapúl oda*, mert a' laptázás stilusa ez: *lapítsd!* és mivel a' lapta minden ütésre bé lapúl. Így kellené hát igazánn írunk: *lapda* de így hirtelen kimondani, lehetetlen.

§ 42.

Ebből a' Példából meg értettük, 's igaznak találtuk a' fel tett Axiomát. Most szükség azt bővebben ki fejtegetnünk, avagy detalliroznunk, hogy a' Mássalhangzók' öszve ütközéséből származott hangtsatát voltaképpen fel vehessük; melly végre szorosán meg kell vizsgálunk, és tzélunkhoz képest clasificálnunk a' Mássalhangzóknak egész seregét.

Ssükség legelsőbenn is az *n* betűnek egy saját különösségét figyelemre venni. Mikor az *n* betűt tisztánn, és igazán kimondjuk: tehát nyelvünk' hegyét, és derekát a' szánk padlássához nyomjuk, és ott egy ideig nyugtatjuk. *) De az Organumunk természetete ilyen törvényt tart az *n* betűre nézve: *az n betű tsak akkor mondódik ki tisztánn, és igazán, mikor vocalis követi azt; ha pedig Mássalhangzó következik utánna: tehát akkor az n tsak mintegy az orrunkon suhan ki, és nem nyomja a' nyelvet a' száj padlássához.* Ezt régen észre vette Nigidius subtilis Grammaticus (Lásd Gellii Noct. Att. L. 19. C. 14.) és nevezte azt *n adulterinum*; melly szerint annak neve lesz nálunk: *fattyú n. p. o. láng, fúlánk, inség, únszolom, kinzás, kints, ingyen sem.*

§. 44.

Nigidius tsak a' *g* és *k* előtt (*angvis, ancora, increpo*) vette észre a' fattyú *n*-et: de valósággal minden mássalhangzó előtt, tsak az orron suhan ki az *n* betű; ezzel a' meg jegyzéssel, hogy vagynak más betűink is, *p. o. d, t, gy, ty, ts,* a' mellyek szintűgy a' száj padlássát üttetik meg a' nyelvvel; mikor tehát ezek követik az *n*-et, akkor ezeknek, és koránt sem az *n*-nek kedvéért üti meg a' nyelv a' szánk' padlássát; az *n* pedig marad fattyúnak. *p. o. indul, intem, ingyen, kints, ponty, instituo, intendo* 's a' t.

*) Ez az oka, hogy a' helybennyugvásnak állandó Characteristicája nálunk a' kettős *n*, mellynél alkalmatossabb betűt arra a' tzelra nem választott volna az emberi Nyelv. Ugyan ez az erő van ezen Görög Praepositionban: *en*, mellyből a' Deák formálta ezt: *in*, mellyet a' Német Nyelv épségben meghagyott.

§. 45.

Organumaink' mivolta hozza magával azt is, hogy mikor *b, p, v*, előtt áll az *n*, úgy tetszik, mintha *m* betüvé változna; holott nem egyéb az hanem fattyú *n, p. o. ellenben, különben, azonban* így hangzanak: *ellemben, külömben, azomban, én pedig -ém pedig.* Így a' Deák nyelvben: *inbibo-imbibo, computo-computo, invidus-imvidus.* De nekünk itt a' Deák nyelv törvényt nem tesz, és mi meg tartjuk irásunkban a' Gyökér betüket: *ellen, külön, azon*; mert a' *b* és *p* előtt, akarjuk nem akarjuk *m* betűnek hangzik a' fattyú *n*. Miért nem szeretnénk hát ezeket is így írni: *ém pedig, negyem pár?*

Sőt az *ny-re* is elragad a' fattyú *n*-nek tulajdonsága, *p. o. fősvénység, a' sebes kimondásban fősvénység, hányszor-hánszor, szenyved-szenved, toronyba-toronba.*

Már tsak ezek is megmutatják, *hogy nem írhatunk úgy, a' mint beszélünk.*

§. 46.

Most már szükség a' többi Mássalhangzókat classificálnunk, a' mellyeket ha egy kevés figyelemmel tekintünk, azonnal észre vesszük; hogy némelyek *tsak kemény, mások tsak Gyenge hangú Consonánsokat szenvednek magok előtt*, némelyek pedig mind a' két rendbéliekkel öszve férnek. Meg kell tartani, *hogy a' hátulsó parantsol mindég* *) és a' hangtsata nem tsak azon egy szóban, hanem két egymás után álló szókban is egyaránt tapasztaltatik.

*) Igen is *hogy a' hátulsó parantsol mindég.* Ennek helyét nevezhetjük *munkásság helyének, situs activus*; az elsőbbit pedig *szenvedés helyének, — situs passivus.* A' páros kemények,

A' Classificatiónak fundamentoma ez: A' Mássalhangzók többnyire *Párosok*, úgy hogy azoknak titkos vérsége, és atyafisága van egymás között; a' honnét ezek, mint Analogumok, egymással fel tserélődni szoktak. Illyen Atyafiság, és tserebéli Correlatióvan a' b, és p között, a' d, és t között, a' g, és k között, a' gy és ty között, a' z és sz között, a' zs és s között, a' v, és f között 's'a't. Hangjok' erejének öszve hasonlításából ki jön, hogy az első rendbéliek keményebbek; a' hátulsók pedig puhábbak, lágyabbak, gyengébbek amazoknál.

Kemények ezek: b, d, g, gy, z, dz, zs, dzs, v,

Gyengébbek ezek: p, t, k, ty, sz, tz, s, ts, f,

Az első rendbélieknek neve leszsz: *Páros Kemények* és ezek teszik az első Classist.

A' másik rendbélieknek neve leszsz: *Páros Gyengék* *) és ezek teszik a' zdik Classist.

és Páros Gyengék a' munkásság helyén *változtatnak*: a' szenvedés helyén pedig el *változnak*. A' Liquidák akarhol állnak, se nem változtatnak, se el nem változnak. A' v a' munkásság' helyén nem változtat; de a' szenvedés helyénn el változik. Mind ezek Organumaink' természetéből folynak.

*) A' mássalhangzóknak ezen két rendre osztása nem szabad akarat szerént való, hanem éppen így parantsolja az el osztást Organumainknak mivolta. Hogy a' *Keményeknek* ellenébe a' *Gyengébbeket* tettük, nem láttatik ugyan helyesnek: de ez azért van, mivel itt a' *Keményesség* és a' *Gyengeég* tsak egymásra nézve, avagy *relative* mondattatik; külömben pedig a' Gyengébbek sorában lévő t, k, sz, tz, s, ts. elég kemények ö magokban: de az ö Párjaikhoz hasonlittatván, mindég gyengébbek azoknál. Ezért kellett oda tenni *Páros Kemény*, *Páros Gyenge*. A' Gyengébbeket nem nevezhettük *Lágyaknak*, mert ez a' név a' *Kettős lágyakat* illeti különösen: *gy, ly, ny, ty*.

A' harmadik Classisban leszsz a' *h*, mint *Páratlan Gyenge*.

A' Negyedik Classist azok teszik, a' mellyeket a' Deák és Görög Grammatica *Liquidáknak* vagy *könnyen folyóknak* nevezett. Ezek azok: *l, m, n, r*, és ezekben tsatolja magát a' *v*.

§. 48.

Most már négy Canont kell fel tennünk, ilyen formulákban:

1. A' Páros Kemények nem szenyvedhetik magok előtt a' sebes ki mondásban a' Páros Gyengéket, hanem azokat fel tserélik az ő Keménypárjaikkal. A' Liquidákkal pedig szépenn öszve férnek.
2. A' Páros Gyengék nem szenyvedhetik magok előtt a' Páros Keményeket, hanem azokat fel tserélik az ő Gyenge Párjaikkal. A' Liquidákat pedig szeretik.
3. A' Páratlan Gyenge, tsak Gyengéket szivel megmaga előtt: úgy szintén minden Liquidákat:
4. A' Liquidák, és a' *V*, mind a' keményeket, mind a' Gyengéket egyaránt kedvellik magok előtt

Példák az első Canonra, a' hol a' Páros Kemények uralkodván, a' Gyengéket magok előtt megkeményítik:

<i>Igazság' szerént így kell írni</i>	<i>a' sebes kimondásban így ejtjük</i>
tserépbe	tserébbe
életben	éledben
fazékba	fazégba
Kontybol	Kongybol
b. { Olaszba	Olazba
kevésbe	kevézsbe
rőf batiz	röv batiz
Métsbél	Médzs bél
tántzbér	tándzbér

igazság szerént így a' sebes ki mondásban
kell írni így ejtjük

g.	(Pap garas	pab garas
	hát gerintz	hád gerintz
	szakgatni	szaggatni
	kész gerenda	kéz gerenda
	erős gát	erözs gát
	tsúf golyva	tsúv golyva
(áts gazda	ádzs gazda	
d.	(szép dolog	széb dolog
	rút dolog	rúd dolog
	sok dolog	sog dolog
	ponty darab	pongy darab
	egész dió	egéz dió
	likas dió	likass dió
	tsúf dolog	tsúv dolog
(rántsd ide	rándzsd ide	
(lántz darab	lándz darab	
gy.	(szép gyermek	széb gyermek
	érett gyümölts	éredd gyümölts
	sok gyökér	sog gyökér
	kopasz gyerek	kopaz gyerek
	édes gyümölts	édesz gyümölts
(rőf Gyolts	röv Gyolts	
z.	(szép zöld	széb zöld
	hat zászló	had zászló
	sok zab	sog zab
	lélekzet	lélegzet
	kész zabla	kéz zabla
	vas závár	vazs závár
(sróf závár	sróv závár	
zs.	(szép zsatskó	széb zsatskó
	hét zszindely	héd zszindely
	sok zszido	sog zszido
	roszsz zsák	rozz zsák
	likas zseb	likazs zseb
	(tsúf zszivány	tsúv zszivány

Peldák a' 2-dik Canonra, a' hol a' Páros Gyengék uralkodvänn, a' Keményeket magok előtt meg lágyitják

	<i>írjuk :</i>	<i>mondjuk :</i>
P.	(szebb pázsit	szepp pázsit
	vad pújka	vat pújka
	üveg pohár	üvek pohár
	lány petsenye	láty petsenye
	rész patkó	rész patkó
	(parázs peretz	parás peretz
	(könyv por	könyf por
t.	(darabtól	daraptól
	fogadta	fogatta
	hig tojás	hik tojás
	hagytam	hatytam
	azt, ezt	aszt, eszt
	(darázs tojás	darás tojás
	(nyelv törvény	nyelf törvény
k.	(darabka	darapka
	szabadka	szabatka
	virákoszorú	virák koszorú
	lány kenyér	láty kenyér
	vitézkedni	vitészkedni
	(gúzs karika	gús karika
	(Rév Komárom	Réf Komárom
ty.	{ jobb tyúk	jopp tyúk
	{ elég tyúk	elék tyúk
	{ egy tyúk	ety tyúk
	{ nehéz tyúk	nehész tyúk

Tsak ez az egy szónk van melly ty betűn kezdődik:

Tyúk.

sz.	(láb szár	lápszár
	{ másodsor	másotszor, v. másoccor
	{ elégszer	elékszer
	{ egyszer	etyszer, v. eccer
	{ vízszint	viszszint
	(hívszív	hifsziv

	<i>írjuk :</i>	<i>mondjuk :</i>
s.	{ rabság	rapság
	{ bolondság	bolontság
	{ betegség	betekség
	{ nagyság	natyság v. natstság
	{ vitézség	vitésség
	{ egészség	egésség
f.	{ jobb felől	jopp felöll
	{ tedd fel	tett fel
	{ fogfájás	fok fájás
	{ egy féle	ety féle
	{ házfedél	hász fedél
	{ darázs fészek	darás fészek
ez.	{ szebb ezúkor	szepp Czúkor
	{ zöd Czitrom	zöt Czitrom
	{ vig Czimbora	vik Czimbora
	{ lány Czitrom	láty Czitrom
	{ nehéz Czél	nehész Czél

Peldák a' 5-dik Canonra, a'hol a' Páratlan Gyenge n úralkodváln, a' Keményeket maga előtt meg lágyítja

	<i>írjuk :</i>	<i>mondjuk :</i>
h.	{ gombház	gompház
	{ adhatom	athatom
	{ fogház	fokház
	{ lány hajú	láty hajú
	{ hozhatom	hoszhatom
	{ parázs hamú	parás hamú
	{ szivhatom	szifhatom

A' 4-dik Canonra tartozó Példákat nem szükség Rubrikába tenni, mert arra ezer a' példa, hogy a' Liquidák, mind a' Kemény, mind a' Gyenge Consonánsokat meg szenvedik magok előtt minden hangtsata nélkül p. o.

l. ablak, téplek, adlak, vetlek, foglalom, tzékla, fagyfaló 's a' t.

- m. jobb méz, szép mente, lúd mójj, itt műlat, Igmánd, csökmö, egymás, 's a' t.
- n. Ebnek, képnek, fogadnak, vetnek, vágnak, szöknek, ügynék, átsnak, ráznak, 's a' t.
- r. abrak, seprö, rúdra, útra, bográts, ökrész, ágyra, rátsra 's a' t. Nem külömben a' V minden Consonanst megszível maga előtt: p. o. szabva, mondva, rágva, rakva, halva, hamvas, ellenve-tés, lopva, durva, lesve, vetve, hányva, zagyva, 's a' t.

§. 49.

Lássuk már az első Törvénynek Resultatumát. A' felhozott Példákból világos, hogy több mint száz-féle öszve ütközése lehet nyelvünkben a' Mássalhangzóknak, a' mikor a' sebes kimondásban hangtsata támad közöttök; mellynek eligazítása végett a' hátulsó Consonans elüzi az elsöt, vagy is azt, annak Analogumával feltseréli. Mind annyiszor tehát a' Hangejtés között, és a' szónak valóságára tartozó betük között nyilvánágos ellenkezés, avagy Collisio támadván: látni való, hogy tsupa képtelenség volna itt ama szentnek gondolt Regulát követnünk: *Úgy írjunk, a' mint beszélünk*; söt inkább az ilyen esetekben a' Grammatikai pontosság vezérlésére kell figyelmeznünk; mert valamint hogy lehetetlen mindenben úgy beszélünk, a' mint írunk kell: *úgy nem szabad mindenben úgy írunk, a' mint beszélünk*, hanem ha a' szók valóságát pusztítani törekedünk.

§. 50.

Most már következik a' Mássalhangzók' öszve ütközését illető 2-dik Törvény, mellynek formulája ez. *A' Jód mint minden Mássalhangzók között leglágyabb, és legpuhább, az előtte álló Consonánst*

el nem üzi: hanem inkább némellyekkel magát egyesítvén, 's mintegy öszve olvadván, azokkal együtt egy harmadik új hangot formál. Így támadtak Nyelvünkben az esmeretes Kettős hangú Lány betűk.

E' két Törvények között ez a' különbség: hogy az első, minden tiszta hangonn beszélő Nemzetek' Nyelvét egyaránt érdekli, minthogy annak fundamentoma az Organumok' mivoltában vagyon*) de a' Jódnak némelly Mássalhangzókkal lett öszve olvadása, és az abból eredett új hang, különösen a' Magyar Ajakaknak tulajdona.

§. 51.

Négy Mássalhangzóink vagynak, a' mellyeket a' Jód különös módonn érdekel, és belőlök új hangot formál, ugymint: d, t, l, n, (Literae linguales; ama Vers szerint: *lingvam Datlanath urget*) A' dj-ből leszsz gy — a' tj-ből ty, — az lj-ből ly, — az nj-ből ny a' hirtelen kimondásban. p. o.

	<i>írunk kell:</i>	<i>mondjuk:</i>
dj.	(Ebéd-je	Ebégygye
	gond-ja	gongya
	tejénd-jük	tejéngyük
	(mond-juk	mongyuk

*) Ugyan ezen Törvény szerint történnek a' Deák Nyelven az ilyen forma változások: *adtingo* = *attingo*, *adtribuo* = *attribuo*, *adplico* = *aplico*, *adcludo* = *accludo*, *subpono* = *suppono* 's a' t. Sokat az írásba nem: de a' kimondásba megváltoztatunk p. o. *Obtineo* = *optineo*, *obstaculum* = *opstaculum*, *obseruo* = *opservo*, *subtraho* = *suptraho*, *subticeo* = *supticeo*, *apud tuos* = *aput tuos*, *post breve tempus* = *posd breve tempus* etc.

	<i>írunk kell:</i>	<i>mondjuk:</i>
tj.	{ lapát-ja	lapátytya
	{ szelet-je	szeletytye
	{ lát-juk	látytyuk
	{ szeret-jük	szeretytyük
nj.	{ vén-je	vénynye
	{ kín-ja	kinynya
	{ jelen-jünk	jelenynyünk
	{ rohan-junk	rohanynyunk
lj.	{ tserél-jünk	tserélylyünk vagy tseréjjünk
	{ talál-junk	találylyünk vagy talájjunk

§. 52.

A' Jódnak ezen különös munkája, és az abból származott különös szabású Hangejtés annyira tulajdona a' Magyar Nyelvnek a' sebes folyóbeszédben, hogy ha valaki nem így szollana előttünk: Nem *aggya*, *mógygya*, hanem így: nem *adja*, *módja*, tehát ötet vagy fantastának, vagy pedántnak kiáltanánk. De hát már abból következik é, hogy tehát ezeknek a' szóknak leírásábann egyedül a' sebes Hangejtést, nem pedig a' Grammatikai pontosságot kellek követnünk? Itt az egész dolog olly szembe-tűnő — az első Törvényre fel hozott példák olly nagy világosságot vetnek a' másokra: hogy ha tsak az előre elfoglalt ítélet meg nem zavar bennünket, nem lehet tsak egy tekintetre is meg nem győződnünk arról, hogy a' 2-dik Törvényre tartozó esetekben, korántsem a' sebes Hangejtést, hanem a' Grammatikai pontosságot kellek írásunkban vezérül választanunk; úgy hogy valamint soha nem írjuk, noha így mondjuk: *bapszár*, *edembe*, *akkság*, *athatom*, *etztzer*, — ezek helyett: *babszár*, *edénybe*, *aggság*, *adhatom*, *egyszer* 's a' t. éppen úgy nem ír-

hatjuk, noha így mondjuk: *gongya* vagy *gondgya*, *kargya* v. *kardgya*, *láttya*, *gáttya*, *vagyonnya* 's a' t. ezek helyett: *gondja*, *kardja*, *látja*, *gátja*, *vagyonja*. De minthogy esmeretes előttünk a' *Jottisták*, és *Antijottisták* között folytatott, és most sajnálkodással említendő méltatlan viadal: tehát az kénszerit bennünket egy kis kieresztkedésre.

§. 55.

Megjegyzést érdemel, hogy a' dj, tj, lj, nj, valamikor két Vocalis közzé esik a' birtokosság, és személyesség ragasztékiban: tehát mindég kettőztetve hangoztatja a' tsere-hangú gy, ty, ly, ny, betűket, mint a' rubrikában felhozott példák bizonyítják. Ennek a' megkettőztetésnek, vagy Dagessnek ez a' természeti oka: mert ha szélyyel bontjuk, avagy syllabákra osztjuk, és annál fogva az ő eredeti valóságokban olvassuk az ilyen szókat, p. o. *tseléd-je*, *falat-ja*, *felel-jen*, *zuhan-jon*; tehát a' két végső Szótagot meg választó két Mássalhangzó olyan hosszú tempót okoz, és azt a' mértéki tónust adja a' középső Szótagnak, melly a' Prosódiában *Positio Naturalis*nak szokott neveztetni, melly hosszú tempót a' hang változtatás után, a' gy, ty, ly, ny betűknek meg kettőztetése hoz helyre. Ez már nagy pontosság a' mi nyelvünkben, hogy ámbár a' két össze ütköző Consonansoknak új, és lágyabb hangot adunk: még sem felejtkezünk el soha a' poétai tempóról; de ugyan ez a' Szóejtésbéli pontosságunk kötelez viszont arra, hogy pontosok légyünk írásunk módjában is, és ne írjunk sem több, sem kevesebb betűket, mint a' mellyek a' Szónak valóságára tartoznak. De továbbá

§. 54.

A' Magyar Nyelv tele van Természetiséggel. Minden Mássalhangzók között a' j betű leg lágyabb,
leg-

legpuhább, ragadó, és enyves természetű lévén; igen szerentsésen választatott *Ragasztónak*; a' mint-hogy valósággal meg is jelenik a' *Ragasztó Jód* számtalan helyekenn, a' birtokosság', és személyesség *Ragasztékinak* a' Gyökerhez való foglalásában p. o.

A' Nömenekben; *árpá-ja, eké-je, hazafi-ja, lakó-ja, tanú-ja, Kötő-je, füsű-je, zabja, tsűfja, haragja, salakja, viadalja, vámja, papja, sinor-ja* 's a' t.

A' Verbumokbann: *szabja, rágja, rakja, nyomja, szopja, forrja, hívja*. Ismét a' Foglaló mód jelenvalójában: *szabjam, rágjam, rakjam* 's a' t. — A' Parantsolóban: *adj, rágj, rakj, hallj, írj, véjj, hívj.* 's a' t.

§. 55.

Ennyi számtalan példákból méltán formálhatunk egy hatalmas Analógiát, és azt kell mondanunk, hogy *a' Jod általán fogva és egyedül való Ragasztó az ilyen esetekben*; úgy hogy a' hol ez a' *Ragasztó Jód* nem találtatik is: vagy titkonn ott lap-pang, vagy pedig azt kell józanon mondanunk, hogy ott lehetett valaha, és tsak az Usus koptatta azt ki onnét, valamellyikért e' három közzül: vagy az Ékeshangúságért (*Euphonia*), vagy a' Takarékos-ságért (*Parsimonia*), vagy a' Kettősértelműség eltávoztatásáért, (*fuga Amphiboliae*).

Igy támadtak mind a' Nominale, mind a' Verba-le Adfixumokbann azok a' sok különbözőségek, Anomáliák, a' mellyekkel Grammatikussaink igen sokat veszödnek; de tsak igen ritkán vették eszékbe, a' mi itt fő dolog egyedül, hogy t. i. mind ezek *Aestheticum Principiumok* szerént mennek, p. o.

A' Mássalhangzók vagy *Némák* 's *Tsendesek* vagy pedig *Harsogók* és *Lármások*. A' *Tsendesekkel* szert össze tartani a' szelid *Jód*: de a' *lármásoktól*

elfut. Lármás a' sziszegő *sz* — a' zengő *z*, és az ő fajtái, a' *cz*, *dz*, — a' suhogó *s*, és az ő fajtái, a' *tz*, *zs*, *dzs*. Ezekről irtózik a' tsendes természetű Jód. Így leszsz *szesze*, nem *szesz-je*, *háza*, nem *ház-ja*, *lántza*, nem *lántz-ja*, *húsa*, nem *hús-ja*, *darázsa*, nem *darázs-ja*. Ezek a' lármás betűk el foglalják a' hangnak egész mezejét, és a' szelid Jódot elűzik magok mellől. De még itt is fenn tartja a' Jód a' maga Jussát; mert a' lármás betűket kettőztetni parantsolja, hogy az ő helye üressen ne maradjon, p. o. *juhászsa*, e' helyett *juhász-ja*, *mázsa*, e' helyett *máz-ja*, *sassa*, *kováttsa*, *iszsa*, *vázsa* 's a' t. Mind ezekben ott van a' lappangó Jód, és a' hol Dagess nints, azt a' szokás koptatta el, p. o. *hasa*, nem *hassa*, hogy öszve ne zavarodjék ezzel a' Verbummal: *hatom*, *hassa*.

Ékeshang van az ilyenekben: *körme*, e' helyett *körömje*, *Vedre*, e' helyett *Veder-je*, *halma*, e' helyett *halom-ja*. Egyszersmind van itt Takarékoság is, valamint ezekben: *ablaka*, *homloka*, *lába*, *vasa* 's a' t.

Az *l* már magábann is puha betű lévén, nem akarja magát még jobban is el gyengíteni a' Jóddal, valamikor tsak elkerülheti. Innét minden *l* betűn vegződő Nomenek felre tészik a' Jódot: *hala*, *asztala*, *hajnala*, *itala*, *béle*, *jele*, *nyele*, *kebele*, *atzéla* 's a' t. Csak a' *hivatal* és *viadal* szenved meg azt: de sokkal jobb *hivatala*, mint *hivatalja*, a' *viadalt* pedig alig mondjuk valaha Affixummal. Így van dolga a' *gy*, *ly*, *ny* betűknek is: *begy*, *hegy*, *teheny*, *helye*.

§. 56.

A' Jottistákat ki gúnyolni kár, és gyengeség vala; holott látni való, hogy a' Jód egyedül való, és igen alkalmas Ragasztónk az ötet illető helyekenn;

és mind a' hol megjelenik, mind a' hol magát szemérmatosan hátra vonja, aesthetikai oka van annak. A' ki tehát a' Jottistákat gúnyolja: magát a' Magyar uyelvet gúnyolja, még pedig egy olyan pontbann, a' hol láttatik nyelvünknek egyik ditsősége, úgymint annak aesthetikai alkotásabann.

§ 57.

Nints olly Mássalhangzó Végbetű, melly a' Ragasztó Jódot vagy nyilván, vagy titkon maga mellé fel nem venné: §. 54, 55. annyival inkább a' d, t, l, n, mellyekről van most a' szó különösen. Ezekben, mikor meglágyúlnak, nem tsak az, hogy nyilvánossággal ott vagyon a' Jód: hanem múlhatatlanul ott kell annak lenni, és éppen a' Jód az, a' melly a' d, t, l, n, betüket egészszen meg hatja, által járja, és azokat mintegy felolvasztván, formálja azokból a' gy, ty, ly, ny új, és lágy hangokat. Mitsoda philológiai igazságtalanság volna tehát itt a' Ragasztó Jódot írásunkban el hagyni, és számkivetni? 's melly igen szembe tűnik, hogy tsak a' magok Systemájának áldoztak azok a' Nyelvtudóssaink, a' kik azt állították, hogy tsak *Szolgabetüképpen vetődik a' Jód hébekorba a' Ragasztékok' eleibe?*! Lásd *Pápai Sámuel Magyar Literatura* old. 159.

§. 58.

Most már az eddig előadott, és mind okokkal mind példákkal megbizonyított Principiumok szerint, az lesz az a' Resultatum a' Ragaszték - Szótagokra nézve:

1. Nem írhatjuk így: *agyátok, látyátok, felelyük, kíványuk* — mert így el vész a' *Dagess*, mellynek ott kell lenni mindenkor.

2. Nem írhatjuk, noha így mondjuk: *gongya, mongya, horgya, kargya* — mert így el vész a'

Gyökérbetű, melyet csak az nem őríz, a' ki a' Magyar Nyelvnek lelkét, és a' Napkeleti Nyelvek mi-voltát vagy nem érti, vagy érteni nem akarja.

3. Nem írhatjuk: *gondgya, mondgya, hordgya, kardgya* — mert így kelletlenül több betűt ír-nánk — *entia praeter necessitatem* — melynek ott semmi helye nintsen; mert az ilyenekben az *adformans syllabica* soha sem volt a' kelletlen hangú *gya*, hanem a' *ja*, a' mit könnyű észre vennünk, ha ezt a' szót, tagokra osztván, syllabizáljuk; *kard-ja*, és *kard-gya*, a' holott is igen szembe tünik a' hátulsónak képtelensége; és ezt az idomtalan szót soha nem teszi jobba az ok nélkül gondolt *Energica forma*. Éppen azért nem írhatjuk, ámbár így láttatunk mondani: *szabadtság, bolondtság* — mert az Abstractumoknak Adformans syllabicája soha nem volt, 's nem is lesz *tság*.

4. Nem írhatjuk, ámbár ilyen formánn ejtjük: *hasittyá, talállya, jelennyen*, mert így a' Jód az ide nem tartozó y-nal fel tserélődvén, törvényte-lenül számkivettetnék.

Írjuk hát: *gondja, lakatja, vagyonja, adja, mondja, látja, hallja, falja, szedjünk, menjünk, imádjunk, tseréljen, szünjön, feredjen, Atyja, Anyja, Bátyja, Nénje*, ezek helyett: *Atyája, Anyája, Bátyája, Nénéje*, mint sokan mondják: *Ipája, Napája, Hugája, nagyja, Jeje lágyja* 's a' t. — mert így meg nyerjük a' Gyökérbetűket — a' Jód-ot — a' Dagest — a' szónak egész valóságát — a' Ragasztékok' igazi formáját — a' leg kevesebb betű számot, és így meg nyerünk *mindent*. Hogy az il-lyen módon öszve érkezett Mássalhangzókat, vala-melly kimondásbeli könnyebbségért, új, és hülönös hangal ejti a' közönséges Pronunciatio: az már az ő dolga — az már a' Magyar ajakaknak geniúsa. *Am beszéljen a' gyors beszélő az ő módja szerént: de*

az Író írjon a' Nyelvnek meghatározott törvényjei szerént. Attól félni, hogy ne talám az ilyen írás módja el rontja az élő Nyelvet, gyáva félelem, és ok nélkül való. Mert ha minden szót az Írás szerént olvasnánk, és mondanánk is; soha sem rontanánk azzal a' Nyelvet, hanem tsak a' hangejtésbeli izlést sérténénk meg némellykor. De ha mind örölké így írjuk is: *gondja, kardja, látja, menjünk* 's a' t. soha nem olvassa azt az Olvasó, se nem mondja a' beszéllő másként, hanem *gongya, kargya, láttya, mennyünk*: ámbár bizonyos, hogy ez a' különös lágy hangejtés, ezeknek a' szóknak valóságára tartozó betűknek nem eredeti hangja. Itt hát az Író, a' ki mindég nagyobb pontossággal tartozik írni, mintsem a' hogy beszéll a' gyors beszéllő, tegye magának a' Grammatikai pontosságot, nem pedig a' közbeszédbéli szójejtést, vezérül, különben ezer sérelmet, és méltatlanságot ejt anyai nyelvünkön.

§. 59.

A' Mássalhangzók' öszve ütközését illető 5-dik Törvénynek formulája ez: *Az s mint bé ható, és vizenyös tulajdonságú betű, öszve érkezhén a' véle atyafias d, és t betűkkel, azokat különös módon fel olvasztja, és azokkal egy harmadik új hangot formál *)* p. o. vad-ság, mondjuk vatstság, sza-

*) Valamint a' 2 dik, úgy a' 3 dik Törvényre tartozó esetekben, a' Mássalhangzók' öszve ütközését, és az abbólszármazandó hangtsatát azzal igazítja el a' mi Nyelvünk, hogy azokat öszve olvasztja, öszve házasítja, és egy különös új hangot formál belőlök. Így származtak a' Kettőshangúak, a' 2-dik Törvény szerént a' *Lágyak*, a' 5-ik szerént pedig a' *Harsogók*, vagy *Lármások*. Ez igen szép, és természeti módja a' Consonánsok öszve dörgölődéséből származandó *kedvetlen*.

badtság - szabatltság, imádság - imátttság *) *romlott-ság, feslett-ség, veszett-ség* **) 's a' t.

Itt méltó figyelmet érdemel az a' titkos vérség ***) mellybenn a' d, és kivált a' t állanak az s-hez.

hangúság, és kimondásbeli nehézség eltávoztatásának — egy különös, és igen ditső geniusa a' Magyar Nyelvnek, hogy az Euphonia kedvéért így tudja *amalgamálni* az öszsze ütközött Consonansokat; és ez is arra mutat, a' mit sok és nagy okoknál fogva régen elhittem, hogy *valamennyi Magyar, ugyan annyi született Nyelvmester*; a' ki, ha az ő anyai Nyelvének ditső voltát igazán esmerné: nehezen vetemedne arra, hogy valaha idegen nyelven szóljon.

*) Nem lehet nem betsülnünk azt a' hangmértéki pontosságot (*accuratio metrica*) hogy valamint a' kettős lágy hangúk, úgy a' kettős harsogók is, valamikor két Voecalis közzé esnek a' Ragasztékokban, mind annyiszor *dagessálatnak*, azon hangmértéki principiumnál fogva, a' mellyet oda feljebb §. 53. ki fejtettünk. Ennek a' hosszú tempónak szükséges voltát mintegy mathematice meg lehet mutatni; és mitsoda különös geniusa ez a' Magyarának, hogy még a' hangváltoztatása után is, még a' legügyübb Magyar is soha arról el nem felejtezik, hanem az ő amalgamáltt hangját mindenkor meg kettőzteti, p. o. soha nem mondja: *va-tság* hanem *vats-ság*, soha nem: *lá-tzik*, hanem *látztzik*.

**) Az ilyen szók: *romlott-ság, vásolt-ság, feslett-ség* könnyen vezethették Nyelvtudóssainkat arra a' gondolatra, hogy a' többi Kettőshangúaknak is mikor azok *dagessálatnak*, tsak a' Vezérbetűjét kettőztessék. §. 65. N ro 9.

***) Már a' Görög Nyelvben is a' d, t, és az s, tserebetűi egymásnak. p. o. *Τασσω*, vagy *Ταττω* *Ταρασσω*, vagy *Ταραττω* *λαμπας*, *λαμπαδ-ος*, *πυρ-ποδ-ος*, *Φος*, *Φω-τος*, *αδω* Fut. *ασω*, e' helyett *αδσω*. Hasonlóképpen a' Deákban: *virtus*, *virtut-is*, *laus*, *laud-is*, *ludo*, *lusi*, *mitto*, *lisi*. A' Zsidók szájában úgy hangzik a' th, mintha thsz volna, p. o. *Breschith* - *Breschilhsz*, vagy *Breschitz*.

Ugyan is, a' tiszta *t*-be ki menő Verbumaink, az illető helyekenn, a' gyökernek *t* betűjét egészszen *s*-re változtatják, p. o. *lát*, a' Parantsolóban *láss*, e' helyett *látj*; úgy a' Foglaló módban: *hogy lássam*, *lássad*, *lássá*, e' helyett: *hogy látjam*'s a' t. Ha pedig a' Gyökernek végbetűje nem tiszta *t*, hanem az előtt másik Consonans áll: akkor a' *t* megmarad, de Jód helyett *s*-et vész maga mellé, és azal öszve forrad, p. o. *bánt*, a' Parantsoló *bánts*, a' Foglalóban *bántsak*, így *bont*, *bonts*, *bontsd*, *bontsuk*, *ejt*, *ejts*, *ejtsük*'s a' t. Ezt a' törvényt a' *d*-be ki menők nem követik, hanem meg maradnak a' Jód mellett p. o. *mond* — *mondj*, *mondjad*, *olvad* — *olvadj*, *olvadjon*.

Az *sz* is különös módon érdeklí a' *d*, és *t* betűket, és azokkal együtt tzintzogó hangot formál, p. o. *kétszer* = *kétztzer*, *másodszor* = *másotztzor*, *látszik* = *látztzik*, *tetszik* = *tetztzik*. Így bánik a' *gy*-vel is, mint a' *d*-nek fajzatjával, p. o. *egyszer* = *etztzer*. Mitsoda képtelenség volna ezeket úgy írunk, a' mint hangzanak a' nyelven.

§. 60.

A' Mással hangzók' öszve ütközését illető 4-dik Törvénynek formulája ez: *A' Harsogók más Harsogót nem szenvednek magok előtt a' hirtelen ki mondásban*. p. o. *gasság* = *gasság*, *ígasság* = *ígasság*, *idveesség* = *idveesség*, *egésség* = *egésség*, *késség* = *késség*, *szamoszeg* = *szamoszeg*, *kereszszeg* = *kereszszeg*'s a' t. Itt is tehát el üzés, vagy betű változtatás által háritódik el a' hangtsata, valamint az első Törvény alatt. A' Harsogók tsak az idegen lármást nem szeretik magok előtt: de önnön magokat örömet engedik *dagessálatni*, még pedig ott is a' hol nem volna helye, p. o. *szivessen*, *kedvessen*, *rendessen*'s a' t. Úgy ezeket is: *böltesség*, *békes-*

ség, ditsőség, örömeztőbb mondjuk, és írjuk böltsesség, békesség, ditsőség, mint szintén ezeketis: először, egészen, készen többnyire mindég két sz-el mondja minden Magyar ezek helyett: először, egészen, készen. Lásd §. 52. Nro 5. a' Jegyz. §. 67. 5. Nro 5.

§. 61.

Igy tehát a' Magyar Orthographia Mezejének egyik vidékén keresztül mentünk, követvén a' tiszta, világos, és a' hangtsatától, 's hang öszve olvadástól üres helyekenn a' tisztos Nyelv szokásnak — a' szövényesb helyeken pedig a' Grammatikai pontosság-
nak vezérlését. Meg bizonyítottuk, hogy e' kettő egyenlő jussal bírja a' törvénytévő hatalmat a' Helyes írás dolgában; ki jeleltük mindeniknek határát; meg mutattuk hogy hol lehet? és hol nem lehet úgy írunk a' mint beszélünk; és mind ezek szerént, kétség nélkül meg állhatunk a' Helyesírás Materiale Principiumának azon formulája mellett, a' mellyet feltettünk: *Úgy írjunk, hogy írásunk módjával sem a' Nyelv szokást, sem a' Grammatikai törvényeket meg ne sértsük* — vagy pedig más szok-
kal: *Úgy írjunk, hogy minden le írott szavaink-
bann éppen azokat a' hangokat nyomjuk ki Betű jelekkel, a' mellyek annak a' szónak valóságára tartoznak* §. §. 27. 28. 29. Meg kell vallani, hogy kivált régibb Íróink nem éppenn ezen Principium szerént írtak. Még Pázmán Péter, és Molnár Albert, két halhatatlan Literátoraink, sokkal inkább a' közönséges Szó ejtést, mintsem a' helyes Grammatikai typosokat követték a' birtokosság, és személyesség' Ragasztékjaiban; de valaminthogy már ő előttök is erőlködye tisztogatta magát a' Magyar Orthographia, és az ő példájok is sok jót szült: úgy ő utánok is mind inkább inkább arra törekedett a' Magyar Helyesírás módja, kivált az utolsó fél században

éltt leg jobb Íróink pennája által, hogy az itt megállapított Principiumhoz mind jobban jobban közeli-
tsen, *Ut ratio Orthographiae constet apud nos ae-
que, ac apud caeteras Nationes* a' mint száll Erdő-
si János, első Nemzeti Grammatikusunk. A' Magyar
Helyes Írásnak ezt a' Nemes *tendentiáját*, avagy
el re törekedését, nem hátra nyomni, sem gátolni,
hanem mind inkább inkább elő segélleni tartozunk:
külömben ditső Anyai Nyelvünk' Orthographiáját a'
bizonytalanságnak, rendetlenségnek, és ön kényes vé-
leményeknek martalékul adjuk.

§. 62.

Az eddig mondottakban ki fejtegettük azokat,
a' mellyek a' Magyar Helyesírásnak: *Belső tökéle-
tességére* tartoznak: most már következnek azok, a'
mellyek ennek *Külső tulajdonságait* (Adfectiones)
illetik. Így nevezem a' Helyesírásnak azon minémü-
ségait, 's rendszabásait, a' mellyeknek *meg határo-
zása, a' Nyelvtudósok' költsönös meg egyezésétől,
avagy Conventiojától van fel süggesztetve*. Ez a'
Conventio pedig nem valamelly törvénytelen, és paj-
zán szabadságonn épül: hanem törvényt esmér, és
bizonyos regulák szerént intézi a' maga rendszabá-
sait. A' Helyes írás két Formale Principiumainak §. §.
18. 19. úgymint a' *Világosság' és Magávaalegyezés*
törvényjének, alája van vettetve a' Conventio egész-
szen; valamint szintén köteles az figyelmezní a' Nyelv-
törvények' Analogiájára, a' külső, és hazai Nyelvtu-
dósok' példájára, a' tsinosságra, díszességre, és a' jó
izlésnek mind azon reguláira, a' mellyeknek helye
lehet az Orthographiában. Ha a' Conventio mind
ezeket tekintetbe nem véezi: sokkal több kárt tesz a'
Meg egyezés a' Megnem egyezésnél. *Pusztá Conven-*

tió az, a' mellynek alig van más oka, hanem hogy a' többség meg egyezett abba; tudni való pedig, hogy a' többség sokszor tetemesen hibázhat, 's hibáz is. Nohát előre bocsátunk két Canont:

1. A' Pusztá Conventióra olly keveset bizzunk, minél kevesebbet tsak lehet; a' hol pedig okokat találunk; okokkal éljünk, és azok szerint ítéljük meg a' mások' példáját.

2. Ne felejsük el, hogy a' Magyaroknak még az Orthographiában is meg kell adni a' törvényes szabadságot.

§. 65.

A' Magyar Helyes írásnak a' Conventiótól függő rendszabásai két félek: vagy olyanok, a' mellyekben minden Európai tudós Nemzetek Nyelvtudóssai meg egyeztek: vagy pedig olyanok a' mellyekben különösen a' Magyar Nyelvtudósok egyeztek meg az ő Anyai Nyelvekre nézve. *Orthographia Generalis, et Specialis.*

§. 64.

Az Európai minden pallérozott Nemzetek' meg egyezésénn fundáltt Orthographiai rendszabások e' következők:

1. Nagy betűvel kell írni, minden beszédnek, fontos mondásnak, pont után következő szónak első betűjét; nem külömben a' Tulajdonneveknek, úgy mint Személyeknek, Országoknak, Városoknak, Hegyeknek, Tengereknek, Folyó vizeknek; úgy szintén, a' Méltóságot, hivatalt, Atyafiságot, vérségét jelentő szónak első betűjét. Ettől a' közönséges Orthographiai rendszabástól a' Magyar Irónak valaha eltávozni, boldogtalan különözés volna; nem is kellene erről itt egy ígét is szóllani többet, hanemha egy kis szó lett volna erről mostanában, ha valyam

meg érdemli é minden ember, hogy az ő családi Nevet nagy betűvel kezdjék? Az igaz, hogy Péter, vagy Pál, lehet magába betstelen, és méltatlan: de a' menyibe Személy, és Ember: meg illeti ötöt a' tisztesség; annival inkább, mivel nálunk számtalan sok családi Nevek nem egyebek, közönségesértelmű Adjectivumoknál, p. o. Nagy, Kis, Fekete, Fejér, Veres, Zöld, Igaz, Vastag, Vékony 's a' t. A' ki ezeket kis betűvel kezdené; meg sértené a' tisztességet, és emberséget, nem tsak hanem valósággal zűrzavart okozna, p. o. láttam a' *veres szomszédot* — a' *nagy familia meg gazdagodott* — a' *fekete Gróf meg hólt*: ez egészszen mást tesz, mintha nagy betűkkel írom: láttam a' *Veres szomszédot*, A' *Fényes Ház bankrotált*.

2. Meg egyeztek a' Nyelvtudósok bizonyos jegyekben, mellyek által a' leírott folyó beszédek, kissébb, és nagyobb fogásokra osztatnak, és részekre szaggattatnak. Illyenek a' *Vonás*, vagy *Comma*, a' *Pont*, *Kétpont*, *Pontos vonás*, *Kérdés*, *Felkiáltás* jegye, a' *Ki hagyó*, vagy *Apostrophe* 's a' t. mellyeknek illendő helyéről, erejéről, egy aránt tanítanak az Oskolák; a' honnét itt tsak ennyit mondunk, hogy ezek a' Jegyek vezérlik az Olvasót, és az írott Beszédnek értelmét, ezek regulázzák a' kissébb nagyobb meg állapotást, lélekzet vételt; ezek különböztetik meg az írott folyó beszédben a' fél értelmet, a' fel függesztett értelmet, az egész értelmet; úgy hogy a' ki ezeket az illető helyeken fel rakni el mulatja, vagy ezeket öszve zavarja: annak írása nem egyéb lesz zűrzavarnál.

§. 65.

Hülönösenn a' Magyar nyelvben a' Conventió határozta meg e' következőket:

1. Hogy a' Magyar írásban Római betűkkel éljünk, meg tartván minden betűnek azt az erejét, és

hangját, a' mint az a' Deák szóknak ki mondásábanu esméretes, és a' mint azt az eleitől fogva való Beszéd, és írásbeli szokás meg határozta. A' ki *Papot* akar írni, ne írjon *Babot*, *Dél*, helyett *Télt*, *Kém* helyett *Gémet* 's a' t.

2. A' hosszú Magábanhangzók, mellyek hajdan sokképpen jeleltettek, köz meg egyezés szerént, egy fellyül tett éles vonással (accentus acutus) különböztetnek meg a' rövidektől, p. o. *állat*, *édes*, *ólom* 's a' t.

3. A' régi Iróknál szokásban volt némelly különösségek köz meg egyezéssel eltöröltettek: p. o. a' régielk *c* betüt irtak *k* helyett: *íránac*, *valánac*, e' helyett *írának*, *valának*, sőt a' kettőt egymás mellett találjuk: *írócka*. Szokások vólt a' *g*, és *t* mellé *h* betüt tenni, p. o. *megh*, *Téth*. Ez már a' tizenhatodik Század derekán pusztulni kezdett, vagy leg alább minden Iróktól nem gyakoroltatott, mert a' Krakкаи Ábécze Irója így szóll: *Itt némellyek Th-át vetnek a' g-után*.

4. Meg egyeztek abbann is Nyelvtudósaink, hogy a' Nemes Familiák neveit a' hajdani Írásmód szerént épségben meg hagyják, p. o. *Zichy*, *Ghyczy*, *Eöt-vös*, *Eördögh*. De úgy, hogy ezekből más nemü szoknak írására példát, és tudományt nem vesznek.

5. Abban sínts többé, úgy szólván semmi ellenkezés köztünk, hogy az idegen neveket úgy írjuk, a' mint azok othonn íratatni szoktak, p. o. *Cicero*, *Quintilianus*, *Aesopus*, *Gaesar*, *Polybius*, *Hephaestion* 's a' t. Örömet el hagyjuk a' diphthongust ebben: *Athenae*, és írjuk: *Athenebéliek*, (az Atyáinknál: *Athenás városa*). Ha Tudósok' számára írunk, nem szabad másként írunk, hanem *Voltaire*, *Moreau*, *Rosseau*, *Montesquieu*, *Anjou* 's a' t. de ha ezek olyan könyvekbe találunk előjönni, a' mellyeket a' közrend is olvas: illő, hogy a' Tudósok' számára az idegen nevet hazai módja szerént le írván:

a' közrend kedvéért annak olvasása módját Rekeszbe mellé tegyük, p. o. *Rousseau* (Ruszszó). Lásd §. 67. Nro 9.

6. Két képpen lehet a' szókat tagokra osztani, és a' sorvégén meg szaggatni, tudnillik vagy *Etymologice*, vagy *Euphonice*. Az első mód, öszve foglalja azokat a' betűket, a' mellyek a' Gyökérben együtt voltak: a' második mód arra nem ügyel, hogy miként feküdtek a' betűk a' Gyökérben; hanem a' könnyebb ki mondás' és ékebb hang' kedvéért, az elsőbb Syl-labának egyes Consonánsát a' következendőnek Vocallissához köti. Nyelvtudósaink köz megegyezéssel ezt az utolsó módot tartják a' szóknak meg szaggatásában. p. o. *akar*, *akarat*, *akaratos*; így kellene hát ez utolsót etymologice meg szaggatni: *ak-ar-at-os*; de euphonice így kell *a-ka-ra-tos*. *Hány*, *hányad*, *hányadik* — etymologice így esne az el osztás: *hány-ad-ik*; de minden egészséges fül meg itéli, hogysokkal szebb így, és könnyebb: *há-nya-dik*. Itt egy példáját látjuk annak, a' mit oda fellyebb mondtunk §. 18. hogy Nyelvünkben az Etymologia enged az Euphoniának.

7. A' suhogó, vagy vastag *s*, eleitől fogva való meg egyezés szerént, a' Rómaiak' magános *s* betűjével íródik; melly mellé hátul egy *z* ragasztódván, sziszegővé teszi azt, p. o. *sas*, *szász*. Az *sz* nem ketős, hanem meg oszthatatlan egyes hang — egyesebb, és tisztább a' vaskos hangú *s*-nél: Nohát inkább a' vastag *s*-et kellé vala' ségédbetűvel értetniek, mint az Ánglusok, és Németek. De a' mi Atyáink másként gondolkoztak. Látták, hogy a' Deák nyelvben az *s* betű sok szókban keményen hangzik, p. o. *sto*, *instituo*, *scopus*: nohát a' vastag *s*-nek jelentésére nem helytelenül vették fel azt. Úgy de ugyan azon *s* vékonyann is hangzik számtalanszor a' Deákban: nohát jól itéltek, hogy az *s* ki nem maradhat a' sziszegő-

ből; mellyhez osztán egy *z* betüt kötöttek, hogy meg különböztessék a' vastag *s*-től. Ez igen helyesen történt, nem tsak a' Németek' példája szerént: (*fleisz*, *heisz*, *weisz*,) hanem főképpen azért, mivel a' zengő *z*, természeti atyafiságba van a' sziszegővel, és éppenn ennek *kemény Párja*, és tserebetüje. §. 47. Innét, mikor vezér betü az *sz*: többnyire *z*-ből lett; hajdan tsak *z*-vel íródott, és talán régenten *z*-nek is mondatott, p. o. *Zabolch* = *Szabolts*, *Zer*, *Pusztazer* = *Pusztaszer*, *Zegholm* = *Szeghalom*.

8. Ezen Articulusokat: *az*, *ez*, Mássalhangzón kezdődő szó előtt, köz meg egyezésből apostropháljuk: p. o. *a' nép*, *e' nélkül*. Versszerzőink is, az igazság erejétől meg győzöttetvén, azoknak már most mindég hoszszú mértéket adnak Verseikben. — De ugyan azon szerént ezeket is apostrophálni kellene: *ama'*, *eme'* p. o. *ama' nagy naponn*.

9. A' dagessáltt Hettőshangúaknak, tsak a' Vezérbetüjét kettőztetjük köz meg egyezésből, p. o. *mennyi*, *lottsan*, *pottyán*, *ittze'sa't*. Ez a' Takarékoság Törvényje nem tartozik az *sz*-re, mert ez nem kettős hangú, ámbár két betüvel írjuk. § 59. a' 5-dik Jegyzésben. —

10. Minden versengés nélkül meg egyeztek, s meg egyeznek abba minden Iróink, hogy *g*-vel, és *y*-nal írják ezeket a' kettős lágy hangokat: *gyermek ragyás*, *gyöngy*. Ezt annál méltóbb meg jegyezni, mivelhogy *itt igen nagyonn eltévedt a' Conventio*; és ha volt valahol, itt lett volna helye a' versengésnek, és különbözésnek. Mert ha értelemmel, és Consequentiával akarunk a' kettős lágy hangoknak betüjelt adni: tehát mindég azt a' kemény Consonánst kell akár Jóddal, akár Ypsilonnal meg lágyítanunk, a' melly *ott van a' gyökérbenn* p. o. *ront*, *rontja*, mondjuk *rontya*, *terhel*, *terhelje*, mondjuk *terhelylye*; *rohan*, *rohanjon*, mondjuk

rohanynyon. Ha már a' *gy* hangnak Elementumát keressük ezen példák szerént: nem találjuk ezt a' *g*-ben: mert minden öszve olvadás nélkül olvassuk a' *gj* betűket, mint két kemény Consonanst ezekben a' szókban: *horagja, hangja, rágja, vágja*, nem pedig *haragya, hangya, rágya, vágya.* Az ilyen esetekben tehát soha sem ád a' *gj*-nek öszve kerülése *gy* hangot: hanem adja azt a' *dj* nek öszve érkezése. §. 51. p. o. *gond, gondja = gongya, mond, mondja = mongya*, és így több számtalannak. Miért nem írták hát a' *gy* hangot *dj*-vel, vagy *dy*-nal? mit keres abban az idegen *g* betű? és mitsoda egymásra halmozott inconsequentia lenne, ha az idegen *g*-ét, még a' *d*-nek is nyakára vinnénk, és így íránk: *mondgyad, edgy, edgyet.*

Hol vették hát Eleink azt a' gondolatot, hogy a' *gy* hangbann a' *g* betüt tegyék vezérré? Hétség nélkül a' Deák szóknak hangjából; mert akkor (mint ma is sokan) a' *g* betüt *gy* nek mondották az *e*, és *i* előtt, p. o. *gestio = gvestio, gingiva = gyíngyiva.* Hogy itt vették légyen fel a' dolgot: mutatja a' Krakкаи Abécze Szerzője, ki is minekutánna az erős *g* betűnek hangját ezeknek a' Deák szóknak kimondásából világosította volna, *gallus, gula*, azután így szól más módon ad Deác nyelvben így: *genus gignit, germen: am mienben igyen: gyermek, gyéc, gyapiu, gyonas, gyözes.*

De még is szólhatunk valamit Öseleink' mentégére. Bizonyos ugyan is, hogy ez a' *gy* hang, ámbár leg többször: de tsak ugyan nem mindég *dj*-ből ered. Néha a' szelid *j* betü mintegy meg edződik, mint az atzél a' tűzben, 's meg keményedve *gy*-nek hallatik, p. o. *Várj*, a' köznép így ejti: *várgy, gyüvel = jövel, gyógyúl = jójúl, gyónni, gyovánni = jóvóni, javúlni, gyász ruha = jász ruha, juhász ruha*, mellynek színe esmeretes az Alföldön. Néha a' puha *ny* edződik *gy*-vé, p. o. *Kengyel fu-*

tó, mi volna egyéb, mint könny-el futó. De néha tsak ugyan g-ből leszsz a' gy hang, p. o. egy, ebből lágyult meg: eg, egg, ig ig. Langyvíz = láng víz, melly tsak lángnál melegedett.

És így a' gy-nek valósággal sokféle eredete (heterogenesis) és így titkos származása (cryptogamia) lévén: nem tsuda, hogy ennek helyesírása módját Öseleink el nem találták; mert hát ha most mi reánk biznák a' dolgot, mitsoda jelt adnánk a' gy-nek, melly annak sokféle eredetinek egyaránt meg felelne? Kétség nélkül ezt a' Logikai Cánont vennénk fel: a potiori fit nomenclatio, és íránk azt dy-nal. És így a' régi Atyák abban hibáztak, hogy nem a potiori, hanem a pauciori vették a' hangjelt. Nékünk pedig arra kell vigyázni, hogy a' hol nyilvánosságosan dj került egymás mellé: soha ne írjuk ott, a' különben is kellelten gy betüt, p. o. gond-gya.

11. A' kettős lágy hangok kétféle állapotban jelennek meg előttünk; vagy a' nominale, és verbale Adfixumokban, vagy pedig azon kívül. Az első esetben szemünkkel látjuk az ő születtetéseket, 's nyilván eszünkbe vehetjük, hogy mitsoda betűkből származtak légyen p. o. bárd-ja = bárgya, ajánl-ja = ajánlya, vagyonja = vagyonnya, arat-ja = aratya. A' második esetbenn úgy állnak elő, mint régen elkészültt, és törvényes rangra lépett betűk, p. o. gyöngy, lyuk, hely, tyúk, ponty, nyak, sovány. Az első esetben — a' mit tsudálni lehet — ellenkező módonn írják őket Nyelvtudóssaink, holott pedig ott az ő genezissek nyilván való. De a' második esetben, minden Íróink meg egyeztek abban (kivéven ezeket: olly, illy, melly sokaknál: olj, ilj, melj 's a' t. mellyekről alább szóllunk) hogy az illető Consonansokat ypsilonnal lágyítják meg, 's így leszsz a' gy, ly, ny, ty.

Itt méltó Kérdés az: hogy jó volt e' a' meglágyítás végett az Ypsilonot venni fel? Itéletem szerint igen helyesen. Mert igaz ugyan, hogy az Adfixumokban mindenütt ragasztó Jód találtatik; de az is igaz, hogy a' régiek a' j helyett számtalanszor ypsilonnal éltek. p. o. *Molnár Albert* in *Postillis sculteticis: haylékába, uyonnan, raytok 's a't.* Mi ugyan az *y*-nak ezen szolgálatjával többé nem élünk: de még is igen jó, hogy a' Jód helyett az ypsilon vétetett fel lágyítónak, mind azért, mivel a' Ragasztó Jódnak a' második esetben úgy, mint Ragasztónak semmi helye nintsen; mind azért mivel a' Jód külömben is sok szolgálatot tesz másutt 's még néhol zürzavart is okozhatna jelenlétével; legalább disztelen lenne az ilyen kettőztetés; *báránjja, atjja, anjja, bátjja 's a' t.*

Ide tészünk még egy fontos észrevételt. A' kettős lágy hangok ezekből a' Mássalhangzókból készülnek: g, d, t, l, n, mellyeket tehát *Lágyúlhatóknak* (Liquescentes) méltán nevezhetünk. Meg lágyulásoknak más genezisse nem lehet, hanem hogy valamely titkos *i* lopja magát hozzájuk. De hol veszi magát ez az *i*? Lehet az először vérségi, vagy familiai hozzá tartozást jelentő, (*i* Patronymicum furtivum) melly ezekben nyilván ki nyomja magát: *Budai, Pesti.* De lehet az másodsor minémüségét jelentő *i* betű is, a' minémüt találunk ezekben: *játtzi elme = játtzó elme, kívántsi, kikapi, magaveti, alamuszi ember.* Ezekben ki hallatik a' végző *i*: de a' Lágyúlható végbetűkkel öszve olvad ez a' *Qualitativum furtivum*, 's formál azokkal kettős lágy hangokat. Így leszsz a' Csallóközönn a' *Tehénből, Tehény, mostani* sokaknál *mostanyi.* Ehez a' Gerundiumhoz: *tanítván*, oda lopja magát az *i* 's leszsz *tanítvány.* Magát a' nyomásra *le adó-le adi = lágy. Ronda - ront - ronti = ronty = rongy.*

Ebből a' szóból: *Lehel* (suspirat, mint a' marha, mikor magát le helyhezteteti) az eleje *per Aphaeresin* el kopván, lett: *Hel*, mellyhez járulván a' *Qualitativum furtivum*: létt *hely*, *Locus* 's a' t.

Igy tehát fel fedeztük a' kettős lágy hangok születésének módját, és helyét, melly szerént vagy az *Adfixumok*ban készültek azok a' Lágyulhatókból, a' *Ragasztó Jód* által: vagy pedig a' Lágyulhatókba ki menő Szók' végénn, az oda lopakodott *i* által. Meg lehet hogy ezen két helyeken kívül nem is találtattak hajdan másutt lágy hangok; de a' mint szokott lenni a' dolog egyebekben is: *neki szokván Ős eleink a' lágy hangoknak, tették azokat a' szónak kezdetére is, a' hol azoknak genezissét nehezebb ki találunk.* Így lett osztán a' *Tik*-ből *Tyúk*, a' *Nak*-ből, *Nyak*, a' *Lik*-ből, *Lyuk*. Így lett ebből az indulattal mondott szóból: *de remek!* (Meisterstück, wie Meisterhaft!) *Gyermek*, melly a' köz rendnél tsak férjfi gyermeket tészén. Így lett ebből: *deriti a'* (világosságot) előszször *deritia-dertya*: későbbén az első is *ex Sympathia* meg lágyulván, lett *gyertya* (miként a' Görögben öszve tartanak az *Adspiratumok*, p. o. *τυρθησομαι* ebből *τυπηω*.)

Mivel tehát bizonyos, hogy a' második esetben, a' lágy hangoknak mindenkor az oda lopakodott *i* betű ad eredetet: méltánn ezt az *i*-t vehették volna fel lágyítónak: de mivel az sokszor zürzavart, 's kellett len formát okozna írásunkban: (niilván, giilkos) tehát sokkal jobb volt a' helyett a' Görög Ypsilonot venni-fel Lágyítónak, mivel az egyébaránt is testvérje az *i*-nek; a' Deákban *i*-nek mondatik (*Cyrus Syria*) és mivel a' régiek átallyában *y*-nal írták a' *Patronymicumok*: *Zechény*, *Péchy* 's a' t.

Minden hajszálnak oka van a' Magyar Nyelvben. Hol vették légyen a' *Finnus*, és *Tót Nemzetek* a' *gy*, *ty*, *ny*, hangokat a' magok nyelvében?

ám a' jámborok számoljanak arról magoknak: de bizonyos, hogy a' mi nyelvünkben azok a' hangok benne termettek, valamint mindent egyebet maga teremtett magának a' Magyar nyelv. *Boldogtalanság volt még tsak gondolkodni is arról, hogy a' kettős betűk helyett másokat, újakat kellene találnunk*; mert ha azokból az új betűkből a' Lágyulhatók, ugymint a' *d, t, l, n*, ki maradnának: akkor a' gyöker szó pusztúlna; ha pedig azokat holmi alól, vagy felyül hozzájuk ragasztott rántásokkal toldozgatjuk: akkor mit nyerünk egyebet, hanem hogy a' betűinket el rútitjuk, tsak azért, hogy az éppenn oda tartozó Ragasztó Jódót, vagy Patronymicumot, vagy ennek jól talált Surrogatumát, az ypsilont számkivethessük. A' Magyar írásmód méltán ditsekedhetik azzal, hogy leg több benne a' természeti igazság: *hadd áljon hát nálunk két betű jelbenn az a' hang, a' mellybe két hangot egyesítettek az Organumok*. Tsak az egy gy betűbe tévedtek el Ős eleink: de a' többit nehezen lehetne jobba tenni. Ha ezeknek ki írásában a' tsupa történet okozta nálunk a' Conventiót: tsudálkoznunk kell azon a' történeten, mert a' leg pontosabb *raisont* találjuk mindenikbenn.

§. 66.

Következnek most azok, a' miket még eddig nem tudott a' Conventio meg állapítani a' Magyar írás módjában. *Itt akadtunk hát a' másik nevezetes helyre (Locus Orthographicus) a' hol Nemzeti Íróink bizonytalankodnak, egymástól különböznek, és így a' Magyar Írás módját az önkényes véleményeknek tárgyúl tészik*. Vizsgáljuk meg ezek közzül a' nevezetesebbeket.

1. Mitsoda jegy által kelljen a' hosszú Ő, és Ű betűket a' rövidektől meg különböztetni? ebben

még minden Iróink meg nem egyeztek. Legjobb az, amit leg többenn is követnek, hogy a' rövid *O*, és *U* felibe két pontok: a' hosszúk' felibe pedig két éles vonások tétetessenek, így: *Ö*, *Ü*, Igaz hogy a' sebes írásban mintha könnyebb volna két vonást rántanunk, mintsem két pontot szúrunk: de a' nyomtatásbann átallyába meg kellene tartani a' meg mondott Régulát. Az ilyen hármás jegy *Ö*, *Ü*, disztelen a' szemnek. Mellyik Magyar kívánná a' sok pontokkal, 's vonásokkal rútitott, de külömben is esetlen Arabs írást a' maga Nemzeti írásává tétetni? Már a' Krakikai Abécze is vigyázott a' Nyomtatásbéli ékeségre, mert így szól: *ez az nyomást rutittyá — ez az betű nem íghen íol is illic az nyomashoz.*

2. Az elválható particulákkal értetett Igéket még eddig háromféle képp' írják, úgymint öszszekötve, meg szakasztva egy közbe tett vonással, és vonás nélkül, p. o. *meglátta, meg-látta meg látta.* Ezt pedig kétképpen: *nem látta meg,* vagy *nem látta-meg.* Leg jobb Iróink, a' Görög, Deák, 's Német Nyelvek példája szerént, öszszekötik azokat, 's egy szót formálnak belőlök, így: *elviszem, megfogom, bészárom, letörlöm* 's a' t. Néha ugyan kettős értelműség származhat belőle, p. o. *megette,* azt is teszi *comedit,* azt is *pone illud.* De az illyes dolog, melly minden Nyelvekben el kerülhetetlen, a' Contextus által meg világosodik.

Mikor hatúl áll a' particula: hadd áljon magába, öszsze kötő vonás nélkül, mint a' Németeknél, és mint akkor, mikor egy, vagy több szó jön közükbe, p. o. *nem vitte még mind eddig is el.* Ki gyözné itt vonásokkal? Annyival inkább áthatnak a' particulák magokban, mivel nálunk sokszor egy egész Sententiát ki fejeznek, p. o. *Meg adtad e' már a' pénzt? Felelet: Meg.* Erre a' tsínos rövidségre nints példa más nyelvekben, Lásd §. 67 Nro 6.

5. Némely szavaink két három szóból rakattak össze. Azokat sokan egy szónak írják: mások meg szaggatják, helyes ok nélkül. Egészszen egybe forradt szók nálunk az ilyenek: *székláb, tárház, láb-szár, tsontváz, gondviselés, Anyaszentegyház*. Ha itt négy szót is egynek írunk: miért szaggatnánk meg ezeket is: *Emberszeretet, józanokosság, jelenléted 's a' t*. Mikor két három szó egy össze olvadt fő gondolatot fejez ki: olvadjanak egybe a' szók is. Így bántak azzal minden tudós Nemzetek, kivált meg kell azt tartani a' Mesterszókban (termini technici) p. o. *Nyelvtörvény, Nyelvtudós, Mássalérthető, Elölutoljáró, Hittudomány, Vallástüredelem, Betűszámvetés, Kotzkagyökérfestés 's a' t*. De tsak ugyan van néhol helye a' vonásnak. p. o. a' Magyarok és a' Nem-Magyarok 's a' t.

4. Azt a' hangot, mellyet ezen szóknak elején ejtünk: *zsák, zsobrák, zseb*, némellyek elől apostrophált 's-el, mások pedig sokkal helyesebben *zs*-vel írják. Attól félni nem szükség, hogy egy két szó közepén ne talál zürzavart okozhat a' *zs*. p. o. *igazság, gazzág, község*. A' született Magyar nem zavarja azokat össze; de még az idegennek is van szeme a' látásra, értelme a' megfogásra. Mennyi aprólék régulálkkal kell annak vesződni, a' ki az Ánglus, és Frantzia Nyelvet tanulja? Annyival inkább nem félhetjük pedig az okos idegent, mivel nálunk a' *zs* betű többnyire vezérbetű, és alig van három négy szóknak, a' mellyben középett, vagy hátul áll, p. o. *lazsna, varázsló, parázs, darász*. Ez pedig két szóból van: *hamuzsír*, 's talán ez is: *Hanzsabék*. Mi okon tsonkítanánk hát meg a' hangot, egyik betűjét el húzván tőle? holott bizonyos, hogy a' *zs* kettős hang; sőt a' figyelmes gyöker nyomozás aligha meg nem mutatja még azt, hogy ez a' hang valósággal *z*-ből, és *s*-ből forradt össze, p. o. *zsír = ez sír, hoc plorat!* t. i. a

szalonna mindég sutyorog, mikor olvasztják; vagy pedig *ez is ir et hoc valet pro emplastro, febre,* törésre igen jó. Minden a' féle flastrom nevelközön-ségesen *zsir* a' köz rendnél.

5. Az *e* magában hangzót felső Magyar Ország-nak sok Vármegyében, olyan hangal ejtik, melly a' vonásos *é*, és vonástalan *e* között közép hangot ád, mellyet fellyül tett két pontokkal különböztet-nek azok, a' kik arra nagyobb figyelmet fordítottak, p. o. *kényér, engemet*. Ezt itt emliteni sem kellene, hanem ha Nyelvtudósaink közzül az elsőbb rangúak javaslották volna az arra való figyelmezést: de még eddig minden következés nélkül.

Különös dolog, hogy éppen ott ejtenek a' felső Vármegyékben közép *é* hangot, a' hol a' Hetskeméti vidékiek *Ö* betüt mondanak; és ez annyira igaz, hogy tsak egy betütskében sem tsalatkozunk meg, ugy hogy a' ki az egyik Dialectust tudja: már a' másikat is tudja, ha azt soha nem hallotta is élő nyelvből, p. o. *embër = embör, edd mæg = ödd mög 's a' t*. Mintha nehezteltek volna *Ös* eleink, hogy olyan sok *e* vocalis van Nyelvünkben: nohát a' monotoniát az-zal kerülték ki, hogy sok *e* betüket más hangravit-tek, p. o. *engedetlen = engödetlen, engödetlen*. Mel-lyek légyenek az ilyen különös új hangra fogható vonástalan *e* betük? és mitsoda fekvésbenn? annak ki nyomozásához még eddig nem fogott senki.

A' mi a' dolgot illeti; ha a' felső Magyar Ország-giszületésüek ugy állnak fel mint Oratorok, és a' kö-zép *é* vocalist a' magok dialectusa szerént ejtik: ab-ban semmi különös szépség, vagy erő nem vétethe-tik észre; sőt az alsó Magyar Országiak átallyában tótosnak, hibásnak tartják azt, és valami olyan erő-telenséget vesz abban észre az *ö* fülök, melly az igaz Magyar beszéd' nyers elevenségével össze nem fér. A' Versszerzők sem vehetik annak semmi hasznát,

mert sem hosszúvá, sem kettős mértékűvé (anceps) nem tehetik azt a' versben, hanem csak annyi, mint a' vonástalan *e*. És így sem Oratori, sem Poétai hasznot ki nem nézhetvén belőle: magának hagyják azt, szint úgy, mint a' Hetskeméti, és Szegedi sok *Ő* betüt. Ha ez hiba az alsó dialectusban: semmivel nem különbb amaz a' felsőbenn.

6. Nints egy egy nevezetesebb viadal Irásunkmódjában, mint a' *cs*, és *ts* között, ismét a' *cz*, és *tz* között. Valahol a' *t*-nek ott kell lenni, mint nyilvánossággal a' gyökérhez tartozó betűnek: ott nem szabad azt el hagynunk a' *C* kedvéért, p. o. *tartsuk*, *hajtsuk*, *rántsuk*, *feslettség*, *mettzi* vagy *metszi*, *tettzik*, vagy *tetszik* 's a' *t*. Mint szintén a' *t* betüt idegen Szókból származttakbann is meg kell azt tar, tani, p. o. *penitentzia*, *Szententzia*, *petsét*, *piatz* 's a' *t*. de a' hol a' *t*-nek meg jelenni jussa nintsen; már ott igen örömet veszszük fel a' szép formájú, és a' meg újultt hőldnak kedves ábrázatját viselő *C* betüt, mellyet a' nyájas beszédü Olasz ajakúak annyiszor forditanak arra a' kellemetes *cs* hangra. Hivált a' *C* betüs idegen szókból származttakat, mitsoda erővel keresett idomtalanság volna *t*-vel írunk p. o. *Caesar*, *Tsászár* — *Cisterna*, *Tsatorna* — *Cedrus*, *Tzédrus* — *Zucker*, *Tzúkor* — *Ziel*, *Tzél* 's a' *t*.

De még ezzel az elnagyoltt felelettel a' tsemó nints megoldva. Menjünk hát közelebb a' tárgyhoz, és vizsgáljuk meg azt minden oldalról.

a. *A' Cs. hang, kettős hang*. Annak eredetét látuk §. 59. ott eszünkbe vettük, hogy ez a' hang tulajdon magában, a' mi Anyai nyelvünk mezejében termett, még pedig két betűnek öszve érkezéséből, valamint a' több kettős hangok. Valamint pedig a' *Kettős lágy* hangokról meg jegyeztük §. 65. N. 11. úgy a' *Lármás kettősekről* is, és most nevezetesen a' *cs*-ről azt jegyezzük meg: hogy ez a' hang két féle

állapotban jelenik meg előttünk, úgymint, vagy a Nominale, és Verbale Adfixumok' alkotásában, vagy pedig azon kívül. Az első esetben vagynak ezek: *vad-ság, szelid-ség, hajt, hajtsuk*. A' másodikban ezek: *fecseg, locsog, csorog, nincs, kincs*. Az első esetben szemekkel látjuk a' *cs* hangnak születését, melly szerint az *ds*-ből, vagy *ts*-ből ered: de már a' második esetbenn az *ö* genezise nem jön többé kérdésbe — *akárhog vette magát, elég hogy már itt úgy áll, mint régen el készült, 's törvényes rangra lépett betű*. A' hangja mind az első, mind a' második esetben meg egyez: csak az a' kérdés, hogy miként írjuk azt a' második esetben, az elsőről többé kérdés nem lévén.

Ha consequentek akarunk lenni, minden további gondolkodás nélkül azt kell mondanunk, hogy ezt a' Lármás kettőst is úgy kell írunk a' második esetben, a' mint a' Lágykettősöket írunk a' második esetben: *Hogy írunk pedig ott azokat? úgy, a' mint az őigazi eredetek, 's genezisek ki világosodott az első esetben, p. o. tyúk, nyak, lyuk, hely, langyvíz*, tudnillik az Ysilont mindenütt úgy nézven, mint a' Ragasztó Jódnak, vagy a' Patronymicum furtivumnak helyesen választott Surrogatumát, mellyről számoltunk §. 65. N. 11. 'Tsupánn a' *gy* szenved kifogást, melly nem szerentsésen van választva §. 65. Nro 10.

Most már ebből ez a' következés, hogy a' *cs* hangot is éppen úgy kell írunk a' második esetbenn, a' mint parantsolja annak genezise az első esetben. *Mert, ott született az a' hang — ott tanulták azt a' Magyar ajakak, 's onnét terjesztették el az egész nyelvbe*. Ott pedig vagy *ds*-et, vagy *ts*-et találunk: és így e' kettő közzül valamelyikkel szükség azt a' kérdés alatt lévő hangot írunk mindenkor, és soha nem *cs* el; *mert csak egyetlen egy ígétske sints Nyelvünknek egész mezejében, a' hol a' ts hangnak eredete c-re, és s-re mutatna*. Szintén sajnál-

juk ezt a' meg szokott kedves *cs* betűnket félre tenni: de mit tehetünk róla, ha azt csak tűrhető okokkal is alig gyámolíthatjuk?

Írjuk hát azt *genetice*, és így vagy *ds*-el, vagy *ts*-el. Az elsőbb nem vétetett fel, hanem a' hátulsó — és ez igen helyesen. Külömbenn is a' *t*, a' *d*-nek örökös tserebetüje. Nagyobb az, hogy az *s* betű sokkal szorosabb szövetségben áll nyelvünkben a' *t*-vel, mintsem a' *d*-vel. §. 59. Ugyan is a' *d*-be ki menő Verbumok, valamint a' több Neműek, csak a' rendes Jódot veszik fel ott, a' hol helye van, p. o. *adj mondj szedjétek mondjátok*. Ellenben a' *t*-be ki menők, vagy egészszen *s*-sé válnak, vagy azt magok mellé fel veszik a' Jód helyett az illető helyeken, p. o. *láss*, e' helyett *látj*, *bántsd*, e' helyett *bántjd*, ne *bántátok* 's a' *t*. Ha tehát *ts* hangot akarunk le írni, nemde nem azzal a' betűvel kell é inkább *s*-et öszve házasítani, a' mellyel ő természettel sympathizál? mintsem a' töle idegen *c*-vel? Annyival inkább, mivel a' cincogó *c* között, és a' harsogó *s* között aesthetikai ellenkezés (antipathia) vagyon, és *ők egymást organice nem szenvedhetik* §. 60. Ugyan miért kötnénk hát őket egymás nyakára? 's miért ne tartanánk e' részbenn a' Németekkel, a' kik hasonlóképpen *ts*-el írják ezt a' hangot: *Deutsch, Peitsche, rutschen*.

Philologusi élesen látó szem volt az, a' melly itt azt a' nehézséget vette észre, hogy ha a' szó közepén nem *cs*-et, hanem *ts*-et írunk: tehát ez majd dageszokoz, és az előtte való rövid Syllabát erőszakkal hosszszúvá tészí. De ez a' következtetés meg nem állhat. Igaz ugyan, hogy minden kettős hangok dageszel jelennek meg az ő genezisseknek helyén, avagy az ő első eredeti állapotjokban, mellynek okát láttuk: §. 53. de az ő másik állapotjokban, *mikor már betűrangra léptek*, és úgy álnak elő, mint egybe olvadt különös hang: már ekkor dagesz nélkül járnak, p. o.

hegyes, helyes, henye, atya. Ez mind pyrrhichius láb.

Ha így irom: *fecseg*, akkor az első Syllaba rövid: de rövid leszsz, ha így irom is: *fetseg*, mert itt a' *t* semmi esetre nem kötheti magát az első Syllabához, hanem az ő társával tart, t. i. az *s*-el, mint attól el válthatatlan, és azzal egy hangra olvadt betű; úgy hogy a' tagokra osztásnak egy formán kell esni mind a' kettőben: *fe-cseg* = *fe-tseg*. Hol venné hát itt magát a' *positio naturalis*? De már egészszen másként van a' dolog ebben: *Sziget-ség, siket-ség*; mert itt már a' gyökérszó tellyes jussát tartja a' *t*-hez, és azt magához ragadja; az *s* pedig az adformans Syllabicához tartozik, úgy hogy itt szükségesképpen *Positio* támad. Hogy pedig itt is az *s* betű az előtte lévő *t*-be belé vág, és azzal egy különös új hangot formál: azt már egyedül a' Magyar Organumok' különös minéműsege hozza magával. *A' leg szorosabb Acribéjával megy a' Magyar nyelvben minden hajszál.*

Ezen gyökeres, és nyomos aesthetico-organico-geneticum Principiumok szerént akarjuk, nem akarjuk, ezt a' Resultatumot kelletik meg állitanunk: *a' ts hangot nem lehet, 's nem szabad igazság szerént másként írunk, hanem t-vel, és s-el.* A' Krakai Abécze azt mondja: *nem gonoszul mieli, az a' ki így írja: tsak.* Sőt inkább nem tsak nem gonoszul, hanem igen jól mivel; és ezt egy olly hatalmas Cannonná kellene tennünk, hogy ezt még a' három négy idegen szók' kedvéért sem kellene meg szegnünk. Igaz ugyan, hogy eleinten el jajdul a' pennánk, mikor a' Felsőleges Császári és Királyi titulusban *Tsászárt* írunk: de ez tsak addig tart, mig hozzá szoktunk. Az idegen szókat el bémálja a' Magyar, és ki veszi formájokból az ő módja szerént. Ha tehát az idegen szónak indigenatus adattatott: járjon a' jámbor indi-

gena, Nemzeti köntösben. Hát a' Deák hogy formált a' *Kyropajdéjából* *Cyropaediat*? a' *kai hetera*-ból *cetera*-t? Hát mi magunk a' *Claustrum*-ból készültt *Klastromot*, és a' *Corona*-ból készültt *Koronát*, hogy merjük *k*-val írni, és nem *c*-vel? Azért, mert Magyar szókká tettük őket egészszen. Így tehát a' *Caesárból* igen is, hogy lehet *Tsászár*, a' *Cister-nából* *Tsatorna*. Hiszen különbenn is egészszen ki van itt véve a' Deák szó az ő eredeti formájából. Vagy legyen hát törvényünk, és az mindenütt parantsoljon, úgy hogy attól magunkat senki kedvéért ne dispenzál-gassuk: vagy pedig ne is keressünk törvényt, hanem engedjük Irásunk módjábann a' pajzán szabadságot, és az önkényes véleményeket örökké uralkodni.

b. Nem kissebb versengés van a' *cz*, és *tz* felett. Az ilyen szóokban *czinege*, *czékla*, *hurczolni*, *harczol-ni*, *láncz*, *táncz*, 's a' t. egy fainúl ezinczogó, éles, tiszta hang adja magát elő, melly még az *sz*-nél is egyszerűbbnek találtatik. Irhatták volna hát ezt a' hangot Ős eleink — a' mint mostanában javasolják né-melleyek — a' Római magános *c*-vel: ha ezt a' Deák nyelv példája szerént az *a*, *o*, *u*, Vocalisok, és a' Consonansok előtt, a' Görög Kappa helyett, *k*-nak nem vették volna fel. De már így a' *c* betű kemény hangra lévén el foglaltatva: másként kellett írniok a' ezinczogó hangot. Irták hát a' *cz*-vel: de már a' Hrakкаи Abécze is így szöll: *ha ki a' c helyett tét vettend: jól tészí*, sőt ezt is mondja: *igy is irhat-nóe: ettszer, kétszer*.

A' mi a' dolgot illeti: szembetünő igazságok lát-tatik azoknak lenni, akik a' ezinczogó hangból a' *c* betüt ki nem rekesztik; mert éppenn annak a' har-madik betűnek hangja az, mellyet az ABC-ben mind-nyájan *c*-nek nevezünk. Mi dolog hát az idegen *t* betüt ide iktatni?

De az igen könnyen meg eshetett. Mert az ő Német Tanítójik talán már akkor is így irták ezeket a' Német szókat: *schaetzen, kratzen, schwatzen* és így a' magok Nyelvének példája szerint a' Magyar czinczogot is *tz*-vel írhatták. A' mi több: ott látták Ős eleink a' Deákban a' sok számtalan ilyen szókat: *otium, negotium, mentio, oratio, institutio, fortior, altior* 's a' t. a' mellyek mind *c*-nek mondattatnak: nem tsuda hát, hogy a' czinczogó hangot *tz*-vel is irták.

De ha nyomosabban vizsgálódunk, még azt is észre fogjuk venni, hogy a' Magyar Nyelvben a' *cz*, vagy *tz* hang szint úgy nem eredeti, egyszerű hang, hanem későbbben született, és más betűk' öszve ütközéséből *organice* támadt, valamint a' többi Kettőshangok. Leg jobb hát nekünk — miként eddig is haszonnal tselekedtünk, az ilyen *complicált* hangok nyomozásában, fel menni az ő eredetékig, és meg nézni az ő születéseket — „*ut ratio Orthographiae constet apud nos*“ a' mint szól *Sylvester*. Már pedig a' 5-dik Axioma szerint a' czinczogó hang támadt nálunk a' *dsz*, vagy *tsz* betűknek öszve ütközéséből, p. o. *másodszor*, hirtelen mondjuk: *másoccor, kétszer = kéccer*. Nem különben a' *gy*, elébb *ty*-re lágyúl az *sz* elő §. 48. azután czinczogóvá léssz, p. o. *egyszer = etyszer = eccer*. Így ezek is: *látszik = láccik, tetszik = teccik*. Ez a' két szót: *mit tesz vele?* sokann így ejtik: *metsz vele = mecc vele?* És így:

A' czinczogó *cz* hangnak genezist ad nálunk a' *tsz*, (mert a' *gysz*, és *dsz* reducaltathatik a' *tsz*-re) Leg igazabb írás módja tehát annak a' *tsz*; de mivel hogy az *sz*-nek sziszegő ereje a' *z*-benn áll: ki kell hagyni az oda nem illő *s* betűt, és kell írni a' czinczogót *tz*-vel. Ebben az írás módjában tehát nem tsak az hogy képtelenség nintsen, hanem leg jobb azt úgy írunk *genetice*, mert azokban a' betűkben

találjuk annak igaz eredetét. Ebből még az is ki jön, hogy Ős eleink nagy kárt tettek volna, ha a' magános *C* betüt vették volna fel a' tzintzogó hangnak je-
lentésére; mert úgy majd a' hangejtésre hallgatván, el rontották volna a' roszzs írásmód által ezeket a' szókat: *mettzeni, úttza, látszik, játszik* 's a' t. és most helytelenül így íránk ezeket: *mecceni, úcca, láccik, jáccik*. De valamint igaz az, hogy a' régiék a' kemény hangra el foglaltt magános *c* betüt tzintzogó helyett nem tehették, hanem annak hangját *s*-vel kellett gyengitniek: úgy igaz az is: hogy a' mái Irók igen inconsequentek, mikor *c* mellé *s*-ét tésznek; holott már szintén két száz esztendő óta meg szünt a' *c* betük-át tenni, és attól fogva, nints annak egyéb tzintzogó hangjánál. p. o. *Czitrom*, miért nem inkább *Citrom*?

A' tzintzogón kezdődő szavaink között vagynak egynehány idegen szók: de ezekről is tsak azt mondjuk, hogy ha Magyar szókká lettek: íródjanak magyarosann, p. o. *tzafrang, tzedrusfa, tzedula, tzinobrium*, (mellyet a' Magyar *tzinábornak* mond) *tzirkalom* 's a' t. De már ezt *tzikkely*, hogy is írhatnánk *cz*-vel, holott ebből van, ha ugyan igaz: *Artickel*. *Czövek* nem jól van írva: mert ebből van: *tüzö végü*, hegyes végü *fa*. *Czomb*, ebből gyengült: *Tsomb*, mert a' Magyarinak *Tzombja* vastag — ott a' hús *tsomóba* van. *Pitziny* ebből *crystallizálódott: be iznyi!*

Ha az idegen szókra szeretünk vigyázni, a' mi könnyü, és oltó munka: sokkal inkább méltó a' tős gyökeres Magyar szónak eredetét meg gondolni, hogy annak le írásába ne hibázzunk. De hányadik az Iróink közzül, a' kinek ehez a' sokszor méltán, sokszor méltatlanul ki gúnyolt Etymologizálláshoz kedve volna? hányadik az, a' ki értene ahoz? még hát Nemzetünk számára egy tökéletes Etymologicon

nem készül: írjunk minden tzintzogókat *tz*-vel; mert az idegen szók, kötelesek magokat nyelvünkhöz alkalmaztatni: a' hazai szók pedig külbömben is a' miéink. Ha az Irás' törvényjét meg nem állitjuk: ott maradunk, a' hol voltunk, ugy hogy a' *Tzirkalmot* három féle képp' írja három Magyar; de ha áll a' Nemzeti Irás' törvényje: akkor a' kivántt egyforma-ságot meg nyerjük, még pedig nem valamelly pusztá Conventiónál fógva § 62. hanem egy olyan Geneticum Principiumonn épülve, melly a' mi, felette igen Consequent anyai nyelvünknek betsületére szolgál.

7. Nagy alkalmatlanságot okoz irásunk módjában az a' nagy bizonytalanság, 's külbömbözés, a' melly találtatik ezekben a' szókbann, *olly*, *illy*, *ollyan*, *illyen*, *millyen*, *melly*, *némelley*, *valamelly*'s a' t. Ezek közzül egyik másik tsak nem minden második sorban elő kerül: 's azonban alig tudjuk, miként kellene őket igazánn írni? Irják ezeket *ollyan*, *illyen*, *olyan*, *ilyen*, *oljan*, *iljen*, *melly*, *mely*, *melj*, sőt egészszen ki tiltván az *l*-et: *oijan*, *ijjen*. Ha az élő beszédbéli Szóejtést meg halgatjuk: ugy sem igazodunk el, mert az sem egy forma. Nevezetes külbömbőség van itt a' *Lambdás* és *Jottás* Magyarok között. Az elsők mindég *l*-et mondanak itt, vagy egyet, vagy többnyire kettőt: *olan*, *ollan*, *mellik*? *mellik*, a' *mellek*'s a' t. A' Jottások lágyan ejtik: *ojan*, *ujan*, *oijan*, *miik*? *mejik*? *mejjik*? a' *mejjek*'s a' t. Hétség nélkül mind a' két fél egyaránt hibáz: a' helyes hangejtés közép úton jár, és mind *l*-et, mind *j*-ét mond egyszersmind, mellynek ki mondása nehezetske, és ahoz mesterséggel kell magunkat szoktatnunk, p. o. *melly ember*, mondjad: a' *melj ember*. Ugy ezt is: *Királyok* *Királya*, ne így mond *Királok* *Királa*, se nem *Kirájok* *Kirájja*: hanem *Királjok* *Királja*.

Itt a' Helyesírás törvényjét nyomozván, tsak e' kettőt kell figyelemre venni: *olly*, *illy*, mert a' többi e' kettőből ered. Három kérdés adja magát elő: 1. Kell e' ezekhez *l* betű? 2. Kettő kell é? vagy tsak egy? 3. Jódot vegyünk é fel Lányítónak? vagy Ysilont? A' közönséges Szóejtésből el nem igazodhatván: kötelesek vagyunk az Etymushoz folyamodni, ha ugyan azt feltalálhatnánk. Probáljuk!

Ezek a' szók: *olly*, *illy*, *ollyan*, *illyen*, minémüséget jelentenek; az első távol lévőt, a' második közel, vagy jelen lévőt — egy ollyan pontosság, mellyet más nyelvekben nem igen találunk. Keresük fel hát a' minémüségre tartozó végezeteket, vagy *adformans Syllabica*-kat, mert vagy ezek amazoktól, vagy amazok ezektől vették eredeteket; mellyről most nem versengvén, tsak azt keressük, ha vagyon e' *l* betű a' *Qualitativa adformansok*' *typusában*.² Illyeneket találunk három rendben:

1. Verba Qualitativa, p. o. *tisztül*, *pusztül*, *barnül*, *épül*, *készül*, *setétül*.

2. Adverbia Qualitativa, p. o. *álnokül*, *rosszül*, *balül*, *emberül*, *vétkül*, *németül*.

3. Qualitativa Situs p. o. *hátül*, *körül*, *megül*, *kivül*, *fellyül*.

Látni való tehát, hogy a' Magyar Nyelv a' minémüség' előadását ehez a' formulához, vagy típushoz kötötte: *ül*, *ül*. Az elsőből lett *olly*, a' másodikból *illy*. Némelly szókban *ól* és *öl* van, p. o. *jól*, *utól*, *alól*, *elől*, *felől*, *mellől*: de ez most a' dologra mindegy; elég, hogy azt szemeinkkel látjuk, hogy ezekben a' Qualitativumokban mindig ott van az *l* betű, mellyet ugyan a' vastag ajakú Magyar sokszor el hágy, p. o. *ki tisztút*, *el pusztút*, *el készüt*: de még ő is oda teszi az *l*-et, ha vocalis következik, p. o. *tisztulás*, *rosszszül esett*, *hátul áll*. Bizonyos hát e' szerént, hogy az *l* ki

nem maradhat ezekből: *ollyan, ilyen*, és így nem helyesenn írának így *ojjan, ijjen*.

Hérdés: két *ll*-et írjunk é? vagy egyet? Erre a' második kérdésre részszerént a' harmadikból lehet meg felelni; mert ha Jódot vesszünk fel Lágýtónak: akkor elég az *lj*, mert így meg nyerjük a' Kettőztetést, avagy a' Dagest, a' mellyet mind a' *Lambdások*, mind a' Jottások többnyire ejteni szoktak. Akkor ugyan is így szakad meg a' két syllaba: *ol-jan, il-jen, mel-jek*, 's így osztán Positio támad, valamint támadt ezekben: *talál-ja, útál-ja* 's a' t.

De ha minden részről igazat akarunk tenni, leg jobb ezeket a' kérdésben lévő szókat két *ll*-el írunk, mellyek közzül a' hátulsó *γ*-nal lágýittassék. §. 65. N. 11. Ugyan is:

1. Van egy Verbumunk, a' melly kétség nélkül az *illy* Qualitativumnak magzatja, melly ez: *illik, illet, meg illet a' szép ruha, nem illet az arany peretz*. Ezt a' szót az egész Magyar Világ egy formánn és mindég két *ll*-el mondja. Ha tehát két *ll* van a' leányában: légyen két *ll* az anyjábann is.

2. A' Krakкаи Ábécze, Sylvester, és azoktól fogva minden jó Iróink többnyire így irták ezeket: *olly, illy, melly, valamelly* 's a' t. Itt a' jó példát annyival inkább meg kell tartanunk, mivelhogy azt mind az Etymus gyámolítja, mind a' jó, és rész szerént még a' rossz kimondás is javasolja. *)

*) A' ki a' Magyar Nyelv Dialectusait, vagy Vidéki szóejtésait vizsgálja: szükség, hogy a' *Lambdások*, és *Jottások* között való külömbökre különös figyelemmel légyen. A' Jottások gúnyolják a' Lambdásokat: ezek nem annyira amazokat. A' Philologus nem vesz részt a' gúnyolásban: hanem mindenikre egyaránt figyelmez, és a' külömböző Szóejtést meg jegyzi, tudván hogy a' Magyar Dialectusoknak még a' hibája is tudományra vezet. A' Lambdások

§. 67.

Ambár az eddig mondottakból világos, hogy a' Magyar Helyesírás felette nagy vigyázást kíván,

sok hibáznak; mert tsupa száraz Lambdával beszélvén, felejtkezni láttatnak Nyelvünknek azon Geniusáról, melly szerént ez, a' Lágyúlható (Liquida, Liquesens) *l* betút, a' hol helye van, örömet meg lágyítja a' szó végénn. A' Jottások hibáznak: mert tsak az el lágyúlt hangot hallatván, ne talám a' gyökérnek valóságára tartozó Lambdát vigyázatlanúl számkivetik, és az energiával tellyes nyelvet selypes puhasággal rútitják.

A' Philologus ki hallgatja mindeniket, és a' két ellenkező hibát össze vetvén, el találja a' közép úton álló igazságot. Tudni való pedig, hogy a' Jottások nem minden végső Lambdát lágyítanak meg: hanem tsak a' hol annak a' Nyelv Geniusa szerént meg kell lágyúlni. Nem mondják p. o. *haját fogtam, tsajt vetettem*, e' helyett: *halat fogtam, tsajt vettem*: hanem mondják: *hej, méj, tsekéj, kevéj, hüvej*, 's a' t. ezek helyett: *hely, mély, tsekely, kevély, hüvely, terebély* 's a' t. Hasonlóképpen a' Lambdások koránt sem minden lágy hangot tserélnék fel az ő száraz Lambdájokkal, p. o. *haj, háj, vaj, rabja, írja*, soha sem mondják: *hal, hál, val* 's a' t. hanem ezt bátran fel vehetjük tsalhatatlan Canonnak: hogy *valahol a' Lambdások száraz Lambdát mondanak; ott kell lenni az l-nek, annak a' szónak gyökerében*. Ez a' Canon jó szolgálatot tesz az Eymologusoknak a' maga helyénn.

Három szavaink vagynak itt, mellyeknek hangja össze vág: *melly, qui, quae, quod, melj pectus, mély profundus*. Hogy a' két hátulsó így irattassék: azt *per Conventionem* meg állíthatjuk: az elsőről többé kérdés nintsen.

Ha ezt a' szót *pectus*; így írjuk: *mejj, mej-jemet*, akkor meg sértjük a' Lambdásokat, és ne talán a' szónak igazi Etymusát. Ha így írjuk: *mell, mellemet*: szenvedhetetlen lesz a' Jottások fülébe, 's méltánn is, mert itt nyelvünk

és hogy többnyire minden betűnek meg határozott törvényje lévén, itt az önkényes véleményeknek,

Geniusa lágyítást kíván. Ha így írjuk: *melly*, *mellyet*: akkor azt a Névzással össze zá-
varjuk, és egyé teszszük, ok nélkül. Ha így
írjuk: *mely*, *melyet*, *mellyemet*: akkor el vész
a' Dagess, holott az ott van mindég mind a'
Lambdások', mind a' Jottások szájában. Nohát
írjuk: *melj*, *meljet*, *meljemet*, mert így meg
nyerettetik mind a' keménység, mind a' lágyu-
lás, mind a' Dagess, még pedig a' betűknek le-
hető leg kissebb száma által. De így kívánja a'
szónak Etymusa is, melly nem másból lett, ha-
nem ebből a' parantsolóból, el kopván az első
betű: *emelj*! — az édes anyai hűségnek szava
ez, mikor kisedét karjaira vévén, azt mondja
néki: *emelj*! az az *szopj*! mert a' mit ma így
mondunk: *enni*: azt hajdan így mondottál: *em-
ni*, *em-elni*, valamint ebből a' másik régi szó-
ból: Ved, (víz) lett *vedelni*, mint mondjuk:
ne vedelj olyan sokat, az az, *ne igyál ol-
lyan sok vizet*. Így lett *Emlő*, mellyből a'
tsets-emő tejet *em*, *emel*. Eredeti értelme te-
hát ennek: *emelni*, ez völt: *lactare*, *sinu ma-
terno fovere*; innét *portare*, *bajulare*. Mikor
tehát a' férjfiak' *meljét* így nevezzük: nyilván-
sággal Tropus van ebben, mivel tulajdonképpen
csak az Aszszonyoknak van *melje* vagy *emlője*;
a' honnét ezek a' szóllás formái: *meg teltt a'
melje*, — *ki fakadt a' melje* — és soha azt a'
tagját egy Magyar Aszszony is másként nem ne-
vezi.

Ezt a' szót: *profundus*, a' Lambdások mond-
ják *mél*, *míl*: a' Jottások *měj*, mi pedig írjuk
mély. Lehetne ugyan Jóddal is — *mélj*, mint-
hogy ezt, a' vonás mindég meg különbözteti
a' *melj*-től: de elég itt a' rendes Lágyító Ypsi-
lon, mivel a' Lambdások soha sem mondják
ezt Dagessel: *millebb*, hanem csak *mílebb*, *mé-
lebb* = *mélyebb*. Ha ennek a' szónak Etymu-
sát, avagy az ebben el rejtett fő ideát nyomoz-
zuk, én régen meg állottam ezenn: *im öl*! —
ne menj oda! — *bele halsz*! mellynek kised

és a' puszta jó tetszésnek helye nintsen: de tsak ugyan *nem olly illiberalis a' Magyar Orthogra-*

hangú első betüje el kopván, lett *míl*, mivel az *ö, ü, i* atyafiasok. Ezt bizonyítja az ellenkezője: *se meg öl! — ne félj néki menni! — nem halsz bele!* — régi módon: *se eg öl — se kél, tsekél* — innét *tsekély víz*. Mitsoda jeles *crystallisatio* vagyon itt! és minden betű változás a' leg pontossabb Analógia szerént történik. Hogy az *ö* el változzon *i*-vé: nem gyakori nálunk, de néha meg esik. A' mit sokann így mondanak: *emöke, emök*: ugyan azt többen mondják: *emig*, vagy hangosabban *eming*. Jelenti azt a' sós vizet, mellybe az új sajtot teszük néhány orákig, hogy abból *em-jen*, *egyen* annyi söt, a' mennyi kell — ut *caseus recens se sale saturat*. A' Tsallóközön *itet*, e' helyett: *ötet*.

A' hosszas ki ereszkedésért bocsánat! — de szükség volt egy ilyen példában meg mutatnunk, mind azt, hogy a' Magyar Nyelvben minden hajszálnak oka van, mellyet leg inkább az Író köteles figyelemmel tartani; mind azt, hogy sok szavainkat nem lehet helyesenn írunk, hanem ha ahoz a' sokaktól meg vettetett, sőt még *veszedelmesnek is kiáltatott Etymológiához folyamodunk, melly az ő birodalmát Nyelvünknek egész alkotására ki terjesztette, és a' mellyben láttatik Nyelvünknek egyik ditsősége*; mind azt, hogy valamint a' *Lambdások*, és *Jottások*, úgy más esetekben, minden más *Dialectusokat*, és még azoknak úgy látszó hibáit is, éles füllel, 's józan figyelmetességgel ki kelletik halgatnunk; mivel mind azok együtt, a' *Philologusnak*, *Grammaticusnak*, *Etymologusnak*, *Orthographusnak* meg betsülhetetlen szolgálatot tésznek.

Így kell írunk ezt a' szót is: *belly-bb*, mert ez annyi mint *belőlebb*. Így *felly-cbb*, mert ez annyi mint *felyülebb*. Héptelenség az a' mint mostanában kezdik írni, még gondosabb Íróink közzül is sokan: *meg mondottuk oda felebb*; mert ha volna ilyen szónk: az nem

phia, hogy némelly esetekben a Magyar Geniushnak illendő, és mérsékelt szabadságot ne engedne. De ez a szabadság koránt sem terjed ki azokra, a melyeket a Grammatikai pontosság, a szónak igaz Etymusa, és a szók' hajtogatásának,

más lenne, hanem ennek comparativusa: fél, dimidium. De soha sem hallottuk ezt Magyar szájból: *selebb ment, selebb repül*, hanem a Lambdásoktól, *fellebb*, a Jöttásoktól *fejjebb*. Igazság szerént így kellene lenni: *meg mondottuk ott fentt, v. ott fentebb, v. ott fellyebb*; mert ez az igétske: *fel*, jelent motum ad locum: ezek pedig *fentt* és *felyül* quietem in loco. p. o. a *felhők ott fentt úszkálnak a levegőn felyül*. Es így: *meg mondottuk ott fellyebb*, vagy *ott fentebb*; és ha így ejtjük, minthogy így szoktuk: *oda fellyebb*: akkor az *oda* ebből készült: *ott a' fellyebb*.

Itt, mintegy által menetelbenn azt is meg jegyezzük, hogy ámbár mindennap halljuk ezeket: *ide bevan*, — *oda ki fekszik*, — *oda le lakik*, — *oda le szolgáltam* 's a' t. de mind ezek éppen abba hibáznak megfordítva, a' mibe a' túl a' Tiszai: *Kovátséknál ment*. Egyik hibát ugyan a' másikkal menteni nem lehet: de leg alább látjuk, hogy a' Debreczeni *nál*, *nél*-nek hibája nem példa nélkül való, más formában egész Nemzetünknel.

Valyon? a' dolog valóságát kételkedve tapogatónak szava, melly alig ha ebből nints *per Syncopen* össze ránva: *Való é ugyan?* a' ki ezt ebből származtatja: *vallom = valólom valóságát bizonyítom*, és azért két *ll*-el írja: *vallyon?* szabad véle. Minden esetre az *l* ki nem maradhat, és mind az Etymus mind a' Kétféltelműség miatt helytelenül írának így: *Vajon*.

Killyebb, tellyes, tellyességel. A' Lambdásoknál *killebb, telles*, a' Jöttásoknál *kijjebb, tejjes*. Írjuk hát *lly*-nal hogy mind a' két Féltnek eleget tegyünk. Egyébaránt ezeket így is írhatjuk: *kiljebb* (Erdélyben *küljebb*) *teljes, teljességel*.

's kiváltt az Adfixumoknak sanctionált Typusai változhatatlanúl meg állapítottak : hanem tsak azokra, a' mellyek a' Nyelvszokás szerént vagy kétségesek, vagy nyilvánsággal kettős (anceps) tulajdonságúak lévén, azokban a' szabad választás az Irónak jó tetszésére bizattathatik. Ide teszünk néhány példákat.

1. Többnyire meg egyeznek abba Nemzeti Iróink, hogy ezt a' gyakrann elő forduló szótskát: *Egy*, meg kettőztetés nélkül írják. De még is nem újság ezeket látnunk: *eggy*, *edj*, *edgy*. A' két hátulsó meg nem álhathat addig, valamig az *Etymologicon* meg nem mutatándja, hogy az *Unitas* nevét nem ebből formálta a' Magyar: *ig*, *eg*, hanem ebből: *ed*, *edd*. E' kettő pedig: *egy* 's *eggy* szabad választásunktól függ. Az elsőben mindazáltal nem ok nélkül egyezhetünk meg; mert ámbár maga az *eggy* mindég dagessel jár is: de a' származottjai két félek, ugymint: *eggyes*, *eggyetlen*, *eggyügyű*, *eggyenként*; majd ismét: *egyenlő*, *egyenes*, *egyedül*, *egyéb*. És így maga a' Nyelvszokás szabad választást láttatik engedni e' kettő között *egy* vagy *eggy*.

2. Némelylek írják: *bizonnyára*, mások: *bizonnyára*. A' régiéknél, p. o. *Molnárnál* az első találjuk. Itt a' dagesst nem lehet ebből gyámolítani: *bizonnyal*, mert ez e' helyett van *bizonyval*. Úgy de ez is meg van nálunk: *bizonyomra mondom*. Ebből, a' helyes typus szerént: *vagyon-om*, *vagyon-od*, *vagyon-ja*: leszsz *bizony-om*, *bizony-od*, *bizony-ja*; mellyből ennek kell ki jöni: *bizonyjára*, mint *anyjára*.

De úgy látszik, hogy a' későbbi szokás nem helytelenül vett magának szabadságot, a' kettőztetés el hagyására, tekintetbe vévén a' szónak igazabb Etymusát, ezeknek formája szerént: *valahára*, *mostanába*, *minapába*. Mindenütt ez a' szó lap-

pang: *ha* = *idő*, *hára* = *időre*; de az adspiratio csak egyben láttatik; a' többiekből egészszen ki kopott. *Valamelly hára* aliquo unquam tempore, *mostani hába* moderno vel propinquiori tempore; *minapi hába* nupero tempore. Ezek szerént *bizonyhára* jelent certitudinem in omne tempus duraturam. A' kik tehát ezt a' szót dagess nélkül írják, jól tselekeszik: de azért a' másik félt grammatikai tévelygéssel ne vádolják.

5. Helyesenn és tudósann írjuk így: hallottuk *füleinkkel*, láttuk *szemeinkkel*, mert ezek e' helyett vagynak: *füleinkvel*, *szemeinkvel*. De mint-hogy a' dagess nem hallatik az *n* után: el lehet az egyik *k*-t hagyni takarékoságból; a' homályosságtól való félelemnek külömben is itt helye nem lévén.

Sokann a' Hétértelmüséggtől félvén, meg kettőztetik az *s*-et ezekben: *az ő vallássokkal* — *az ő írássok' módja* 's a' t. De arról ne felejtkezzünk el, hogy a' kettősértelmü szók, vagy *Homonymumok* minden nyelvben elkerülhetetlenek lévén: azoknak helybéli igaz értelmét a' Contextusból, avagy a' beszédnek egymásból folyásától kellett várni. *) Itt

*) A' Contextusra keveset bizván, és ugyan azért a' Kétértelmüséggtől ok nélkül tartván: mostanába még leg jobb Iróink is, Nyelvünk' Euphoniáját éktelenül pusztítják. Holott ámbár a' világosság törvényje (*fuga amphiboliae*) Nyelvünknek leg főbb törvényje légyen is: de tudni való, hogy ez a' fő törvény, mintegy magába zárva tartja mindég im e' másikat: *Figyelmezz a' Contextusra*, mert a' figyelmetlen halgatónak vagy olvasónak, még a' leg tisztább beszéd, vagy írás is, mindég tele van homályal. Ennek meg nem gondolása miatt, a' szemérmes Jód, már ma oda is rakattatik akaratja ellen, a' honnét ő magát a' Szebbhangúság' kedvéért hátra szokta vonni, p. o. *boldogságjok*, *igazságjok*, *bizonyosságjok*, *békességjek*, *seleletjek* 's a' t.

hát ször szál hasogatók sohasé légyünk. Hi nem tudná ezeket meg különböztetni: *hunc librum legi* — *hic liber non meretur legi?* Hi nem értené ezt: *A' mi Atyáink az ő pogány Vallásokkal fel hagy- tak — volt é nékiek hajdan saját írások módja?* nem tudjuk. Annyival inkább el hagyhatjuk a' kettőztetést, mivel ezek a' szók az Egyes számban, a' birtokosság harmadik személyében nem dagessáltatnak, p. o. *vallásom, vallásod, vallása* nem *vallás- sa — írása*, nem *írassa*. A' ki tehát ezeket a' meg mondott helyen, tsupa hajszál hasogatásból, avagy serupulositásból meg kettőzteti, ám tselekedje azt: de ne vegyen just magának azoknak meg támadására, a'

vagy pedig a' gyenge hangúakbann (a' mit bámulásunkra már Grammatikai törvénybe is tet- tek) a' disztelen Jód azzal a' nagyobb diszte- lenséggel távoztatik el, hogy a' tisztes *ek* vé- gezet helyett, a' durva *ök* vétettetik fel, p. o. *fejök caput eorum, kezök, szükségök, egészsé- gök, betsületek, természetökre, eredetökre* 's a' t. mintha ugyan a' Contextus nem mutatná meg hűségesen, hogy mikor vagynak ezek a' szók független, 's kötetlen állapotban? (in sta- tu thematico) mikor pedig birtokos - ragasztéki helyheztesben? Ha így írom: *boldogtalanok a' kik nem örzik az ő egészségeket, és betsü- leteket*, van é itt zürzavar? vagy Hétértelműség? Hát, azon két három Századok alatt, a' miolta a' parasztos ő valamint másunnan, úgy innen is el üzttetett, kitsoda mutathatná meg, hogy leg jobb Iróinknak minden írás tele van ho- mályal, azért, hogy nem irtak *kezőket, egészsé- géket, betsületeket*? Miért rútitanánk hát szépségre törekedő nyelvünket, tsupa szörszál hasogatás kedvéért? Hát ha még valakinek ez a' képtelenség is eszébe jut: *az ök egészséget?* Vagy egy harmadik a' Jódot, és az *ök*-öt egye- sítvén, így találja irni: *egészségjök, betsületjök* — ut turpiter atrum desinat in piscem — mitsoda éktelen idomtalanság kerekedik abból!

kik az igazi tyrust szemek előtt tartván, az oda nem illő dagesst el távoztatják.

4. Hogy a' nyugvási végezetek, a' Gerundiumok, és Adverbiumok nn-et kívánnak: mutatja az igazi hangejtés; mert minden jó fül érzi a' küiömb-séget ezek között: ugyan *azon* állat, és — a' *pa-donn* áll; *vén* ember, és — *értvénn* ember a' dolgot; *szüntelen* *) esik, és — *szépenn* esik. De valamikor Mássalhangzó követi őket: el hagyhatjuk az egyik n-et takarékoságból §. 52.

Sőt ezekkel: *bann*, *benn*, még többre is mehet az Iró, a' köz beszédet követvén, melly ezeket ritkán szereti ki mondani, p. o. *tegnap szóba forgott*, *kevés van a' hordóba*, a' *zsebembe van* 's a' t. De ezzel a' szabadsággal nem vaktába, hanem tsak módjával éljen az Iró, mert ő töle nagyobb pontosság kívántatik, mint a' sebesen beszélőtől. Itt is, valamint Helyesírásunk módjának egyéb részeiben, sok függ az Izléstől, a' melly miudenütt érzi a' tsinosságot, és minden Grammatika nélkül törvényt tud magának tenni. **)

*) A' *talán*, *telen* végezetű Adverbiumokat mindég kettőztetés nélkül mondjuk, p. o. *minduntalan*, *hasztalan*, *szüntelen*, *hirtelen*, *véletlen*, *büntetetlen*. Ezek valósággal tagadó Adjectivumok, de a' Németek módja szerint Adverbialis szolgalatot tesznek, úgy mindazáltal, hogy némelyek az *ül* végezetet fel veszik, p. o. *büntetlenül*, *szüntetlenül*. Mint a' füst jő, 's megy *hirtelenül*: El oszlasz egykor *véletlenül*. Faludi.

**) Igen is, hogy sok függ az Izléstől: de osztán meg lássuk, hogy a' képzeltt *sebességet* keresvén. Nyelvünket *Szépségétől*, és a' szókat erejektől meg ne foszszuk. A' kik a' *disztelen* *ök* hangot kötözik reánk az *ö* *szükségökben*, *egészségökben*: más részről olly tsinos érzésüek, hogy ugyan *azon* hangot nem szenvedhetik ebben: *tökéletes*, hanem írják *tekéletes*, *tehéletes*,

5. Havalaki nem az etymust, és igaz typust, hanem a' közbeszédbeli szöejtést tartván maga előtt,

mind a' Nyelvszokásnak, mind a' régi Iróink példájának ellenére. A' diszes Hangkeresés jó dolog: de itt a' vesztesség aligha meg nem haladja a' nyereséget. Ez a' szó *tökéletes* v. *tökéletes*, kertészi, és szöllő mivesi szó. A' fának a' töve és dereka ad életet az ágaknak; nemkülömbenn a' *szöllőtöke* a' vesztzőnek, és éppen az a' leg jobb szöllő vesztző, a' mellyik a' *tökéből* jött, — mellyet a' töke *agyból* hajtott; a' többi pedig tsak — *fattyú vesztző*. Itt vette fel a' természetre gondosan figyelmező, és beszélleni az oeconomiáján tanult Magyar ama' szép, és nagy Ideának nevezetét. *Tökéletes* az, a' mi az élet kútfejével, a' *Tökével* van szoros öszve köttetésbe, — a' mi a' *tökéán áll*, a' *tökéén élledez*: — ennek ellenébe teszi a' Magyar azt, a' mi tsak *ágrúl szakadt*, a' mi igen meszsze van a' *tökétől*, és éppen a' szegény, szükülködő, ügyetlen embert nevezi *ágrúl szakadt-nak*, igen szép, fontos, erővel, és gondolattal tellyes el nevezéssel.

Ez a' szó: *Teke*, *Conus*, *Sphaera*, igen is, hogy ebből jött: *Töke* mivel a' szöllőtöke rendszerént kerek, és mivel a' leg erősebb *Tekék* *Tökéből* készülnek: de valaminthogy a' betű, és a' tonus el változtak: így még sokkal nagyobb a' két Ideának külömbisége. A' *Tekének* kiváltképpen való tulajdona a' sebes forgás: és így *Tekénn élni*, vagy *tekénn álni* nem nagy tökéletesség, mert az a' bizonytalanságnak, és álhatatlanságnak rajzoló példája, avagy emble-mája volt mindenkor, mint mikor a' régieknél a' *fortuna volubilis* egy Sphaerára állitva festetett.

Nyelvtudóssaink sajnálják, és rész szerént méltán, hogy Nyelvünkben az *e* vocalis annyira el szaporodott. Ugyan miért neveljük hát azoknak számát az ilyen esetben szókkal: *épétem*, *szépétem*, *segétem*, *kerétem*, *népesétem*, *tökéletesétem*, és a' mi még sokkal képtelenebb, mikor a' gyenge *e* betüt a' vastaghangúak közzé

meg kettőzteti írásában ezeket: *előszször, egészszén, késszén, ditsösség, és egésztség* helyett ír *egészséget*: el lehet ugyan azt nézni, mint türehető hibát, tsak hogy az Író tartsa meg azt, hogy valahol a' közbeszédbe szövejtésnek, valamelly felsőbb törvény parantsol: igen jó azt a' törvényt meg tartani, és a' tudós vigyázatlansággal (erudita negligentia) vissza nem élni. Némelly szókban az *l, s, t*, betűk' kettőztetése helytelenységéről, vagy szabados voltáról. Lásd §. 32. Nro 5. a' Jegyzésben.

6. Az el válható Particulát a' Verbummal öszve kötni, vagy attól különszakasztani, szabadságunk-

keverjük, mint: *tanétom, tanétó, nagyétom, fordétom, mozdétom, tsonkétom, károsétom, takarétom* 's a' t. mellyekkel már ma tellyesek az első rangú Íróink' munkáji. Ha ezen Verbumoknak az eredetét vizsgáljuk, úgy látszik, hogy azoknak *tom* és *tem* végezete ebből készült: *teszem, tevem*. Két verbumból készült szók hát ezek, éppen úgy, mint a' Deákban: *cale-re facio = calefacio, melegülni tevem = melegítem, madefacio, nedvesülni tevem = nedvesítem, mansuofacio szelidítem így építem, szépittem, kerekítem* 's a' t. Mindenütt meg jelenik az *ü*, melly az *i*-nek tserebetüje. Lehet ugyan ezeket ebből is származtatni: *éppé tevem = építem, széppé tevem = szépítem* 's a' t. de minthogy ezek a' szók az öszve forradás, avagy *crystallizatio* által különben is igen el változnak: sokkal jobban esik, ha az *e* helyett *i* betűt veszünk fel *epentheticának*; kivált a' vastag hangúak tekintetéből, mivelhogy az *i* vocalis mind a' lágy, mind a' keményhangúakkal öszve tart. Így leszsz ebből *nagyülni tevem = nagyítom, nem nagyétom, tanulni tevem = tanítom, nem tanétom* 's a' t. Nyelvünknek derék Dialectusában, a' mellynek hangejtését leg örömebb követik Íróink, soha sem is halljuk másként, hanem *építem, kerekítem, nagyítom, károsítom* 's a' t.

bann áll. Az öszve kötést javasolja a' tudós Nyelvek', és leg jobb Íróink példája §. 66. De ha valaki megkülönbözteti is őket: nem hibáz. Mert nálunk a' Particulák nem tsak hátul válnak el az ő Verbumaiktól, mint a' Németeknél: hanem elől is, egy, vagy több szónak közbe jövése által, p. o. *meg sem gondoltam* — *meg sem lehet azt fogni* 's a' t., és így ámbár azok szorosann egy másra néznek: de a' Magyar úgy él azokkal, mint két különböző igével. De továbbá az el választás által nem tsak azt nyerjük, hogy különbenn is sok hosszú szavaink ne szaporittassanak, p. o. *meg engesztelhetetlen*, *öszve férhetetlen*: hanem az ilyen zavarodást is eltávoztatjuk: *meg ette* — *megette* §. 66. N. 2. Az is igaz, hogy egy tekintetre jobban meg értjük őket, ha külön állnak, p. o. *fel leltelek* — *fel leltelek*. Az Irónak vigyázni kell minden aprólékra. Végtére azok a' particulák nem tartoznak szorosabbann a' Verbumhoz, mint a' harmadik grádusbann a' *leg*, aző Adjectivumához: és még is ezeket mindég külön írjuk: *leg szebb*, *leg állandóbb*.

7. Jól írjuk ezeket így: *akképpen*, *ekképpen*, mert ezeket is egybe írjuk mindég: *miképpen*, *akkor*, *ekkor*, 's a' t. De nem méltó meg támadni, ha kik így írják: *a' képpen*, *e' képpen*; mert talán mindnyájan meg szaggatva írjuk ezeket: *a' szerént*, *e' szerént*, *a' miatt*, *e' miatt*, *a' helyett*, *e' helyett*; és ezeket is örömeztőbb látjuk: *a' féle*, *e' féle*, mintsem *afféle* *efféle*. De már ezeket soha nem kell meg szaggatni: *abból*, *attól*, *arról*, *annál*, *ahoz*, mert ezek a' paragogicák egészen hozzá ragadnak a' szóhoz: *házból*, *padról* 's a' t.

8. Az Accentusok körül vigyázva éljünk szabadságunkal. A' hosszú magában hangzóknak vonásait restségből elhagyogatni nem bátorságos. Az a' Bíró, a' ki a' Török Basához írott Levelében *deés* helyett *élest*

igért: a' fejével fizetett egy vonásnak el hagyásaért. De a' hol el maradhat: ne szaporítsuk vele az írás alkalmatlanságát *) ne tegyük ezek felibe: *volt vol-*

*) Ennek az Igének: *Esmerem*, leg helyesebb írása módját még nem tudjuk. Hatféle képpen írják ezt a' szót: *ismerem*, *esmerem*, *ösmerem*, és ismét vonással *ismérem*, *esmérem*, *ösmérem*. A' gyökér valóságához, úgy látszik nékem, leg jobban közelit ez: *ösmérem*. Különös szó ez nálunk. Mert a' midőn a' mi Nyelvünkben sok száz nevek (nomina) nem egyebek, hanem tsupa Verbumok: tehát meg fordítva, ez a' Verbum *Ösmérem*, ebből a' két Nomenből eredt: *Ösöm vérem*, *ösi vérem*, *ösi atyámfia*. Az emberiség hajdani állapotjában, mikor a' Pátriárkhai familiák, mint pásztori bujdokló csoportok, egy egy csapatba külön laktak, és a' másik familiától nagy kietlen pusztaságok választották el őket — mikor még az ilyen csoportok között sem kereskedési, sem más társasági békességes öszve köttetés nem volt: tehát ebben az eredeti állapotban, a' meg oszlott familiák költsönös esmerettségének egyedül való fundamentoma volt a' *vérség*, és *atyafiság*, melly szerént, vagy még az el szakadás előtt esmerték egymást, mint azon egy Pátriárkhai Atyának terjedéki: vagy pedig a' meg oszlás után, az atyafiságos látogatások, és öszve házassodás által, meg fundáltatott, meg újittatott, és fent tartatott közöttök a' költsönös esmerettség. Az ösi vérbe nem részesültt esmeretlenek, a' kik osztán nem is azon Nyelven szóllottak: a' másik familia előtt meg annyi *idegenek* voltak, a' kiket a' másik csoportból való a' maga *Ösi vérenek nem esmert*, és mikor azokkal a' nagy pusztaságban öszsze találkoztott, tehát azokra, mint bizonyos ellenség-re nyilat, *avagy ideget rántott — idegenn a' kezéd!* — *idegen!* és úgy látszik, hogy a' Németeknek ez a' szavok: *Degen*, melly *fegyvert* jelent, ebből vehette eredetét. Több ilyeneket találtam az én Philológiai nyomozódásimban, a' mellyek az emberiség legrégibb, eredeti, Pátriárkhai, állapotjának Epochájára fel emelik nyelvünket.

na, hold, ámbár mindég meg nyujtva mondjuk azokat; de már ez meg kívánja: *szólt*, v. *szóllt szólna*, 's talám ez is elfogadja: *meghólt*. Ha valaki el hagyja ezek felül: *arról, attól, abból* nem nagy kárt tesz ugyan gondatlanságával: de tsak jobb azt oda tenni, mivelhogy ezeknek származottjai mind hoszszúk: *rólam, tőlem, belőlem*.

Ezek az Adverbiumok *rosszszúl, álnokul, rava-szúl, emberül* 's a' t. lehetnek a' Versszerzőknél ket-tős mértékűek (anceps) vagy éppen rövidek, hogy meg választassanak a' minéműségessített verbumoktól: *rosszszúl, rosszszabbúl, javúl* 's a' t.

Ezek: *nekem, neked, neki; velem, veled, vele*, vonás nélkül járnak rendszerént; de a' tisztesség kedvéért oda teszszük azt, ha nagy emberrel vagy Istennel beszéllünk p. o. *Tenéked* Uram hálát adok — nem *Teneked*. Uram Király! *Néked* ajánlom éltemet — *véled* mégyek minden veszélybe. Ezt nevezzük *Accentus reverentiae*.

9. Vagynak sok idegen szók nálunk, mellyek rész szerént a' köznép szájába is forognak, p. o. *Philosophia, Historia, Oratio, Praedicatio, Sententia, Conventio, dispensatio, disputatio, instructio, inquisitio, absurdum* 's a' t. Ezek között némelyeket a' közrend hibáson mond ugyan: de átallyába vévén, ezek Magyar kaptára nem üttettek, hanem minden változtatás nélkül az ő eredeti valóságokban mondódnak ki nálunk; és így ezek tsupánn az által nyernek, Magyar polgárságot, ha magyarosan íródnak, p. o. *Filozofia, Ortografia, Predikázio, Szententzia* 's a' t. Ezeket tehát így írhatja, a' kinek tetszik, kivált a' köznép számára írott Könyvekben; ha pedig tudósoknak írunk, jobb azokat eredeti valóságokban meg

hagyni. Egyéberánt ezt a' dolgot hajszalhasogatásig sürgetni nem szükség. *)

10. A' birtokossági őszeve köttetésben lévő szók közzül a' Birtokost, mint meg tsonkitottat, apostrophálni szokták, abba a' hiszembe lévén, hogy attól most a' *nak*, *nek* végezet elvan szakasztva, p. o. a' *Magyarok Istene*, e' helyett: a' *Magyaroknak Istene*. Használhat ez az Apostrophe, mint fel függésztés jele ott, a' hol több a' Birtokos, p. o. az *egészség' és hosszú élet' talpköve a' mértékletesség*, vagy a' hol idegen szók jönnek közbe, p. o. *az igazság mozdíthatatlan vasmatskája* — hogy az Olvasónak figyelmetessége függésben tartattassék, és előre meg tudja, hogy az a' szó, nem köttetlen, és szabad állapotban van, hanem a' még következendő valamelly szótól függ annak értelme.

*) Az idegen szókban lévő sziszegő *sz-et* a' Magyar Nyelv többnyire vastag *s-re* szokta változtatni. Így leszsz ezekből: *Salomon, Samuel, Augustinus, Josephus, Saphia, Alexander, Esaias, polus, virtus* — Magyarúl: *Salamon, Sámuel, Agoston, József, Zsafia, Sándor, Esaiás, polus, virtus*. Ez a' végső vastag *s* mostanába, fáin érzésü Iróinktól durvának találtatván, sziszegő *sz-re* kezd változtattatni. Szép volna a' tisztes példát követnünk, ha lehetne: de úgy látszik, hogy az meg nem eshetik Nyelvünk' Geniusán teendő erőszak nélkül. Hát a' Frantzia, 's kivált az Anglus, a' Deák szókat a' maga nyelve geniusa szerént ejtvén, mennyire ki veszi azókat formájokból? 's tsak nekünk kellene e' szégyenlenünk azt, hogy az idegen szókonn egy kis fordítást tesz Nyelvünk? Ha valaki így szöllana akár a' Diétánn, akár a' Papi székben: melly szép *Virtuszok* példáját mutatták hajdan *Aristidesz, Epaminondász, Atticusz* 's a' t. a' Magyar Publicum meg esküdne, hogy az ő Oratora — gyógyíthatatlanul selypes.

De ha valaki az Apostrophét el hagyja: bal ítéletet nem érdemel. Mert a' mi illeti az Olvasó figyelmetességének függőbe tartását: hát az ilyen mondásokban miért nem rakjuk fel a' figyelmeztető jeleket: *azokat a' vásott', erköltsös', és magokat sok rozsza-ba ártott' ifjakat meg kell büntetni* — holott a' három előre botsátott epithetum mind addig érthetetlen, valamig elő nem jön a' Subjectum. Ha pedig az Író arról van meg győződve, hogy ott a' *nak, nek* végezetnek helye nints, és hogy a' Birtokosnak, képzelt tsonkulása az ötet követő társához van toldva; akkor senki sem kívánhatja tőle, hogy a' Birtokost apostrophálja *)

*) Nagy dolog, ha igaz — de alkalmasint úgy van, hogy még a' leg együgyűbb Szerkeztetés (constructio) természetét sem értjük Nyelvünkben, hogy t. i. *hogy kell két substantivumot öszve kötni, mellyek közzül az egyik birtokost, a' másik pedig birt dolgot jelent.* Itt a' mi Nyelvünk két különböző módot tart; sőt a' hol helye van, a' kettőt öszsze elegyítvén, belőlök egy harmadik formát is készít, jeles oeconomiával. Az első, és leg közönségesebb Szerkeztetés módját, melly néminémüképpen hasonlít az Európai Nyelvekben lévő *Genitivi Syntaxishoz*, méltán nevezhetjük *Genitiva* vagy *Possessiva Constructiónak*; a' második pedig valóságos *Dativa Constructio*; mellyet a' titkonn ott lappangó, de el hagyattatni szokott verbum substantivum igazgat. És így mindeniknek más törvényje, más módja, más fundamentoma vagyon; valamint a' két formának öszsze elegyítésébenn is bizonyos törvényt tart a' mi Nyelvünk. Mind ezeket a' Grammaticusoknak régen ki kelle vala fejtegetni, és a' háromféle szóllás formáját éles határ lineákkal meg különböztetni, hogy valahára tisztába jöhessünk. A' Debretzeni Grammatika a' 124-dik §-bann igen jól kezdi: de a' kérdést tellyességgel ki nem meriti. A' Révai Oskolája is még ezt a' tárgyat tisztára nem hozta. A' Tud. Gyűjt. 1818. X-dik kö-

Ezek a' például elő hozott tiz pontok, mellyeknek számát még szaporítani is lehetne, meg mutatják, hogy a' Magyar Genius szabadságának elég nagy hely engedtetett az Orthographia mezejében. De ugyan ezen példák meg mutatják, hogy még ott is, a' hol a' Magyar Irónak szabad választása vagyon, koránt sem valamelly pajzán, és törvénytelen jó tettést: hanem nyomos, és fundamentomos meg győződést kell az Irónak követni. Soha sem nyertes abba

tetében recenseált Grammatikát, még tsak recensióból esméri a' Szerző: de azt nyilván látja hogy a' leg ujabb Grammatikák, az itt érdeklött birtokossági háromféle szollás formájit tsudálatosann öszve zavarják, egyiket a' másikkal eltemetik; az első, leg igazabb, leg genialisabb typust a' másodiknak kedvéért számkivetik, és a' Nemzetre olyan typosokat tolnak, sőt már századok óta a' Versszerzők, a' Vallástanítók, és a' fordítók, némelly rossz formákhoz annyira el szoktatták Nemzetünket: hogy már most a' ki ez vagy amaz formát nem tiszta Magyarságnak állítani merészli, meg vettetést, és ki gúnyoltatást fog nyerni. Ennek bővebb meg mutogatásába, a' jelenvaló, és már is hosszúra terjedt Értekezés bé bocsátkozni nem akaryán: most minden további probák nélkül ide teszi a' maga állításait.

Nem jó Magyarság van ezekben:

1. A' Magyarok' Királyok Mohátsnál el esett
2. A' Magyaroknak Királya Mohátsnál el esett
3. A' Magyaroknak Királyok Mohátsnál el esett
4. A' Magyaroknak a' Királya, v. az ő Királya Mohátsnál el esett.

Jó Magyarság van pedig ezekben

1. A' Magyarok Királya Mohátsnál el esett
2. A' Magyaroknak az ő Királyok Mohátsnál el esett. Ez az utolsó Ellipsissel, 's herekebb, és rövidebb helyheztetéssel, e' helyett:
3. A' melly Király, az övék volt a' Magyaroknak, Mohátsnál el esett.

vala-

valamelly Nyelvnek Literaturája, ha annak Irásmódjában igen sok van a' Conventióra bizattatva. §. 62. mert ott, ha tsak a' Conventió valamelly Tudós Társaságnak Hirályi hatalommal gyámolított tekintetével, mint a' Frantziáknál történt, meg nem állapítatik: tehát az önkényes véleményeknek és ellenkezéseknek szeri száma nem léssen. Sokkal nyertesebb leszsz a' mi Nemzeti Literaturánk abba, ha minden Magyar Író szoros törvénytartó (strictioris Observantiae) kíván lenni; mivelhogy a' Magyar Nyelv igen nagy mértékben regularis, és törvényes.

§. 69.

Arra a' kérdésre, hogy a' *Magyar Író, a' mi Nyelvünket tanuló idegenek kedvéért, nem köteles e' néhol az Orthographiai szoros törvényektől el-távozni?* ez a' felelet, hogy merő képtelenség volna az idegenek kedvéért, tsak leg kissebb sérelmet is ejteni Helyes írásunk törvényjeinn. Nem is kívánhatja azt tőlünk az okos idegen: hanem tsak azt kívánja, hogy a' különösségeket nékie ki mutassuk. Egyéb aránt, minthogy a' tisztes idegenről mindég fel kell tennünk, hogy néki is van értelme, és ő is szeret consequent gondolkodni: tehát még sokkal inkább köteleztetünk az ő kedvéért vigyázni, kiváltt a' szövevényesebb esetekben, hogy a' megállított törvényektől, és a' sanctionált typosoktól el ne távozzunk. *)

*) Ha egy okos idegennel ezt a' Schemát tennék eleibe:

konyhá-m,	konyhá-d,	konyhá-ja
rab-om,	rab-od,	rab-ja
harag-om,	harag-od,	harag-ja
boriték-om,	boriték-od,	boriték-ja
kalap-om,	kalap-od,	kalap-ja
hám-om,	hám-od,	hám-ja 's a' t. 's

ezeknek ezt tennék utánna: gond om, gond-od, *gond-gya, v. gongya*: tehát az okos idegen fenn akadna az utolsóinn, és vagy a' Nyelvet inconse-

§. 70.

Arra a' kérdésre, ha vallyon a' *szemnek* írjunk é? vagy pedig a' *fülnek*? természettel, hogy a' *szemnek* írunk; mert nem a' füleinkkel olvassuk az írást, hanem szemünkkel. Az olvasó pedig, ha fel szóval olvas, és jó Magyar: tehát még az olyan esetekben is, a' hol az öszve ütközött Mássalhangzók között hangtsata támad §. 34. és így a' hol az Írás ellenkezésbe jön a' Himondással: úgy olvassa a' Grammatikai pontossággal írott szókat, a' mint azoknak rendes ki mondása hozza magával az élő beszédben. Különben, ha úgy íránk minden betűt, a' mint azt nyelvünk ejteni szokta a' sebes kimondásbann: minden lépten nyomon fel akadna az olvasó, és nehezen tudna rá menni, hogy az olyan hang szerént való írást minden akadozás nélkül folytást el olvassa. Ide teszünk egy példát:

„ Akkinek ahbelyes írázs grammatikai törvén-
 „ nyeire kevész gongya van: asz hijjába mongya,
 „ hoty hazai Literatúránkad betsüli. Aszt addolgot mek
 „ sem fokhatom, helybe sem hatyhatom, hoty so-
 „ kann úty kívánnág betüiket írni, ammint sebezé
 „ beszédüng bizontalan hangja hozza magával; ho-
 „ lodd bizony úty tiszszerte töpp helytelenség támat-
 „ hat írásungban. Lek szepp tanúbizonsák tétetik
 „ arról ezen hank szerént irodd bizontalan értelmü so-
 „ rogbn. Ha ity próbáljug betüinket írni: abhal-
 „ gató ugyan mek fokhattya aszt, ész bizonyosan
 „ meg érd belöle mindent: de bezzek sog baja leszsz
 „ az olvasónak; merd bizony ő el akathat minden
 „ negyedig betünn. Eszt attörvént tehát bizonyos
 „ kár nélkül el nem fogathattyuk; hanem minden

quentiával, vagy a' Nyelv mestert tudatlansággal
 vádolná: 's méltánn is!

„szónag betűit úgy írjuk, ammint annag grammaticai pontossága parantsollya.“

Imé ez a' tsalfa Sphynx, mikor a' fülnek kedvezni láttatik, ugyan akkor a' szemet tetemesen megtsalja. Ebből a' példából nyilván látjuk, hogy *képtelenség volna a' füleknek írunk, az az úgy írunk, a' mint beszélünk*. Irjunk hát nem a' fülnek, sőt nem is tsupán a' szemnek; hanem írjunk az észnek, avagy a' józan értelemnek, írjunk igazán, a' Nyelvnek törvényjei szerént, a' tiszta Nyelvszokást a' Grammatikai pontossággal egyesítvén: az ilyen Irás mind a' szemet, mind a' fület megelégit.

A' Hazaszeretete egy nyomon jár a' Hazai Nyelv szeretetével. Sok Népeknek az ő Nemzeti nyelvek eltöröltetvén: azzal együtt az ő Nemzeti lételek is eltemtetett. A' Nemzeti Nyelv' ügye tehát sokkal nagyobb, és szentebb, hogy semmint annak a' Tudós Hazafiak tudós szorgalmához tellyes jussa ne volna. Az igaz Patriotismusnak egyik kivált képpen való tüzemre, és bizonyosága az a' fáradhatatlan munkásság, mellyel Nemzeti nyelvünket tanulni, tisztogatni, nemesíteni, és azt a' tudós Nyelvek' rangjára emelni törekedünk.

A' Nemes vetélkedéssel folytatott penna hartz, melly soha nem a' személyt, hanem a' dolgot tárgyazza, mindenkor — tisztességes és hasznos. Annak tüze hevít, és buzdít: de nem éget; világot támaszt: de nem perzsel; a' mikor ellenben az el mérgültt indulatok, az izetlen Szó váltások, a' költsönös megtámadások, 's rágalmaszások — ez a' három ezer Esztendő Grammatikai nyavalya — sérelmet, és ortzapirolást okoz mindenkor. Az ilyen méltatlan viada-

loktól a' szelid lelkek irtóztván: örömet csak távolyról szemlélik azt; és így esik meg sokszor, hogy éppenn azok nem kívánnak meg szállalni a' Nemzeti Nyelv ügyében, a' kiknek talentoma, nyelve, és penája, néha talám leg több jót fogott volna szülni. Hogy más nyelvek dolgában is sokszor mérgesenn öszve tsaptak a' Nyelvtudósok: ez a' példa a' rossz dolgot jóvá nem teszi. Azomba, ha másutt el aludtak: illő, és már eljött az ideje, hogy a' tüzes indulat perzselő fákllyáji, nálunk is el óltassanak.

A' Magyar Helyesírás módja koránt sem valamelly kétséges, bizonytalan, és ingadozó fundamentomonn épültt: hanem bizonyos, és meg határozott törvényje van itt minden betűnek. A' pusztá Conventióra igen kevés van itt bizva; hanem a' nyelvnek természetéből, és törzsökös törvényjeiből foly többnyire minden; úgy hogy talám egy Európai nyelv sem dítsekedhetik a' maga Orthographiájában azzal a' pontossággal, és meg határozottsággal, a' mellyel a' miénknek dítsekedni jussa volna: és még is éppenn a' Magyar Írásmód legyen e' minden más Nyelvek Írásmódja felett leg több bizonytalankodásnak, ellenkezéseknek, és az önkényes véleményeknek játékul kitéve?

Homérusok, Márók, Tassók, Miltonok, Corneillek, Klopstockok, Nemzetünk kebelébe még eddig nem születtek, a' kiknek remek munkájáért nyelvünket a' Hülföldiek vetélkedve tanulnák. De a' Magyar nyelv, mint Nyelv — egy valóságos philológiai remek; úgy hogy azt méltó volna tanulni, tiszta philológiai interesséből. Mert valamint hogy az Asiai, és Európai Geniusnak öszve foglaló kötele — a' Magyar Nemzet: úgy a' Napkeleti, és Napnyugoti Literaturának egyesítő pontja — a' Magyar Nyelv. Kettős természet van Nemzetünkben: Kettős természet van Nyelvünkben is egyesítve. Miért nem figyelmeztetjük mind ezekre a' Hülföldi Nyelvtudósokat? Hogy nézhetjük?

hogy halgathatjuk? mikor azok a' Magyar Nyelvről úgy szólnak, mint valamely betstelen, és meg vetendő portékáról, a' melly ma holnap maga magát elszégyenlvén, az örök halgatás helyére költözik, úgy hogy ennek a' mi ditső Nyelvünknek egy pár századok mulva se hire, se hamva nem leszen!!! Hogy hogy engedhettük Herdert, kit mindég tiszteletből említünk, erre a' képtelen gondolatra vetemedni, melly ő hozzá, és a' mi Nyelvünkhöz méltó nem vala?

Mennyi dolga van az Európai nagy Nemzeteknek a' Napkeleti Nyelvekkel! mitsoda szorgalmatossággal tanítják azokat Londonban, Romában, Párisban, Bétsben! Mennyit segíthetne ott egy tudós Magyar Orientalista? Kítsoda készíthetne az Európaiak' számára jobb Grammatikát a' Napkeleti Nyelvekre, mint Ö? a' ki az ő Nemzeti Nyelvének természetéből, az azzal atyafias Napkeleti Nyelveknek olyan tulajdonságait is meg érthetné, és meg magyarázhatná, a' mellyeket a' Tudós Herder, Jahn, Eichorn, Vater, és egyebek, sok fejtörés után is nehezen tudtak utolérni. Úgy de, hogy hogy lehetne a' külföldi Tudósoknak kedvek a' Magyar Nyelv tanulásához? holott arról van a' Világ — és még mi magunk is — el hitetve: hogy a' Magyaroknak már tsak az Irásmódja is kétséges, és bizonytalan.

Pusztítsuk el ezt a' bal vélekedést. Egyezzünk meg Irásunk módjában, követvén hűségeseun a' mi Anyai Nyelvünknek törvényjeit. Ne vakoskodjunk önként a' Világosság mellett; ne tévelyegjünk ott, a' hol a' tisztes Nyelvszokás, és a' Grammatikai pontosság az egyenes utat ki mutatják. Halgassunk egymásra — értsük meg egymást — ne bálványoljuk jónak gondoltt Regulánkat, 's az egyszer meg kedvelt Systemánkat — ne éljünk vissza Magyar szabadságunkkal — ne nehezítsük, ne pusztítsuk Nemzeti Literaturánkat annak külső tornáztában, az Or-

thographiában. Készíttessen a' Nemzet az ő Nyelv-tudósaival egy a' Magyar Nyelv természeténn, és törzsök törvényjeinn épült Orthographiai Canont, avagy Regulamentumot — vigye azt bé minden Oskoláiba — tartassa meg annak rendszabásait nagy gonddal; 's majd tíz esztendő múlva, az önkényes vélemények ki halván, egyformánn írnak a' nevendék Tudósok. Az időnként lejendő tökéletesedés útja, valamint minden egyéb emberi dolgokban: úgy itt is nyitva leszsz mindenkor.

A' Magyar Helyes írás módját meg állapítván: menjünk bellyebb Nemzeti Nyelvünk' esméretébe. Ne *tsak betűzzünk*, ne *tsak Grammaticáljunk*: hanem hassunk bé a' Magyar Nyelvnek titkaiba, és keressük fel az abban elrejtett kintseket. Nehéz munka — gyanús annak útja — mert már sokann el tévedtek azonn: de tegyünk újabb próbákat — ne halgassunk némelly félenk lelkek' ijesztő szavára. Meg lehet, hogy a' nyereség meg halad minden reménységet; de ha úgy nem lenne is: bizonyos, hogy fáradságunk nem marad jutalom nélkül.

T o l d a l é k.

Minekutánna ezen tsekély Munkám jutalommal meg tiszteltetett volna: tsak hamar azután (Tud. Gyűjt. 1820. V Kötet) jött ki egy Értekezés, tudós Recensio mellett, a' C — CZ — CS-vel, vagy pedig TZ — TS-vel való élésről, és hogy ezek között melyik légyen a' helyesebb Irásmód? a' Nyelv Philosphiájából meg itéltetik. Ennek Mottója ez vala: *Hattyúk közt gágog a' lúd is* — és ez nyere el a' ki tett jutalmat.

Azon Értekezésnek tudós Szerzője, valamint annak tudós Recensense is, — ámbátor nem egészen azon szempontból — egyenesen ellenzik a' TZ — TS-el való Irásmódot. Én pedig ezen, hasonlóképp' jutalmat nyertt Értekezésemben (§. 66. Szám 6.) egész meghatározottsággal pártját fogom annak.

E' dolgot tehát szó nélkül hagynom nem lehet. Horánt sem, mintha pennahartzot kívánnék indítani, mellyre soha nem volt hajlandóságom — nem, még akkor is, mikor az ilyen aprólékos betüzésnél sokkal nagyobb, 's fontosabb tárgyakra nézve provocáltattam: hanem azért, hogy ezen értekezésemben, a' TZ és TS mellett fel hordott okaimat, a' gyengeség' és elégtelenség' vádja alól, ha lehet, fel szabadítsam.

Vajha ezt az Értekezést, melly a' C — CS mellett hartzol, előbb láthattam volna; mert mindég meg áll az, *hogy többet látnak a' szemek, mint a' szem.* Igaz ugyan, hogy ennek előbbi látása, a' TZ — TS-ről, mint egyedül helyes Írásmódról való értelmemet, leg kisebb részbe sem fogta volna meg változtatni: hanem ez lett volna a' nyereség, hogy a' TZ — TS-ről, gondolatimat jobban ki fejtém: jobban meg fogtam volna előzni az ezen Írásmódot érdekelhető ellenvetéseket.

Ezen C — CS mellett hartzoló Értekezésnek tudós Szerzőivel, én sokakba meg egyezek. Ugyan is

1. Azt állítja az 1, és 6. Szám alatt ennek tudós Szerzője: hogy a' *Hangejtés nem lehet az Írásmódnak vezére*; hogy a' fül nem lehet az írás dolgában tökéletes ítélő bíró: hanem a' szemnek és az okosságának szorosabb ítélete alá kell azt néki bocsátani. Ugyan azt állítom én is e' jelenvaló Értekezésemben, hogy a' Hangejtés, *magába véetve*, nem elégséges vezére a' Helyesírásnak; és egy példában §. 70. meg mutattam a' Hangejtés szerént való írásnak képtelenségét. De tsak ugyan a' Hangejtést, avagy a' közönséges Nemzeti Nyelvszokást, mint igen hatalmas principiumot, nem zártam ki a' Helyesírás vezérlésének munkájából: hanem társúl vettem azt a' *grammatikai pontosság* mellé, és a' kettőt, egy fő törvénynek formulájába egyesíttem. §§. 21 — 50. és tovább.

2. Azt mondja a' tudós Szerző a' 4. 5. Szám alatt, hogy *azon egy hangnak ki jelentésére, ne legyen több egy jelnél = ens sine necessitate.* Ebbe is örömet meg egyezek, még pedig különösen a' most kérdésbe forgó TZ — TS-re nézve, így okoskodván: hogy mivel számtalan esetek vagynak a' Nevek és Igék ragasztékiban, a' mikor az Olasz C, v. CS hangot nem lehet, 's nem szabad másként

írunk, hanem TS-el: tehát mi szükség volna a' gyökér szók kedvéért, ugyan azon hangnak jelentésére a' CS-et venni fel betűjelnek? *Entia praeter necessitatem*. Tégyük bár egymás alá az ilyen szókat:

bánts	tekints	rántsuk	felejtsem
gánes	kines	csuka	csemege 's a' t.

A' mi Nyelvünket tanuló idegenek örvével oltalmaztatik a' CS betűjel a' TS ellen: holott éppen az okos idegennek szeme akad fel leg hamarább az ilyen ok nélkül való különözésenn, 's méltánn is. Vagynak olyan szavaink is kevés számmal, a' hol a' DS öszve érkezik, és kettőztetve adja a' szóban lévő Olasz hangot, mipt *vadság, szegődség, vesződség, imádás* 's a' t. De már a' TS-nek öszve érkezése, és egy hangra olvadása olly számtalan példákban látatik: hogy az *méltán egy hatalmas törvényjévé válhat a' Helyesírásnak*. Az Olasznak igazsága van, hogy a' maga CS hangját tsak pusztá Római C-vel írja; mert éppen ebből a' C-ből készült nálok a' CS hang, p. o. *cena, cibo, ciclo*, mondja, *cena, cibo, csiclo*, meg kedvellvén ezt a' hangot, mint más kevertt hangokat is, az oda költözött barbarusok nyelvéből. De kitsoda mutatna tsak egy Magyar szót is, mellyben a' C-nek és S-nek öszve kerüléséből származna a' CS hang? mi szükség hát ezt a' két betűt, Nyelvünk gyökeres törvényjeinek ellenére, egymásra kötőznünk? A' C — CZ — TZ-ről szóllunk majd alább.

Ennyiben tehát meg egyezek a' most szóban lévő Értekezés' tudós Szerzőjével, hogy azon egy hangnak kijelentésére — *szükségtelenül* — ne legyen több egy jelnél. De már ezt a' második vezér igazságot, vigyázva kell követnünk, és ugyan azért kell oda tennünk ezt a' meg szorító szótskát: *szükségtelenül*. Mert ugyan is a' Magyar ajakok, többféle

betüket is ugyan azon egy húrra vehetnek, 's azon egy hangon pendíthetnek a' sebes ki mondásban. Tegyük bár egymás alá ezeket a' szókat:

falatja	kivánja	adjátok	meljemj
atyja	hánnya	hagyjátok	Királyok
hattyú	ennyi	haggyán	mellyek

Itt háromféle betűjelek, ugyan azon hangot adják mindenik rubrikában. Így kell pedig ezeket írunk, ha jól akarunk írni. Nohát ez a' második principium csak szoros meg határozás mellett áthat meg a' Magyar Nyelvben; külömben a' Hangejtést tennénk egyedül a' Helyesírás vezérévé — a' mi nyilván ellenkezik a' már meg állapított első principiummal. Az ilyen igen széles értelmű Maximákkal, mint *entia praeter necessitatem non sunt multiplicanda*, *) a' Ma-

*) A' most szóban lévő Értekezés' tudós Recensense (lap. 12. 17. 29. 30.) hathatósann ajánlja az ilyen Orthographiai törvényekre való figyelmeztést: hogy a' betűk *ki jelentők — el határozottak — könnyen esmérhetők* legyenek, a' mint tanítja a' Semiotica. Az ilyen Logikai Canonokat igen is, hogy a' zavarodás el távoztattassék: de az is igaz, hogy ezeknek a' nagyon széles értelmű, 's ki terjedésű Canonoknak alkalmaztatásában nem kis vigyázással kelletik élnünk; mert a' Magyar Nyelvnek különös geniussa, a' gyökér betűkre való szoros vigyázás, a' ragasztékok mivolta, 's némelly betűknek természeti ellenkezése, másoknak természeti öszve olvadása, olyan törvényeket tesznek a' Magyar Irónak, a' mellyek ámbár el nem törlik az említett Logikai Canonokat: de azoknak erejét, hasznát, munkáját, igen szoros határok közzé rekesztik. Ez az oka, hogy a' jelenvaló Értekezésem, nem azokon a' Maximákon épült egyenesen: hanem tulajdon látó helyiből el indult, 's ment a' maga útján: ámbár igaz, hogy azon Canonoknak, ha nem is a' betűje: de a' lelke és való-

gyar Irásmód igen keveset segíthet magán a' szövevényesebb esetekben; sőt az azokhoz való nagy ragaszkodás, tetemes kárt tehetne Irásunk jó módjának.

3. A' tudós Szerző a' 9-dik szám alatt azt teszi törvényül: hogy *egy betű se tegyen más szolgálatot, mint a' mire Eleinktől fel vétetett.* Én is azt állítom e' jelenvaló munkámban, §. 65. szám 1. De csak az olyan betűkről, mellyeknek Római és Magyar kimondása tökéletesen meg egyez. Ellenben az olyan hangejtésekre nézve, mellyek a' Deák Nyelvben tudunkra nem találtattak, mint többnyire minden kettős betűshangjaink. A' mi jámbor Eleink példáját Irásunk módjába nem követhetjük, mert ők az olyan kevertt hangú betűjeleket próbálgatva találgatták, és sokszor magok magokkal is ellenkeztek. Ennek bizonyosságul szolgál, a' tudós Szerző által is fel hozatott régi Temetés-kori Beszéd, mellyben a' TS hang, most egyes C-vel, majd SC-vel, majd CH-val irattatik, p. o. *gimilcectwl, — bulscassa — Zobodücha*; mellyek közzül az első példában a' C betű, most CS-nek, majd ismét Görög Happának erejével bír. Kitsoda szeretne ma így írni? Így vesződött a' Magyar Orthographia Századonként maga magával — így változtatta, tisztogatta magát időnként, keresvén a' legjobb Irásmódot. A' honnét a' mi jámbor Eleink példájára, mint próbálgatás és keresgélés idejére, a' szövevényesebb esetekben, útalnunk nem lehet. Hülönben ezt a'szót: *Tsuda*, a' régiek példája szerint írának: *Coda, Scoda, Choda, Czoda.*

4. Nem kétlem a' tudós Szerzővel, szám 20. hogy a' régi Adomány Levelekben, 's Familiák neveiben

sága itt is fel találtatik. §. 6. 18. 19. 20 — 27. 28. 29.

CH van a' TS helyett, p. o. *Zichy, Etre Karchai Georch.* Úgy de, tsak ugyan nints hát CS, holott e' mellett akar hartzolni a' tudós Szerző. Ez az én jelenvaló munkám §. 65. szám 4. azt jegyzette meg, hogy a' régi Familiák Neveit úgy kell írunk, a' mint a' régi világ írta: de azoknak írása módjából, más egyéb szók írására nem vesz, és nem is vehet példát a' Magyar Nyelv. Azokat úgy kell írunk, mint hajdan íródtak, mert azok Diplomatikai Nevek — mert azok Királyi Adományokról szóllanak; azokban tehát *Imperator, et Diplomata sunt supra Grammaticos*: de más egyéb szókban, *Grammatici sunt supra Imperatorem et supra Diplomata.* Az ilyeneken kár akadozni. Egyébaránt, ha a' régi Diplomákra nézünk: miért nem írjuk ma is *chac*, e' helyett: *csak?* miért nem *eordeoghy lélek*, e' helyett: *ördögi lélek?*

5. Meg egyezek a' C-re nézve, szám 16. a' tudós Szerzővel abban is, hogy ha már tsak ugyan nem lehetne a' TZ-vel élnünk: tehát a' tzintzogó hangú törzsök szókba inkább írjunk pusztá C betüt, mintsem CZ-ét, és én ezen állításomnak, okát is adtam §. 66. szám 6. b. Ezeket a' szókat: *Citrom, Ceremonia, Ecet, Ferenc's* a' t. miért nem írjuk így pusztá C-vel? mi szükség van ott a' Z betüre? Ennek igaz okát, tudtomra, még senki nem adta: de mikor én a' CZ helyett a' TZ-ét javaslom: adom annak elégséges okát, egyenesenn a' Magyar Nyelv Philosophiájából, a' mondott helyenn.

Igaz ugyan, hogy kevés számmal vagynak az ollyan Igék, mellyekben a' tzintzogó hangnak, a' ragaszték betük' öszve forradásából készültt eredetét szemeinkkel láthatnánk: de tsak van annyi, a' mennyi elég arra a' tzelra, hogy a' tzintzogó hangnak igaz genesisét fel vehessük, és annak igaz betűjelét fel találhassuk. Illyenek ezek: *játszik, met-*

szi, útsza, tetszik; akár pedig *játtzik, mettszi, úttza, tettzik*. Szemmel látható dolog, hogy ezekből a' T betű ki nem maradhat, mert együgyűbb formában vagynak ezek: *játék, metél, út, tetéz*. Ilyen ez is: *kétszer*, ebből: *kettő*. Van még tizogó hangunk a' *dsz* és *gysz* öszsze jöveteléből is, mint *másodszor, harmadszor, egyszer, négyszer*. Mind ezen elő számláltt szókat így ejtjük a' sebes ki mondásban: *jáccik, mecci, úcca, teccik, kéccer, másoccor, néccer*.

Ámbár tehát nem egy eredete van nálunk a' tizogó hangnak: de mind azokat, a' betűk atyafiságánál fogva, az egy TZ-re lehet reducálni, takarékosságból, mint én azt meg mutattam ezen Értekezésemben. Ugyan mi szükség volna tehát a' tizogó hangnak akármelly más betűjelt adnunk, még az olyan törzsök szókban is, a' mellyeknek eredetét még eddig ki nem nyomozhattuk? Entia praeter necessitatem!

Abba talám leg könnyebb volna meg egyeznünk, hogy inkább tsak pusztá C-vel, mintsem CZ-vel írjuk az ilyen szókat: *cica, cinegé, cipó, cáfolni* 's a' t. már tsak azért is, mivelhogy itt a' Z betűnek szükséges voltát még eddig senki meg nem mutatta. De még is bátorságosabb leszsz á' pusztá C-be meg nem egyeznünk — ha másért nem is, tsak azért sem: mert tíz Iróink között alig van kettő három szemes és vigyázó; úgy hogy, ha a' pusztá C-betűt írásunkba fel veszszük: tehát kevés idő múlva nem leszsz újság illyeket látnunk: *láccik, mecceni, úcca, teccik* 's a' t. és így kaput nyitnánk az önkényes véleményeknek, a' Heterographiának — holott éppen ez az, a' mit minden erővel távoztatnunk kellek.

Még több pontokban is örömet meg egyezek a' most szóban lévő Értekezés tudós Szerzőjével, p. o.

azokban, melyeket az ok nélkül ki gúnyolt Jottisták védelmére tudósan beszélt a' 18-dik szám alatt lévő ki ereszkedésében: de arra semmiképpen nem tudtam magamat reá venni, hogy véle meg egyezzek, kiváltt a' következő pontokban:

1. Hogy a' TSZ, vagy annak helyes Surrogatum, a' TZ, úgy szintén a' TS tsak *fattyú betűknek* állíttatnak lenni, Szám 12. 18. mind annyszer, valahányszor ezek a' Ragasztékokban öszve kerülnek, és egybe olvadnak. Ugyan is, fattyúnak nevezük a' fák körül a' haszontalan sarjadékot, melly tsak hijjába húzza a' fák nedvességét, 's mint kártékony veszső, le metszetik, és a' tüzre vettetik. A' polgári életben pedig, a' törvénytelen ágyból származott, és atyjára nézve bizonytalan eredetű magzatot illetik azzal a' még alatsomyító nevezettel. Akármellyik tekintetben, hogy hogy mehetett arra a' gondolatra a' tudós Szerző, hogy a' TSZ, vagy TZ, úgy szintén a' DS, vagy TS betűt fattyúnak nevezze? Hát vallyon törvénytelenség é a' mi gyökérszavainkat, ragasztékokkal, adfixumokkal, adformans Syllabicá-val pótolnunk? 's vallyon tilalmas ágyból lettek é azok a' hangok, a' mellyek az öszsze enyvezés helyén (punctum adglutinationis) a' betűk' öszsze olvadásából származtak? Sőt inkább, tsak ebben a' formában láttatik az olyan *amalgamáltt* hangoknak igazi törvényes ágyból lett származása, és nemes eredete — tsak itt lehet azokat mintegy *chemice* fel bontanunk, és az ő első hajszálaikat fel fedoznünk. Minthogy tehát századok óta bizonytalanodik abban a' Magyar Orthographia, hogy miként kelljen írni a' tsattogó és a' tzintzogó hangokat? én nem tudok erre jobb, és Nyelvünk Philosophiáján inkább épültt feleletet ennél: Irjuk úgy a' tsattogó és tzintzogó hangot *minden esetben*, a' mint

kell azokat írunk az ő igazi nemes eredetek szerént; tudnillik, a' Ragasztékokban, a' hol azok a' hangok szemünk láttára *organice* támadnak, és minden versengésnek végét szakasztják. Ezt a' törvényt követvén, a' bizonyosból határozzuk meg a' bizonytalant. Ha az ilyeneket valahára el nem határozzuk — ha az ilyen igaz Philologiai Maximákat holmi aprólékos és elméskedő kifogásokkal tántorgatjuk: soha nem lesz vége írásunk módjában az önkényes véleményeknek és a' Heterographiának.

2. Meg mutatódván a' TS és TZ betűjeleknek törvényessége: nem egyezhetek meg abba, a' mit a' tudós Szerző állit több helyekenn: mintha ezek *tsak állortzás, idegen szinnel kendözött, alattomosan bé tsúszott korts betük* volnának, a' mellyeket *tsak a' vigyázatlanság, gyakorlatlanság és pallérozatlanság hozott volna bé*. Azok a' sok számtalan, és első rangú tudós Iróink, a' kik a' TS és TZ betűjelekkel régtől fogva éltek, és élnek, ezt a' balítéletet éppen nem érdemlik.

3. A' tudós Szerző azt állítja, Szám 17. hogy ha a' CS hang TS-el íródik: tehát az az előtt való rövid Magáhangzónak meg kell hosszabbodni — hogy a'nak a' sor végén hibásann kell meg osztódni — hogy a' *ság, ség* végezetek helyett a' disztelen *tság, tség*-nek kellene bé hozódni. Mind ezek erőltetett következtetések, mint meg mutattam ezen Értekezésemnek sokszor említett helyén.

A' TZ ellen azt hozni fel: hogy az idegenek meg tsalódhatnak benne — ok nélkül való félelem. Mitsoda erőszakkal keresett kifogás ez a' TZ ellen, mikor ez a' két szó: *át zuhan*, és *át zúzni* hozatik fel például? holott a' mi Nyelvünket tanuló idegen, bárha fél Bibliothecát keresztül olvasand is, ezzel a' két szóval talám soha sem találkozik öszve. Ilát

tsak ilyen okoknál fogva szaporítsuk e' betűink formájának számát? Entia praeter necessitatem. Az okos idegennek magyarázzuk meg a' szövevényesebb eseteket, 's majd osztán ő meg nem tsalódik. Hát a' Frantzia, 's kivált az Anglus Nyelv Orthographiájával mennyi a' vesződség? és még is tsak meg tanulja azokat az idegen, ámbár ott, kivált az utolsóban, a' fentt említett Semioticeai Maximák, tsak nem minden szóba meg rontódnak.

Bé rekesztés végett ide tesztek némelly koszorúzó gondolatokat.

1. Azt mondják, hogy a' TS betűjelt a' Németektől vettük. A' dolog nem úgy van, mert az Nyelvünkben organice támadt. De ha úgy volna is: hát nem szabad volt é a' Németektől jó dolgot tanulnunk. Én is azt mondom, hogy ha az Olasz Nyelv példáját nem láttuk volna: soha sem irtuk volna a' tsattogó hangot CS-el, hanem meg elégedtünk volna a' TS-el, az ilyen sok száz példáknál fogva: *teremts, hajts, ints, bántsuk, rántsuk* 's a' t.

2. Azon hang különbözésnek, mellyet a' tudós Recensens, Szám 20. a' Jegyzésben, az együgyű Olaszos CS között, és a' többesnek gondolt Németes TS, vagy TSCH között észre venni láttatott: semmiképp nem tudtam nyomába akadni, sem a' nyelvem, sem a' fülem tanúbizonyysága után. Ez a' leírott szó: *lencse*, ugyan azon hangot adja, ha így írom is: *lentse*, vagy *lentsche*. Valamint ezek a' német szók: *Deutsch, Peitsche*, nekem Magyarnak ugyan azon hangot adják, ha így írnam is: *Deucs*, v. *Deuts* 's a' t. Akár írom: *fecseg*, akár *setseg*, mind egy a' hangja. Mert, hogy ezt a' szót semmi esetre nem így kell meg osztanom: *set-seg*, hanem *gy se-tseg*: azt meg mutattam az illető helyenn.

3, A' sor végénn így osztom meg ezt a' szót: *barát-ság*, nem egyedül azért, mivel a' *t* a' gyökérhez tartozik, az *s* pedig a' ragasztékhoz: hanem főképp azért, mivel ott a' tsattogó hangot mindég kettőztetve, avagy *dagessálva* szokta ejteni az igaz Magyar — a' mit a' Tót és Német ritkán tud követni. Már pedig tsak úgy leszsz ott kettőssé a' tsattogó hang, ha a' *t* és *s* betüt, két különböző Consonans képibe nézem, mert már úgy *positio naturalis* támad közöttök. Ha így osztanám meg: *barátság*: el veszne a' kettőztetés. De már a' hol a' kettőztetés különben sem hallatik az előtte álló Consonans miatt: már ott másként esik a' meg osztás. Soha nem osztanám ezt a' szót így: *felejt-sem*, hanem *felejtsem*, mert az első mód még az értelmét megzavarhatná; de ellenkezik is a' közönséges rendszabásunkkal, melly szerént a' sor végén való meg osztásban, nem Etymológiai, hanem Euphoniai törvényt szoktunk követni. Különbenezeket így szaggatnánk meg: *akar-at-os*, *hány-ad-ik*: Lásd ezen Értekezést §. 65. Szám 6. Szükség meg nézni §. 55. és §. 59. a' 2-dik Jegyzést.

4. A' régi írásmód nekünk tsak ott lehet törvény, a' hol a' Helyesírás törzsökös törvényjei által gyámolittatik. Éppen azért kell nekünk a' jobb írásmódot keressélnünk, mert Öseink sok részént el nem találták azt. Calepinus Olasz tudósra még inkább nem szorúlunk Magyar Orthographiai törvényekért.

5. Ez a' kis ártatlan szóváltás is mutatja, melly igazán mondódott ebben az Értekezésben: hogy a' Magyar Írásmódjában az önkényes véleményeket nem hamar lehet el halgattatni — hogy nekünk vérünkbe van a' szabadság szeretete, a' mellyet még írásunk módjában is bántódás nélkül kívánunk gyakorolni:

de az is igazán mondódott, hogy a' mi igen pontos törvények szerént alkotott Napkeleti Nyelvünkben, szükség még az Irónak is szoros törvényt tartónak lenni, és a' pusztá Conventióra olly keveset bizni, a' minél kevesebbet nem lehet. Így osztán valahára igaz és egyenlő nyomba járnánk, azon az úton, a' melyet régtől fogva keresgélünk.

K. J.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSAKA

Original Design of the Year

11

279847

JUTALOM
FELELETEK.

II.